

KIRJOITTANUT

ARVID JÄRNEFELT

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

1893

ISÄNMAA

KIRJOITTANUT

ARVID JÄRNEFELT

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

1893

Helsingissä,
Päivälehdten kirjapainossa, 1893.

I.

Vuorelaksi sanottiin sitä vanhaa taloa Honkavaaran kupeella. Ja Niemeläksi toista — toisen mäen rinteellä. Väkevä koski puhkaisi laajan metsäisen laakson talojen välillä. Se oli jylhä Taivalkoski, joka kohisten laskeutui ylemmästä järvestä alempaan.

Entisiin aikoihin nämä talot olivat kaukaisesta kyläkunnasta tänne muuttaneet, — siirtyneet syrjemmäksi isonjaon aikuisia sukuriitoja ja levittäyneet näin omille aloilleen. Ja vuosien vierieissä alkoi kaltavain mäkien kylkiin tai laaksojen sopukoihin ilmaantua asukkaita näitten alustalaisiksi. Mitkä olivat torppansa saaneet perintöosana, mitkä taas syrjäasukuisina asustivat kyläkunnan jakamattomilla mailla, jotka metsinä ympäröivät Vuorelan kantataloa. Niemelän talo oli vähäväkisempi, keskellä jylhää hongistoa, jota sen voimat eivät riittäneet kukistamaan.

Kovat katovuodet kohtasivat sitten — 60-luvulla näitäkin seutuja. Niemelän talo oli menemäisillään häviöön. Suuri kurjuus levisi kaikkialle. — Ja vasta

monien vuosien perästä alkoi siinä taas näkyä elonmerkkiä. Elpynyt se ehkä olisikin, jollei muita asioita olisi väliin tullut.

Vuorela vaurastui pikemmin ja varmemmin. Sen väki oli seudun voimakkainta. Salot ryskyivät sen sekametsäin kaskeksi kaatuessa, ikuiset hongat vavahtelivat sinisen savun pyörteissä, kotipellot yhä laajenivat talon ympärillä, ja metsän raja etenemistään eteni. Ei koko seudussa tietty toista niin väkevää kättä taistelussa Tapion väkeä vastaan kuin oli Vuorelan haltijoilla.

Niemelä elpyi Vuorelan turvissa.

— —

Niihin vaurastumisen aikoihin oli näille maille ilmestynyt outo mies, matalaotsainen ja terävänokkainen. Kerrottiin että hän oli tullut seisten semmoisen tukin niskalla, joita oli paljon sinä kesänä mennyt vesiä myöten alas ja jotka järvissä koottiin lautoiksi. Hän oli hypännyt maihin, heilauttanut lakkia tovereilleen ja jättänyt lauttansa.

Hyvin siivoton hän oli ollut puheissaan, laskenut sopimatonta pilkkaa pitäjän vanhasta kirkosta ja nauranut harmaapäistä rovastia.

Ei kukaan ymmärtänyt mitä hänen toimensa täällä tarkoittivat. Metsiä hän vaan kävi lueskele-massa ja oli hyvin käreks niitä ostamaan. Osti käsiinsä kaikki jylhimmät hongikot.

Hänellä oli viinapullo taskussaan kun hän kaupat teki. Olivat maistelleet kovasti Niemelässäkin.

Useat olivat mieltyneet tähän mieheen. Hänellä oli aina paljon juttelemista, ja tiesikin hän suuren maailman asioita enemmän kuin muut.

Vihdoin hän teki lailliset kauppakirjat Niemelän isännän kanssa ja osti häneltä Taivalkosken 50-vuotiselle arennille.

Ja oli sitten hiljaa kuin myyrä. Vihelteli vaan itseksensä metsissään.

— —

Jonkun ajan kuluttua tuli näille maille paljon melua ja rauhattomuutta. Tuli herroja kaikellaisia — vatupassit kainalossa.

— Kenenkä on tämä koski, he kysyivät.

Heille näytettiin mies — Niemelän uusin alustalainen, kosken vuokraaja.

— Kenenkäs ovat sitten nämä metsät?

Taas sama mies.

Ja herrain kasvot venyivät. He ymmärsivät miehen kiireestä kantapähän. Ja he vähensivät äänensä ja alkoivat hiljaista kauppaa hieroskella kosken ja metsäin omistajan kanssa. Kaupat tehtiinkin. Mutta niistä ei sivulliset saaneet mitään vihiä.

Talven tullen alettiin metsiä sortaa alas. — Ja paljon siihen tarvittiin miestä, sekä hakkuussa että rannoille ajossa.

Kevään tultua taas usea läksi suurien tukkilauttain mukana muille maille. Monen torpan kotipellot jäivät toukoa vaille. Ruohon pää kurkisteli maatuneen ohransängen alta, huomasi ettei ollut

mitään pelättävää, kutsui kiiruusti kaikki toverinsa, ja pian oli valloitettuna luvattu maa. Kyntäjää ja kylväjää ei kuulunut. Västäräkit ja heinäsirot, rikkaruohot ja perhoset viettivät huoletonta kesää siiseväin poutain kestäessä.

Sillä miehet rallattivat alas virtoja kelluvien pölkkyjen mukana. Ja kun ne kerran ulos pääsivät niin ei heistä paljon enää tietty. Jos kuka palasi takasin niin hän tiesi kertoa ettei koko maailmassa muuta ollutkaan kuin tukkimetsiä, tukkikauppoja ja tukkilauttoja. Rahoja oli niillä, jotka palasivat ja vielä enemmän kuuluu olleen niillä, jotka jäivät.

— —

Mutta pelkkiin metsäkauppoihin eivät herrain toimet rajoittuneet.

He alkoivat rakentaa sahalaitosta Taivalkosken alle. He keräsivät ympäristöstä kaikki saatavissa olevat miespuoliset työhönsä ja maksoivat siitä toistakymmentä markkaa mieheen joka lauantai-ilta. Kallio porattiin puhki koskentöyräältä ja teräväkärkisillä vasaroilla naputeltiin kivimöhkäleet neliskulmaisiksi. Maa tasotettiin sileäksi penkereeksi ja vedettiin tiliä suuret läjät. — Semmoinen pauhina ja räiske tuli koko seutuun, ettei ennen oltu kuultu eikä olisi uskottu saatavan heikoilla ihmisvoimilla syntymäänkään. Ja sitten olivat kaikki niin ilosia, nauroivat ja luikkasivat että linnut seuduilta pakenivat ja kuuset kummastelivat, metsän reunaksi paljastuneina.

Mutta kun perustuksia ruvettiin laskemaan suureen saharakennukseen, silloin otettiin työhön vaimot ja lapset, kaikki, mitä oli saatavissa; — vaimot savea sekottamaan ja lapset muruja korjaamaan, — kaikki. Jos kuka hevostmiehenä tuli, niin hän sai palkan, jommoista ei olisi aavistanut kellekään maksettavan.

Hulluina olivat ihmiset siihen uuteen työhön. Se oli ennen kuulumatonta; sen päämäärää ei oikeen tietty. Mutta se viehätti ja veti puoleensa.

Mitä olisikaan elämä ollut uutistalon kaskimaita karhiteissa, kun oli naapurikin viereltä väistynyt, kun koko väkinen voima kerääntyi muurahaisparvena yhteen kokoon — jossa iloittiin ja laulettiin eikä tietty huomispäivän murheista.

Ja niinpä moni alkaneista uutistaloista hävisi pois mäen rinteiltä; moni heinämaa metsistyi hukkaimen kotisijaksi, ja ketun juostavaksi entinen kujatie.

Siihen aikaan meni Niemelän perintötalo kokonansa häviöön. Sen herkkä isäntä, joka oli tuon uuden tukkilaisen parissa maistellut ensimmäiset viinansa, oli niin tähän tavaraan mielistynyt että herkesi tykkönään juopoksi. Liikuskeli alinomaa sahan mailla. Sanottiin että hän kuoli humalapäissä vaimonsa viereen. Emännältä ei kukaan saanut asiaan tarkempaa selitystä. Se vaan tiedettiin että hän samana yönä oli synnyttänyt ennenaikaisen tyttölapsen, joka oli kumminkin jäänyt eloon ja kas- teessa saanut *Liisan* nimekseen.

Sitten kuoli emäntäkin ja orpo joutui emäntävainajan sukulaisen, Iskan hoitoon, joka oli kone-mestarin apulaisena sahalla.

Vuorelan talo oli niitä ainoita, joka ei väkeänsä kadottanut. Vaaran päälle se jäi entiselleen seisomaan. Elpyi elpymistään vaan siellä mäellä. Yksinäisenä ja hiljaisena se lepäsi korkealla sijallaan, uhitellen kohottaen päätänsä vastapainoksi sahan punakylkisille rakennuksille, jotka olivat alhaalla vesien tasalla.

Ylpeä oli Vuorelan isäntä, ylpeä suvustaan ja maineestaan. Monet sukupolvet olivat häntä ennen askel askeleelta edistäneet Vuorelan viljelyksiä. Hiljaisesta, vuosikausien ahkeroimisesta ja hiestä, sitkeistä, karkeakätisistä esi-isistä kertoi Honkavaara laihotilkkuinensa. Eikä sen nykyinen isäntä tahtonut olla edeltäjiään huonompi. Vuorelan vanha perintötalo alkoi tulla kukoistuksiinsa hänen aikaan.

Mutta sama tukkilainen, joka oli näille maille niin odottamatta tullut, maksoi autioksi joutuneen Niemelän ruununrästit ja otti talon haltuunsa. Häntä sanottiin nyt Uusniemeläksi.

Ei olisi kukaan voinut uudesta tulokkaasta semmoista ennustaa. Sillä vanha Niemelän talo oli perin rappiolla ja sen kuntoon saattaminen olisi kysynyt paremmankin miehen sitkeyttä.

Nyt nähtiin että hänellä oli suunnattomia rahoja, joita oli saanut metsillään, — ja että lähes toinen puoli sahalaitosta oli hänen; — sen hän oli

vaatinut korvaukseksi vanhan Niemelän jylhästä Taivalkoskesta.

Tyhjästä hän oli rikkautensa luonut.

Hän teki karjakkonsa emännäksi ja syyti suuret rahansa maahan, joka tehtiin järjestään heinämaaksi. Talous perustettiin karjanhoidolle. Rakennettiin uhkea kivinavetta ja tuotettiin ulkoa suurta karjarotua.

Missä muut olivat saaneet meurostaa otsahiessä sukupolvesta sukupolveen, se pantiin Uusniemessä kuntoon parina lyhyenä vuonna, — vierailta, palkatuilla työvoimilla enimmäkseen.

Siinä se seisoi nyt Uusniemellä kuin uudestaan luotuna. Ja sen haltijat — entinen tukkilainen ja hänen karjakkonsa — olivat seudun rikkaimpia ihmisiä.

Heidänkin ympärilleen kasvoi alustalaisia, enimmäkseen vierasta, ulkoa muuttanutta väkeä.

Ja Uusniemelän isäntä oli herennyt siivosuiseksi, silittänyt ja voidellut tukkansa päätä myöten, pukeutunut verkavaatteisin ja tärkättyyn kaulukseen. Hänelle tuli kaiken maailman sanomalehdet ja hänen ympärilleen liittyi kaikki nuori kansa, joka mielellään uutta uskoo ja rakastaa. Uusniemessä tiedettiin ja kerrottiin maailman asioita laajempaakin kuin oman ahtaan kotikunnan piiristä. Uusi henki oli tullut Uusniemelän mukana.

Vuorelan isäntä, joka oli nähnyt niin paljon mullistuksia ympärillensä, niin paljon harhaan meneitä ja rikkoontuneita toiveita, niin paljon maltit-

tomuutta, saamattomuutta ja kurjuutta, ja oli kuitenkin vaarallansa kukistumatonna pysynyt, — hän ei nytkään kadottanut tasapainoaan, vaikka näki Uusniemelän semmoisella voimalla ponnistavan eteenpäin hänen sivuitsensa. Ja jos hän näki nuorison suosion itsestensä pois kallistuvan, niin hän ei ollut asiasta millänsäkään, sillä hän tunsu nuorison mielen ja tiesi sen vaihtelevaksi. Jonakin päivänä, hän arveli, kun ikää karttuu, he huomaavat kuka on heidän oikeata etuansa valvonut; huomaavat ettei ole kaikki kultaa mikä kiiltää. Ja olihan niitä toisia, vanhoja ja vakavia miehiä, jotka sitä lujemmin liittyivät Vuorelaan mitä laajemmalle Uusniemelä pyrki valtaansa levittämään.

Vuorela ei voinut tunnustaa että Uusniemelän asia olisi ollut oikea. Joka oli kuin varkain tänne tullut, kuin varkain ottanut talon haltuunsa, metsät ostanut ja jälleen myynyt!

Ja kaikki mitä Uusniemelä oli mukanansa tuonut, hienostelevat herrastavat ja paperossit ja koulupuhat — ne olivat sentähden vastoinmielisiä vuorelaisille.

Vuorela, joka oli hänkin metsänsä polkuhintaan myynyt, jolle nyt sekä herrat että Uusniemelä salaa irvistelivät, hän, vaikka näin paljastuneena, oli näytävä, että rehellinen työ viimeiseltäkin perille vie, ja että on tuleva aika, jolloin Vuorelan talo seisoo jälleen ensimmäisenä kunniansa kukkuloilla.

*

*

*

Ei näkyneet uusniemeläiset perillisiä saavan. He olivat lapsettomia.

Vuorelassa sitävastoin oli ainukainen, sinisilmä lapsi.

Se oli *Heikki*.

Se oli Vuorelan emännän silmäterä. Useinpa hän, istuen kuistin alimmalla portaalla, tuuditteli tätä lastaan, illansuussa, kun päivä oli mailleen menossa ja surullisesti paistaen punasi navetan valkoista seinustaa. Lauloi tuutulauluansa, surunvoittoa laulua, maailman avaruutta, kovan onnen kolkkoutta, hyvän onnen lyhyttä.

He rakastivat tätä ainukaistansa koko sielustaan, niinkuin olisi hänessä ollut heidän elämänsä merkitys.

Ja he näkivät hänen varttuvan päivä päivältä — kasvavan heidän suuren rakkautensa ympäröimänä, niinkuin kukka helottavassa päivänpaisteessa.

Ja koko väki Heikkiä rakasti, sylitteli, sylkytti. Kesken askareitaan he saattoivat pysähtyä kuuntelemaan kun isä tai äiti Heikin tekemiä haastelivat. Oli kuin koko talo olisi hengittänyt ja ajattelut ja elänyt vaan Heikki mielessä.

Hän oli Vuorelan vaaran tulevaisuus.

Mutta Heikki lapsi katseli totisena ympärilleen suurine sinisine silmineen, katsoi kuin olisi kummaa satua kuunnellut — haaveksien omiansa, niinkuin olisi minne muuanne pyrkinyt, — irti rakastavasta sylistä.

Saharuukin hän näki ensi kerran lehmäin paimenena ollessaan. Aamun kultainen usva oli juuri paennut vaaran ympäriltä. Kahden suuren kuusen välissä oli kivi. Siltä kiveltä se näkyi.

Ja lehmät unohtuivat.

Sydän alkoi oudosti sykkiä.

Heikki näki suuren savupiipun, näki kosken vaahtoisen putouksen, näki outoja rakennuksia — ja ihmisiä, jotka siellä liikkuivat — paljon ihmisiä, jotka kulkivat edestakasin. Mitä ihmeen ihmisiä ne olivat? — Tiesivätkö ne ollenkaan Heikin kodosta? Ja olisivatkohan ottaneet syliin, jos sinne heidän luokseen olisi mennyt? — Se oli heidän kotonsa tuo — ja he saivat aina kulkea laotaläjien luona ja katsella savupiippua ja koskeen laittaa myllyjä. Uh kuinka se kohisi; välistä kovemmin ja välistä hiljaa! Näkyi navetan katon yli jotakin ruukintapaista, mutta ei se tämmöistä ollut. Tämä oli varmaan toinen. Sinne kun pääsisi!

Tuuli leuhutteli pojan tukkaa, palavina tuijottivat hänen silmänsä saharuukille päin.

— —

Mutta pieni sydän sävähti äkkiä. Lehmät!

Hän juoksi alas. — Eikös nuo hylyt olleetkin jo apilaniityllä! Ja Heikki koetti niitä sieltä ruoskalla. Lehmät vaan kiertelivät toisiansa.

Hän läksi juoksemaan kotiin minkä kerkesi. Valkonen tukka tuprusi tuulessa, ankarasti ponnistivat ja vilistivät pienoset töppöset juoksussa kivillä tiellä.

Äiti jo kynnyksellä vastaan:

— No mikäs nyt pojalle tuli?

Ja hengästyksissään Heikki sopelteli lehmistä ja apilaniitystä.

— No vai ei muuta! sanoi äiti nostaen Heikin tupaan. — Leena hoi, käyppäs sinä lehmät apilaniityltä!

Otti Heikin syliinsä ja rupesi pesemään hänen peukalovarvastansa, joka juoksussa kuinka lie veriin tullut.

— Mihinkä on pojan saappaat jääneet? äiti kysyi kääntäen kädellään pojan päätä itseensä päin.

— Suurelle kivelle, äiti.

— Mitä se poika siellä suurella kivellä?

— Suurelta kiveltä näkyy vielä toinen ruukki, suuri ruukki ja savupiippu —

Äiti laski Heikin sylistään.

— Sama ruukki se on, sama katselipa sitä miltä puolelta tahansa, yhtä ruma joka puolelta.

Heikin silmät kääntyivät suurina ja kysyvinä äitiin. Äiti ei sitä huomannut.

Kun emäntä jo hämärtäessä tuli kylältä, hän kummasteli että mikä se siellä katolla oli kuin mikä suuri kerä ikään, katseli, tarkasteli; — eikös vaan ollutkin Heikki katolla!

— Mitäs Heikki kultaseni siellä katolla istut?

— Ruukilla on valot ikkunoissa —

— —

Eikä Heikkiä lehmäin paimeneksi siitä pitäen pantu, sen kiven vuoksi siellä.

Se oli vanhan Manun totinen varotus.

Manu oli talon vanha isäntärenki. Hän oli nuorempana hänkin oleskellut saharuukilla. Hän ei puhunut mielellään siitä, mikä hänet saattoi sieltä lähtemään. Siitä kerottiin jos jotakin. Olivat hänelle nauraneet ja irvistelleet. Ruukkilaisilla pitää aina oleman joku pilkan esineenä. „Niillä sitä lystiä piisaa“, oli sentähden Manulla tapana sanoa. — Vanhempana hän kiintyi yhä lujemmin Vuorelaan, ja pääsi siellä niin suosioon että hänelle uskottiin isäntärengin tehtävät. Sen tiesivät jo muutkin Vuorelan rengit että siellä suositeltiin eniten niitä, jotka ruukkia vihasivat. Sentähden kaikki Vuorelassa vihasivat ruukkia. Mutta vanha Manu ei kärsinyt siitä puhuttavankaan.

Vanha Manu sanoi että hän oli Heikissä jo ennenkin huomannut kummallisia mielihaluja, ja varotti kovasti lapsen kuullen ruukkia mainitsemasta.

Sen sijaan hän laitteli Heikille kaikellaisia viipperöitä ja myllynpyöriä ja vesirattaita, että lapsen huomio olisi niihin kääntynyt ja ilosempana pyssynyt.

Ja niihin semmoisiin he saivatkin Heikin kiintymään — ainoaan, sillä kaikesta muusta, mitä kotona tehtiin, hän katsoi hajamielisenä pois.

— —

Pitäjän vanha rovasti kerran Vuorelassa käydessään sattui näkemään Heikin pyöriä ja hammasrattaita. Rovasti ihmetteli.

Hän otti pojan polvellensa, katsoi silmiin ja taputteli lapsen kiharaista päätä.

— Kouluun teidän pitäisi panna tämä poika, sanoi hän emännälle.

Emäntä nauroi: „Johan nyt luopuisin lapsestani!“

Mutta vaikka rovasti näki ettei emäntä ottanut asiaa kuuleviin korviinkaan, ei hän kumminkaan herennyt siitä puhumasta. Joka kerta kun tapasi, aina muisti uudistaa kehotuksensa.

Manu murahteli pahasti itseksensä.

Ja vihdoin emäntäkin alkoi lastansa tarkastella. — „Mitä ne sinusta sanovat, oma Heikki tupukani“, hän sanoi puristaen lasta rintaansa vasten. „Onko lapsen ikävä yksiksensä? Niin, niin, onhan lapsen ikävä yksiksensä! Käykö äiti Heikillensä toveria hakemassa? käyhän äiti!“

Emäntä oli sitten käynyt ruukilla, Iskan puheilla, ja oli ottanut Manun varotuksista välittämättä Heikkipojan mukaansa. Oli sanonut että katselkoon sitä siellä kylliksensä.

Ja Heikki oli jäänyt yksin ulos kun äiti kävi sisällä Iskan luona. Paljon oli hänen ohitsensa silloin mennyt ihmisiä ja Heikki oli vaan niitä katselut, ei ruukkia, ei pyöriä eikä savupiippua.

Ei yksikään ollut ottanut häntä syliinsä.

Kun kotona sitten utelivat pyöriä ja savupiippua, ei Heikki tiennyt niistä mitään kertoa, niinkuin ei olisi käynytäkään.

Muutaman päivän kuluttua ruukilla-käynnin jälkeen Heikki istui „suurella ojalla“ myllyinensä, oli sinne syvälle kyykistynyt että vähän vaan valkoista tukkaa näkyi kukkaisten ruohojen seasta.

Silloin hän samassa kavahti pystyyn.

Joku outo mies astuskeli pitkin tietä kotia kohden.

Se oli ruukkilaisia, sen tunki kohta. Sillä kaikilla miehillä, jotka sahalla palvelivat, oli omituinen käyntinsä. Notkahteli näet käydessä vasen jalka. Sanottiin sen tavan tulleen siitä, että tehtaalla useissa kohden on vaarallista käydä; täytyy jalan polkasemisella tunnustella kestäkö silta astua. Mutta Vuorelan emäntä sanoi tavan tulleen siitä, että vanhin tehtaalaisista, Iska mestari, käveli luonnostaan semmoisella tavalla, ja että muut häntä matkivat. Kuinka liekkään ollut, kaikki ne vaan niin astuivat, pienet tehtaan pojatkin, joilla ei muuta tointa siellä ollut kuin latoa tiilet läjiin patruunan tiilitehtaassa. — Heikki katseli ojan reunalta miestä, joka yhä lähestyi. Vihdoin se näkyi poikkeavan ihan suoraa tietä Vuorelaan. Ja sen takana tuli pieni tyttö, paljain jaloin sipsutellen. Tästä Heikki heti juoksi kotiin ilmoittamaan, että olisivat siellä valmiina kun ruukkilainen tulee. Kuinka se Heikki lie arvannut suureksi kunniaksi että semmoinen notkahteleva mies tuli taloihin.

Äiti kirnusi tuvassa.

Heikki töytäsi sisälle.

— „Äiti, äiti, ruukinmies tulee!“

— „Antaapa hänen tulla“.

— „Se on jo punasen aitan luona!“

— „Vai ei vielä sen lähempänä“.

Mutta Heikki ei saa rauhaa. Milloin on äitiä nykimässä, milloin ikkunasta katsomassa.

Mies tuli pihaan.

Äiti vaan kirnulla.

— „Se tulee, se on jo pihassa — voi, voi, äiti hoi, — pian, pian!“ — — ja Heikiltä pääsi itku.

— Mikä kumma sen lapsen onkaan? sanottiin pirtissä.

Mies tuli tupaan. Äiti katsoi häneen kirnulta. Ja tunsu pian vieraan.

— Kah, Iskako se on? No totta maar kerrankin! Ja Liisako tyyppä se on mukanasasi?

Ja äiti antoi miehelle kättä ja käski tuvan perälle. Isä oli poissa kunnan asioilla. Sitten äiti sanoi Leenalle että laittaisi kahvit tulelle ja veisi kamariin, jonne he kyllä kohta tulisivat jahka vaan tästä kirnuamasta pääsisi.

Heikki häpesi miehen puolesta.

He alkoivat emännän kanssa puhella kaikenlaisista asioista, joita ei Heikki oikeen ymmärtänyt. Sen hän vaan kuuli, että äiti sanoi kaksi kertaa: „jääköön vaan tänne Heikin toveriksi“.

Se pieni tyttö, joka oli mukana tullut, se kiipti heti tultua tuvan penkille ja alkoi katsella ikkunasta ulos. Ei ollut tietääkseenkään tuvassa olijosta.

Muitten puhuessa keskenään Heikki tuli hiljaa tytön lähelle, katseli sitä joka puolelta, erittäin hä-

nen jalkojansa, jotka olivat punasen ruskeat, täynnänsä kovettuneita naarmuja.

Tyttö katsahti viistoon Heikkiä, mutta ei pitänyt sen enempää lukua. Kyllä hän tuommoisia poikia oli ennenkin nähnyt!

Heikki meni ulos pihalle. Siellä hän rupesi puuhailemaan jotakin tarhan särkyneen veräjän kanssa, sitten meni pihan yli maito huoneeseen, toi sieltä vanhan kiulun ja kulki taas pihan yli, niinkuin talon toimissa ainakin. — Tyttö katsoi aina vaan. — Heikki jätti kiulun talliin, mutta otti sieltä Manun kirveen ja meni taas maito huoneeseen, jonka ikkunasta hän vilkasi tuvan ikkunaan, että vieläkö se tyttö katsoi. Se katsoi ja näytti nauravan. Hän lienee nauranut jotakin mitä sisällä sanottiin. Heikki odotteli, että tyttö lakkaisi katsomasta, mutta kun se sitten veti päänsä pois, ohsi Heikki tahtonut että tyttö olisi vieläkin katsonut. Ja Heikki tuli pois maito huoneesta ja rupesi kovasti keinumaan niillä köysikeinuilla, jotka Manu oli laittanut tikapuihin viidennelle poikkipuulle. Tyttö tulikin samassa ulos, seisoi vähän aikaa katsomassa Heikin keinumista, tuli sitten lähemmäksi ja sanoi: „Annas minunkin kiikkua!“ — Heikki tahtoi astua alas, mutta tyttö ennätti jo nousta ylös. He kiikkuivat niin kovasti, että varmaan olisivat vanhemmat ihmiset kieltäneet. Heikki väsyi ensin, joka oli keinutanut; kun toinenkin väsyi, he lopettivat. Silloin tyttö sanoi:

— Mikäs sinun nimes on?

— Heikki on minun nimeni. Mutta mikäs sinun on? — kysyi Heikki vuorostaan.

— Liisa on minun nimeni.

— Jäätkös sinä meille?

— Enkä jää.

— Äitipä sanoi että jäät.

— Enpä jääkkään. Menen kotiin Iskan kanssa.

— Missä on sinun kotis?

Liisa tahtoi osottaa kädellään ruukkiin päin, mutta oli ihan tietämätön mihin päin se täältä käsin oli. Kun Heikki sai tietää että Liisan koti oli ruukilla, niin kyllä hän suunnan itse tiesi, ja kysyi vaan siitä savupiipusta. Liisa ei ymmärtänyt mitä se Heikki oikeen siitä savupiipusta —, mutta rupesi kertomaan suurista pyöristä.

Ja sitten tuli se Iska tuvasta ulos pihalle. Äiti tuli mukana ja Manu, ja piiat ja rengit. Iska sanoi heille kaikille hyvästit ja alkoi lähteä.

Silloin Liisa juoksi hänen luoksensa ja tarttui hänen käteensä lähteäkseen mukaan. Mutta Iska kumartui hänelle jotakin sanomaan ja pysähtyi.

Liisa katsahti kummastuneena ja pelästyneenä ympärilleen, ja tarttui sitten vielä lujemmin Iskan käteen, niinkuin olisi sitä myöten tahtonut hänen syliinsä kiivetä. Kun Iska väkisin irtausi, rupesi tyttö ääneensä itkemään.

Äiti ja ne muut ottivat hänet sitten keskeensä ja lohduttelivat ja silittelivät.

Mutta Iska sillä välin läksi ja katosi pian tienkäänteen taa.

He eivät saaneet Liisaa itkemästä taukoomaan. Hän viimein huusi itkussaan. He veivät hänet tupaan, pitivät vuorotellen sylissä ja puhuivat kaikki yhtä aikaa.

Useina päivinä vielä jälkeenkin päin Liisa tuon tuostakin purskahti hillittömään nyyhkytykseensä. Heikki katseli häntä arastellen, loitompata, suu auki ja silmät pyöreinä päässä. Vasta pitkien aikojen kuluttua he ensi kerran leikkivät keskenänsä, ja Heikki taas kysyi ruukin savupiipusta. — Liisa alkoi kertoa, mutta sai äkkiä itkun suuhunsa ja jätti Heikin itseksensä.

Silloin Heikki haki paraimman vesimyllynsä, juoksi Liisan luo ja näytti sitä hänelle — ja pyysi taas kertomaan ruukin pyöristä.

Ja niin Liisa sitten kertoi eikä hänen punasiin silmiinsä enää vettä tullut — kertoi siitä suuresta vesipyörästä ja sitten höyrypyörästä, josta leveä nahkahihna kulki permannon läpi toiseen kerrokseen. Ja he menivät yhdessä suurelle ojalle myllyinensä, ja istuutuivat sen pitkien äyräruohojen sisään. Heistä tuli tästä pitäin ystävykset. Heikki kiintyi Liisaan yhä enemmän ja vähitellen alkoi Liisakin tottua uuteen kotiinsa. Kaikki koettivat hyväillä Liisaa yhtä hellästi kuin Heikkiänsä.

Ja niin oli niitä nyt kaksi Vuorelassa lapsukaista. Ne kasvoivat vierekkäin kuin kaksi kukkaista, jotka tuuli on toisiinsa kietonut. Siksi kasvoi jo varhain Vuorelan väessä se tieto, että Li-

sasta tulisi Vuorelan talon emäntä, kun Heikki ker-
ran sen isännäksi ennättäisi.

*

Heikki oli yhdeksän ja Liisa seitsemän ikäinen
sinä syksynä kuin Vuorelan toimekas emäntä sai-
rastui ja nukkui kuolemaan.

*

Tämä tapaus otti kovasti Vuorelan isäntään. Se
tuli ihan äkki-arvaamatta, ja aikana, jolloin olisi enin
tarvittu talossa tarkkaa emäntää. Kilpailu uusnie-
meläisten kanssa oli virinnyt täyteen voimaansa.
Vuorelan vaaralla näyttiin osattavan pitää puolia
Uusniemelälle, joka perusti voimansa päiväpalkka-
laisten ja löysäläisten työhön.

Mutta emännän äkillinen kuolema oli viedä mie-
heltä koko ryhdin. Vuorelassa pysähtyi kaikki.
Isäntä heitti kerrassaan asiansa ja puuhansa. Ei
puhunut paljon mitään. Manu koetteli huokailla
iltapuhteilla ja lähennellä, mutta puheisin ei pääs-
syt. Emännätön talo oli kuin kuollut.

Kun sitten lopulta alkoi aivan hullusti käydä,
läksi Manu rovastin puheille, — salaa, kenenkään
tietämättä.

— —

Vuorelan väkeä ei usein näkynyt pappilan ete-
hisessä, vaikka kyllä kirkossa. Tällä asialla oli
syynsä.

Silloin kuin oli ollut kysymys kansakoulun perustamisesta tähän kuntaan, oli Vuorelan isäntä pannut tiukasti vastaan, — ja hänen mukansa useat muut, jotka muuten olisivat varmaan pysyneet ääneti. Tämä koulupuuha oli saanut alkunsa Niemelästä. Mutta Vuorelan isäntä oli puolestaan alkanut epäilevin silmin katsoa kaikkea mikä oli tuloksena tukki-ajoilta tai muuten jossakin yhteydessä hänen seudullaan tapahtuneitten mullistusten kanssa; — ja semmoista se oli kaikki, mikä vaan Uusniemelästä läksi. — Se kuntakokous oli ollut riitainen ja meluisa. Paha sanakiista oli syntynyt Vuorelan ja Niemelän välille. Niemelä, jota rovasti kannatti, koska oli innokas kansansivistyksen harrastaja, pieksi suutaan kuin enkeli. Sanoivat että hän puhui kuin olisi hänessä ollut Herran henki. Kiivastumatta, mutta punakkana ja kesken puhettaan vähä väliä rovastiin vilkaisten, hän lateli suuret ja leveät sanansa Vuorelan eteen. Mistä hän ne kaikki olikaan onkinut! Hän vertasi tätä kuntaa moniin muihin, ja osotti purevasti kuinka paljon tämä oli muista jäljellä; eihän täällä ollut ainoatakaan kansakoulua; oltiin täällä kuin keskellä synkintä erämaata. Hän sanoi katkeruudella viime aikoina huomanneensa „taantumisen oireita“; oli ruvettu vastustamaan kaikkia muitakin edistyksen pyrintöjä. — Hän tarkoitti vuorelaisia. — Tämä pieni mutta sitkeä joukkio oli hänen mielestään „ulosjuurrutettava“, sillä se oli „häpeäpilkku“ tälle seurakunnalle, — ja niin edespäin.

Semmoista ei Niemelä ennen ollut uskaltanut julkilausua. Mutta nyt hän uskalsi, sillä hän tiesi että rovasti häntä kannatti. Hän oli jo aikasin ruvennut hieromaan tuttavuutta rovastin kanssa, oli osottanut harrastusta rovastin toimiin, oli aina aulis häntä palvelemaan, oli niinkuin rovastikin ruvennut puuhaamaan „kansan sivistyttämistä“, kansakouluja ja lainakirjastoja. Rovasti oli sanonut häntä „edistyksen mieheksi“. Saarnastuolista.

Ja nyt oli Niemelä ensi kerran noussut julkisesti Vuorelaa vastaan.

Kun muut jo alkoivat hävetä Vuorelan puolesta, tämä vaan katsoi tiukasti Niemelätä silmiin, oljenkortta hyppysissään reviskellen.

Niemelä vihdoin lopetti puheensa. Hän rykäsi, joi lasillisen vettä ja pyhki suunsa nenäliinalla. Ennenkuin hän rupesi rovastin viereen istumaan, hän kysyi tältä kaikkein kuulden, eikö rovasti muka tuntenut vetoa avatusta ikkunasta. Rovasti ei tuntenut vetoa, mutta nousi kumminkin ikkunata kiinni panemaan, että jos näet joku muu tuntisi, — ehkä Niemelä itse . . . Niemelä ei voinut sallia että rovasti häntä ennen saisi ikkunan säpit sijoilleen, ja kiirehti sentähden hänkin niihin käsiksi. Lähimpänä istujat nousivat seisaalleen, joku tuoli kaatui, ja tätä tyhjää hälinää kesti kauan. Ennenkuin Niemelä pääsi kovaäänisestä naurun hahatuksestaan herkeämään, ja ennenkuin rovastikaan oli jälleen sijoillaan, oli Vuorelan isäntä jo sanottavansa sanonut.

Ainoastaan muutamat harvat olivat sinneppäin korvaansa kallistaneet.

Vuorela puri huulensa yhteen. Tapahtui ensi kertaa, ettei vanhan Vuorelan sanoja kuultu.

Kun ei kukaan sen enempää puhunut, äänestettiin lopuksi. Mutta äänestyksessä oli koulun vastustajia enemmän kuin puoltajia. Ja koulupuuha meni sillä erää Vuorelan tahdon mukaan myttyyn.

Niemelä vietiin sen sijaan rovastin kääsyissä pappilaan vierailemaan.

Jonkun viikon kuluttua Vuorela huomasi Suomettaressa maaseutukirjeen kotikunnastansa. Siinä kerrottiin katkeruudella viimeisestä kuntakokouksesta, mainittiin ylistellen rovastin valistuneita pyrintöjä ja puhuttiin ivallisesti „vanhoilla-olijoista“, jotka muka kyllä omaa etuansa osasivat valvoa, mutta kiristivät kukkaronsa suun kun oli kysymys yleisestä kunnan edusta.

Veri nousi silloin Vuorelan isännän päähän. Hänkö olisi kunnan eduille kylmänä ollut, hän sen ensimmäinen ja toimeliain jäsen, vuorelaisten päämies, jotka olivat tämän kunnan alku-asukkaita ja sen ensimmäisiä maanmuokkaajia, ennenkuin uusniemeläisten nimestä mitään tiedettiin, — noitten niemeläisten, jotka olivat kaarnapalasinä tänne tulleet, jätteinä suurista tukinuitoista.

Olisiko rovasti voinut tämän itse kirjoittaa? ajatteli Vuorela. Niemelä ei olisi toki uskaltanut, eikä sanomalehti olisi koskaan semmoisen miehen kirjoitusta painattanut.

Ja sen jälkeen oli rovastin ja Vuorelan entinen hyvä väli rikkoontunut.

Ei siis kumma että vanha rovasti hämmästyti nähdessään Manun — tuon vanhan, kiivaan vuorelais-ystävän — edessänsä. Rovastin pitkäripsiset, hyväntahtoiset, harmaat kulmakarvat nousivat korkealle ylös pitkin ryppyistä otsaa.

— „Vai Vuorelalta terveisiä, vai niin, vai niin, — vai *nin?*“

Vanha rovasti, jonka pitäjäläiset — ja uusniemeläisistä ei silloin tietty — olivat yksimielisesti paimeneksensa pyytäneet, oli sydämessänsä vuorelaisiin kiintynyt. He olivat tämän seudun kanta-väestöä, kasvaneet siihen kiinni kuin turve maahan. — Mutta rovastin pyrinnot tahtoivat viime aikoina yhä useammin mennä vuorelaisten mieltä vastoin. Rovasti oli itsekin siitä pahoillaan, ja tunnusti syyn osaksi olevankin hänen puolellaan, sillä hänhän oli itse entisestään muuttanut paljon katsantotapoja juuri maallisten, kunnallisten asiain hoidosta. Hänestä oli tullut lämmin kansansivistyksen harrastaja, hän puuhasi kouluja ja kaikkea maallisen tiedon viljelystä. Suuri Snellmanin herätys oli hänenkin leimansa lyönyt, innostanut vanhan sydämen ja juottanut uutta toiminnan kykyä niihin suoniin, jotka muuten jo olisivat alkaneet kuivua ja väsähtyä hervottomuuteen.

Ja hänen tietysti täytyi kannattaa sitä kunnan miestä, joka häntä sekä ymmärsi että toimillansa kaikin puolin autti, — Niemelää.

Mutta vaikka rovastin oli näin yhä enemmän taipuminen niemeläisten puoleen, oli hänen vanha sydämmensä kumminkin vuorelaisten.

Rovasti käski Manua istumaan. Ja he puhuivat pitkään keskenänsä, isännästä ja pojasta.

Lopuksi rovasti sanoi tulevansa Manun mukana Vuorelaan. Ehkä hänen käynnistänsä jotakin apua lähtisi.

Vuorelan isäntä oli hyvillään rovastin tulosta. Oli kuin olisi vanha ystävä tullut sovinnon kättä tarjoamaan. Mutta kunnan asioista ei Vuorela tahtonut mitään puhua. Ei myöskään tuosta maaseutukirjeestä tullut mitään puhutuksi. He eivät kumpikaan tahtoneet kajota asiaan, joka oli heidän ystävyytensä väliin tullut, mutta koettivat rakentaa uutta sopua vanhan erimielisyyden päällitse. Rovasti puhui sentähden Vuorelan perheasioista ja Vuorelan isäntä puolestaan puhui nyt niistä mielellään.

— Herrassa nukkunut vaimosi, sanoi vihdoin rovasti — oli toimeliaimpia emäntiä mitä täällä tunnen. Hän lienee sinuakin elähyttänyt, koskapa nyt olet näin hiljaiseksi vajennut.

Mutta Vuorelan isäntä ei ruvennut nytkään sinneppäin vastaamaan.

Rovastikaan ei sen enempää yrittänyt, vaan tunkeutui yhä lähemmäksi toista asiaa, joka oli nähtävästi hänen sydämmellensä.

— Viimeiseksi puhuin vaimosi kanssa Heikki-pojastanne. — Niinkuin tiedät on poikasi minunkin

silmäteräni. — Olihan puhe siitä, että poika pantaisiin oikeaan lukumiesten kouluun, — Helsinkiin.

Isäntä katsahti vähän naurahtaen ylös:

— Oliko Kreetakin myöten?

— Niin, tiedäthän sen itsekin, vastasi rovasti rykäisten. Hän pani vastaan. Äidin sydän ei semmoiseen eroon taipunut. Mutta nyt tahdoin kysyä mitä *sinä* asiasta arvelisit?

Ja kun Vuorelan vastaus viipyi, niin rovasti jatkoi itse:

— Et sinä tunne ajan merkkiä. Sinä luulet tekeväsi kaikki mitä sinulta vaaditaan, kunhan pidät maasi lannassa ja peltosi ojitat. Mutta sinä Vuorela et tiedä velvollisuuksistasi kansalaisena, Suomen kansalaisena. Ihmisen ei ole uhraaminen ajalliset voimansa yksistään oman maansa, minä tarkoitan oman peltonsa, niittunsa, ojansa ja aitansa hoitamiseen, vaan kunnan kansalaisen on vaaliminen suurta Isänmaatansa, se on, kaikkien suomalaisten *yhteistä* maata. Meidän on jokaisen uhraaminen sen sivistyksen ja edistyksen eteen. Meidän on lähettämisen lapsemme korkeimpiin suomalaisiin sivistyskouluihin, joita nyt isänmaanystävään toimesta on tarjolla, valmistaksemme niistä oppineita ja viisaita kansalaisia, jotka pystyvät kulkemaan sivistyksemme etuvartijoina. — Olemme näet siellä Helsingissä suurilla uhrauksilla perustaneet suomalaisen alkeisopiston, jonka oppilaat pääsevät kahdeksanvuotisen oppijakson perästä suoraan yliopistoon. Ja sieltä sitten on tie avoinna vaikka minne, niinhyvin papiksi

kuin hallitusmieheksi, tai muun tieteen korkeimmalle huipulle. — Niin, mutta tiedäppäs, Vuorela, että tämä kaikki on rahoja maksanut — niin, niin; — suuri on ollut Suomen miesten uhraavaisuus, ja Suomen naisten sitten! Niistä on moni luopunut kultaisista koristeistaan, päästänyt renkaat korvistansa voidakseen osaltaan asiata edesauttaa. Ja Herra on siunannut tätä kansansa suurta rakkauden työtä! — Mutta niinkö on sitten käyvä, että ne, joita varten näin paljon on uhrattu, ovat väliäpitämättömät? Pitäisikö meidän pelätä että vastaperustettu koulu jää oppilaita vaille?

Vuorelan isäntä katseli ajatuksissaan eteensä. Oli niinkuin suru emännän kuoleman tähden jälleen olisi käynyt häneen kiinni ja satakyntisenä petona istunut hänen päänsä kimpussa. Sitten hän taas tuli niinkuin järkeensä ja jatkoi tyyneenä keskustelua.

— Kyllähän saattaa niin olla kuin rovasti tässä on puhunut. Ja tarvitaanhan sitä nyt entistä enemmän sekä hengellisen että maallisen järjestyksen valvojia, pappeja ja vallesmanneja. Mutta mekin talonpojat tarvitsemme miehemme. Ei auta meidän luopua ainoasta lapsestamme. — Hukkaan menisi koko työni ja kaikki vaivani jos kadottaisin ainoan perilliseni. Sama on jos hänet sitten kouluunkin lähetän. Se on niinkuin antaisin hänet silloin pois ja lahjoittaisin Helsingille. Ei tule vuorelaisten eikä niemeläisten osaksi se hedelmä, jonka niin hänestä kasvatan. Kenen hyväksi tulleekaan. Ehkä on järkeni sitä liian hidas ymmärtämään. — Mutta

minä olen jo vanha mies, — täällä kotona minä tahdon nähdä oman kylvökseäni hedelmät.

Rovasti istui kauan mietiskellen. Pari kertaa hän oli puhumaisillaan ja katsahti silmäkulmainsa alta Vuorelan isäntään, mutta ei puhunut, ennenkuin Vuorela alkoi kääntää keskustelua toisaanne.

— Minä tahdoin vielä siitä samasta asiasta, — sanoi hän, rykäsi ja työnsi tuolinsa likemmäksi Vuorelaa.

— Miksi, luulet, että Niemelä ottaa sinusta etusijan, noin kuntakokouksissa, tarkoitan, ja muutenkin missä sananvuoroa käytetään?

Ja rovasti näki osuneensa jo nyt oikeaan kohtaan, sillä Vuorelata hytkäytti nämä sanat niinkuin hevosta piiskan napaus. Ja hän jatkoi näin:

— Sinä olet nukkunut, Vuorela; pitkää karhun unta olet nukkunut! — Ja herättyäsi nyt, et sinä näe etkä sinä ymmärrä että uusi voima on sillä välin tullut maailmaan. Se on sivistyksen voima. Ja se on, maalliselta kannalta katsoen, uusi mittakaava, jonka mukaan ihmiset arvostellaan. Kun et tahtone silmiäsi ummistaa ja päästä näkemästä Jumalan teitä, niin sinun pitää myöskin nähdä, että Herramme on tämän mittakaavan hyväksynyt. Se on tullut Herran omaksi mittakaavaksi. Sillä sinun pitää näkemän, että niitten käytässäkin maailmassa hyvin, jotka sivistykseen ja tietoon pyrkivät; — paremmin kuin niitten, jotka pimeydessä ja tietämättömyydessä tahtovat pysyä.

Ja taas katsahtaen kulmiensa alta Vuorelaan, sanoi rovasti painavasti:

— Vai miksi, luulet, että Niemeläisten käy hyvin? Miksi, luulet, että ihmisten korvat heidän puoleensa kallistuvat? — Eikö siksi, että he puhuvat sitä, mitä ovat kuulleet sivistyneitten opettavan, sitä, mitä ihmiset täällä eivät vielä tiedä? Ja uutta on ihmiskorva harras kuulemaan. — He ovat heikompa sukua kuin Vuorelan kantaväki, paljon heikompa, ja kumminkin he vievät voiton sinulta, kuntamme juurelta! — No? No, Vuorela? mitä siihen sanot?

Ja Vuorela vaipui mietteisin.

Rovasti antoi hänen jonkun aikaa rauhassa mietiskellä. Sitten hän, niinkuin tapaillen Vuorelan sisäisimpiä ajatuksia, sanoi:

— Tietysti, tietysti; sinä olet liian vanha alkaaksesi Niemelän kanssa kilpajuoksua. Eihän sinusta ole sanomalehtien lukijaksi eikä kirjoittajaksi. — Tottahan luit Niemelän maaseutukirjeen? — hi-hi —

— Niemeläkö se —?

— Sehän se —! Mutta annahan olla! — Niinkuin sanoin, sinä olet liian vanha päästäksesi niissä asioissa hänestä edelle. Mutta siksi juuri sanon: kun olet itse liian vanha, niin onhan poikasi sitä nuorempi. Pane poikasi kouluun, kyllä hän aina Niemelän saavuttaa. — Ja Niemelällä ei ole perillistä. — Lukekoon poika ylioppilaaksi ja palatsoon sitten jälleen isänsä maalle täyttämään ja lopettamaan mikä sinulta on jäänyt keskeneräiseksi.

Vuorela nousi seisaallensa ja meni uunin luo piippuansa kopistelemaan. Kun hän jälleen kääntyi rovastiin päin, punersi täysi piipunpesä yhtenä hehkuna. Hänen kasvonsa alkoivat kirkastua. Jotakin eloa välähti hänen katseensa sammuvassa kalvossa.

— En voi sanoa, virkkoi hän vihdoin tyyneesti, että rovastin puhe olisi ihan perätöntäkään. Mutta jäisiköhän se Heikki matalan kattoni alle, jos hän kerran lukeneena herrana tänne palaisi?

— Väärin puhut sinä Vuorela meistä lukumiehistä. — Olenhan minäkin lukumies, ja enkö ole tätä sinun kotikuntaasi rakastanut niinkuin omaani? Koko ikäni olen täällä työskennellyt, — ja eiköhän minua tänne haudattaneekin.

— Kyllähän rovasti — sanoi Vuorela liikuttuna; — ja toistahan olisikin jos Heikistä pappi tulisi; — miksi en kuuntelisi Heikkiäni oman kotikirkkomme saarnastuolista; enhän parempaa voisi toivoakaan —.

— No niinpä niin; — jollei hän auran kurkeen tahdo tarttua, niin katsotaan, ehkä on tilaa minun vieressäni — jos silloin vielä eletään! Emmehän tulevaisia tiedä.

Mutta kun rovasti nyt oli oikean säikeen päässä, ei hän enää hellittänytään. Hän tuli usein Vuorelaan ja heistä kasvoi entistä ehommat ystävykset.

Ja kun samasta asiasta kerran taas tuli puhe, niin Vuorela ilmaisi päättäneensä lähettää Heikin Helsingin kouluun.

— Siinä teet oikeen! — sanoi vaan rovasti puristaen Vuorelan kättä.

Vuorelan isäntä oli siis ymmärtänyt rovastin puheen tuosta maailman uudesta voimasta, jota sanottiin sivistykseksi — ja hyväksynyt rovastin ehdottaman taistelutavan niemeläisiä vastaan.

Tuli päätetyksi niin, että Heikki laitetaan Helsingin vastaperustettuun suomalaiseen alkeisopistoon; että hän sen läpikäytyään suorittaa ylioppilastutkinnon, mutta sitten, sen enempää lukuja jatkamatta, antautuu maanviljelykseen.

Siitä tulisi sitten niemeläisvallan loppu.

Vuorelan isäntä oli tämän jälkeen kuin toinen mies. Jotakin uutta oli tullut hänen ajatuksiinsa. — Iloisuus palasi vanhaan Vuorelan taloon, levisi koko perheesen, työväkeen ja kaikkeen ympäristöön.

Ja rovastikin hykerteli käsiään. Hänelle oli vaan pääasia, että hän oli saanut taas yhden oppilaan lisäksi. Kolme hän oli tätä ennen saanut liikkeelle — naapurikunnista; ja nyt neljännen vihdoin tästäkin, joka muuten oli kuuluisa vanhoillisuuden pesä.

Rovasti myhähti partaansa Vuorelasta lähtiesään. „Talonpoikia täytyy osata ohjata“ — ajatteli hän itseksensä; ja ystävällinen hymy levisi suupielistä ohimoihin jo koko kasvoihin: „mitähän ne ukot siellä Helsingissä sanonevatkaan! — ajattelevat varmaan: kas vaan sitä meidän rovastiamme, on se sentään aika poika!“

II.

Siihen aikaan kun nuo ikuiset hongikot vielä peittivät Suomen harmaita kallioita ja kanervaisia saloja, joissa ei ollut kuin tikalla ja palokärjellä napputelemista, siihen aikaan myöskin Suomen pienoiset kaupungit sisävesistöjen varsilla tai meren rannamilla, loppumattomien taipaleitten eroittamina ja kaikkea yhdyssidettä vailla, viettivät tuskin tuntuva elämää, kukin erikseen, oman hiljaisen kirkkonsa ympärillä. Jokapyhäisellä saarnallansa kirkkoherra tyydytti heidän henkiset tarpeensa, ja kunkin maallisia tarpeita taas punnitsivat isällisellä tarkkuudella kaupungin kauppiaat. Ammattitaito ja hiljainen ahkeruus oli porvariston ainoa ylpeys; ja vanhojen ruotsinaikuisten tapojen pyhänä-säilytys oli säätyläisten ainoa huoli.

Pääkaupunki siellä kaukana merenrannalla ruotsalaisine yliopistoineen ja kouluineen, sekin eli omaa elämänsä, tuntematta yhteyttä sen maaperän kanssa, jolla se vähitellen kasvoi.

Mutta juuri kesken tätä kuollutta rauhaa oli siellä sen lukumiesten ja hengenpalvelijain joukossa joitakuita, jotka kulkivat kuin Jumalan kipinä sy-

dämmessä. He alkoivat puhua isänmaasta ja rakkaudesta kansaan. Ja he hakivat sanoja ilmaistakseen muille sitä elämän väkevää voimaa, joka alkoi pulputa heidän veressään; eikä mitkään sanat olleet heille kylläksi suuria ja voimakkaita. Mutta kipinä syttyi toisiinkin ja leveni levenemistään.

Kävi kuin heräämisen ensi värähdys ihmisieluissa.

Se oli uusi oppi. Tuntemattomalla, suurella voimalla se puhui sydämmeen: rakasta kansaasi!

Se oli Hegelin oppi, jolla hän oli lamauttanut Napoleonin maailman voittaneet joukot ja perustanut Saksan; eikä se oppi ollut muuta kuin: rakasta kansaasi!

Opin tullessa meidän maaperälle oli täällä vastassa pietismi, — tuo pitkien talvihämäräimme kasvattama kulttuuriliike, — jäykkiä, uskonnollisuuteen vajonneita sydämiä.

Mutta oppi löysi tiensä sen ajan nuorempaan sukupolveen.

Heidän sielussaan eivät vanhempain hartaat, pietistiset opit, jotka olivat joskus tuntuneet kivilta ja ainoastaan alituisesta kuulemisesta mieleen painuneet, olleet missään ristiriidassa ajan uuden aatteen kanssa. Päinvastoin ne vasta sen kautta saivat selityksensä ja ajatuksensa.

Äiti oli opettanut: noudata Jumalan tahtoa!

Ajan hengetär opetti: rakasta kansaasi!

Kun nuo kaksi oppia pääsivät samaan lämpimään ihmissydämmeen, täytyi niiden luonnostaan-

kin yhtyä yhdeksi ainoaksi: Jumalan tahto on, että rakastat kansaasi!

Ja katso! Äidin vaivalla istuttama opetus Jumalasta ja hänen pyhästä tahdostaan se leimahti mieleen kirkkaana ja selvänä kuin pohjoisen talviyön tuli. Se muuttui eläväksi, maailmaa hallitsevaksi voimaksi, täynnänsä pyhää henkeä ja väkevyyttä. Se ei ilmaissut enää ainoastaan omantunnon lakia hiljaiselle, maailman hyörintästä pois vetäytyvälle sieluelämälle, vaan muuttui kaiken kansalaistoiminnan, kaiken julkisen pyrkimyksen eläväksi laiksi.

Ne miehet, joissa tällöinen aatteen sulautuminen oli tapahtunut, tunsivat sen suurta uudestasynnyttävää voimaa itsessään. Se valaisi heille elämän uudelta puolelta ja näytti uusia elämäntarkeituksia, jotka vaativat heitä kokonaan itsellensä. Ja heidän täytyi kummastua sitä laajaa hengen valtaa, joka oli näin tullut heidän käsiinsä.

Sillä mihinkä he koskettivatkaan, siinä heti tuntui heräämisen liike; siinä heti sulivat jäiset siteet, jäykistyneet muodot muuttuivat elimellisiksi ja alkoivat kehittyä. Heidän harras, hilpeä työnsä ja alttiit, ilomiehellä tehdyt uhraukset kantoivat hedelmää pikemmin ja tuhat kertaa runsaammin kuin he olivat voineet aavistaa. He näkivät aamun sarastavan kaikkialla. Ennen alastomat kalliit ruohottuivat, vajennut laulu alkoi kajahdella. Syntyi suomalainen koulu, virisi Suomen runotar, elpyi Suomen taide. Ja nousi Suomen soinnukas kieli uutena

tulokkaana sivistyskielten rinnalle. Loppumattomalta näytti uuden syntymyksen alkanut sarja.

Ja he seisoivat sankareina meidän heränneen kansamme edessä. He olivat meidän suuria miehiämme.

*

Siinä koulussa, joka oli tämän herätyksen ensimmäisiä tuotteita, sai Heikkikin kasvatuksensa. Hän tuli ylioppilaaksi silloin kuin isänmaallinen innostus yliopiston nuorisossa oli palavimmillaan.

Vastapainoksi puhtaasti kansalliselle, suomalaiselle herätykselle, olivat muutamat maan hallitusmiehistä ja vaikuttavimmista henkilöistä allekirjoittaneet liberaalisen eli sittemmin valeliberaaliseksi sanotun puolueohjelman, joka julistettiin sanomalehtien ja lentokirjojen avulla yli koko maan. Se sisälsi kaikellaisia hyväksyttäviä periaatteita, oli kokoonpantu verrattoman kaunispukuiseen muotoon, mutta samalla, ylevällä virallisuudellaan ja hallitsevalla isällisyydellään, koetti himmentää ja tieltänsä tunkea sitä kansallista liikettä, joka tuoreena ja itsenäisenä kuin keväinen ruoho pyrki joka paikkaan kasvamaan.

Kansallisen herätyksen jo vanhentuvien miesten keskuudesta nousi silloin vielä kerran Juhana Vilhelm Snellman, liikkeen varsinainen alkaja ja tunnustettu päämies. Hän julkaisi Morgonbladetissa kuuluisan kirjoituksensa „Dagbladspartiets program“

ja tappoi yhdellä iskulla koko valeliberaalisen puolueen.

Silloin kuin liberaalit olivat koettaneet koristella ja tulevaisuuden varalta suunnitella hallitus- ja virkamiehistön tietä, silloin Snellmanin oppi puhui suoraan sen nuorison sydämmeeseen, joka tullen uusista suomalaisista kouluista alkoi tähän aikaan täyttää yliopistoa.

Silloin kuin liberaalit mahtavoitsivat vanhasta perintökulttuurista, opetti Snellman, ettei suomalaista kulttuuria vielä ollut olemassakaan, että se oli vasta luotava. Hän osoitti nuorison noille suunnattomille työaloille, osoitti kuinka paljon heillä oli rakkauden esinettä, osoitti heille uusia, suuruuteen vieviä elämäntarkoituksia.

Ja nuo suomalaiset talonpoikaistulokkaat, nuo ujut pojat vielä epäkehittyneine kasvoineen, joissa silmät paloivat totuuden rakkautta ja joiden koko olento sisälsi tuntematonta, vasta hapuilevaa kehittymisen mahdollisuutta, — he ymmärsivät Snellmanin opin sydämensä koko syvyydellä. Tuskin Snellman itsekkään lienee osannut aavistaa sen vaikutuksen voimallisuutta, jonka hänen oppinsa synnytti juuri noissa kansan omissa yliopistoon tulleissa lapsissa. Snellman oli kyllä lausunut aatteensa olevan käytännöllisesti toteutettavan siten että sivistyneet lähestyvät kansaa ja pyrkivät siihen sulautumaan. Mutta tätä käsitettiin monella tavalla. Teoreetikot puhuivat mieluummin „kansallisuudesta“ ja sen „hegemoniasta“; toiset ymmärssi-

vät „kansalla“ jotakin valtiollista kokonaisuutta. — Mutta nuoriso ei liene tehnyt erityistä tiliä itselleen tuosta käsitteestä. Se tyytyi siihen että „kansan“ nimeä mainitessa kotoisen seudun viehkeä, päiväpaisteinen näky välähti mielessä, ja kuvastui sen tuttu väestö auroineen, karjoineen, laitumineen. He olivat yliopistoon tulleet vaan valmistuakseen kansansa palvelukseen. Sivistys oli vaan kansaa varthen. Kansaa ei ollut ainoastaan lähestyminen, vaan siihen oli kokonansa uppoutuminen, sulautuminen. He käsittivät Snellmanin opin sanasta sanaan: suurena, mahtavana vaatimuksena luopumaan kaikista turhamaisuuden, yhteiskunnallisen maineen, vallan, rikkauden ja personallisen onnen pyyteistä, sekä vannoutumaan kansan palvelukseen, pitämään kansan etua kaiken toimintansa aiheena, uhrautumaan kokonaan elämineen, toiveineen, tarkoituksineen tuolle kotoiselle kansalle, jota piti kuolemaansa asti ylitse kaikkea rakastaa. — —

Se innostus, joka yliopiston nuorisossa oli näin ilmielekkiin leimahtanut, herätti koko maan huomion. Vanhemmatkin ihmiset seurasivat tarkasti uutisia noista myrskyisistä ylioppilaskokouksista, joissa suomenkieli ja suomenmieli tekivät ensimmäisiä ponnistuksiaan päästäkseen ylivaltaan ruotsinkielen ja ruotsinmielen rinnalla. Saavutettujen voittojen kunniaksi vietettiin juhlia ja pidettiin puheita, joissa innostus kuohui yli äyräitten. Ei kenenkään syrjäisen kokemukset riittäneet ennustamaan mitä olisi tapahtuva huomenna tai ylihuomenna. Sillä

nuoriso kulki omaa tietänsä, jota eivät määränneet vieraat kokemukset, — he menivät eteenpäin niinkuin valon lapset, uutuutta ja totuutta kohden — niinkuin olisivat kulkeneet ennen aivan käymättömiä teitä, niinkuin olisivat jo huomenna voineet näyttää maailmalle jotakin ennen kuulumatonta, suurta, aavistamatonta.

*

Heikki oli, ylioppilaaksi päästyään, vaan hätimiten pistäytynyt kotona. Isä olisi tahtonut häntä kohta jäämään Vuorelaan, ja alkoi jo olla tiukkana. Mutta sitten tuli sinne vanha rovasti käymään, Vuorelan valkolakkista nähdäkseen. Ja kun hän näki nuoren Heikin ja kuuli hänen innokkaan puheensa, niin kiertyi kyynel rovastin silmään: „niinhän sitä mekin ennen — aivan tuolla tavalla!“ — Hän puhui sitten kahden kesken Vuorelan kanssa, ja isä vihdoinkin taipuikin; arveli että olkoon vaan sen vuoden vielä Helsingissä.

Ja Heikki palasi Helsinkiin.

Ja oli sen vuoden siellä.

Ja juuri sinä vuonna virisi ylioppilas-elämä ylimmilleen. Heikki antautui sen pyörteesen hehkuvalla innolla, sillä johtajat pitivät hänestä paljon ja olivat ottaneet hänet sisäisimpään seurapiiriinsä, missä he pitivät tulisimmat isänmaalliset puheensa ja takoivat rohkeimmat puoluetuumansa.

Kun kevät alkoi lähestyä, tapahtui vihdoin suomalaisten ratkaiseva voitto. Kaikki horjuvimmatkin saatiin innostumaan, ja suurella enemmistöllä ylioppilaskunta päätti toimeenpanna juhlan, jossa *kaikki* puheet pidettäisiin suomeksi eikä *mitään* sijaa annettaisi ruotsille.

Ne olivat kukistetut silloin nuo ruotsalaiset. Ne kulkivat masentuneina ulos ylioppilastalosta, jossa olivat tähän asti vielä olleet ylimmän vallan päällä. Ja oli kuin heidän mukansa olisi vaeltaneet ulos tästä talosta vanhat ruotsalaiset muistot ja traditsiot ja tarinat. — — Eteisessä yksi ja toinen vaan nyökkäytti hyvästiksi päätä jollekin tutulle jäävien voittajien joukossa, jotka nyt virtasivat kirkkaalla kaasulla valaistuun ylioppilassaliin voittojuhlaansa viettämään.

Se juhla oli kohta täydessä liekissä.

Mutta kesken kuuminta nousi eräs päättäväisen näköinen, pitkä nuorukainen pöydän päässä ja klisti lasia sanoakseen jotakin. Hän piti innokkaan puheen saavutetun voiton kunniaksi, mutta lopetti sen jostakin syystä varottavalla huudahduksella: „hyvät herrat! Tähän asti, vaan ei edemmäs!“

Jotkut vastasivat hänen puheesensa epävarmoilla hyvähuudoilla, toiset alkoivat keskustella ja väitellä.

Mutta silloin nousi sijaltaan yksi johtajista ja sali hiljeni äänettömäksi. Hän tahtoi „säälimättä alastomaksi paljastaa sen kerrassaan raukkamaisen periaatteen, joka piili edellisen puhujan kehoituk-

sessä. Mekö emme menisi eteenpäin kerran astu-
mallamme tiellä!? Me, jotka olemme tehneet vasta
ensimmäisen askeleen! Me, jotka vasta alamme! —
Huono on se ääni, joka nyt huutaa seisahdusta.
Eteenpäin nyt jos koskaan! Porttien ja esteitten
täytyy edellämme aueta selko selälleen, ja missä
ne eivät aukea, siellä me ne kukistamme, siellä
me ne muserramme, siellä me ne maahan ruh-
jomme!!!“ —

— Eläköön!!! rämähti hänelle vastaukseksi kuin
yhdestä suusta.

Se oli johtaja.

Kuinka monet olivat epäilleet ja tunteneet epä-
varmuutta!

Ja kuinka monta hän noilla voimakkailla sa-
noillaan sai heittämään epäilyksensä ja yhtymään
„punasten“ joukkoon!

Riemuhuutojen kaikuessa hän kannettiin noja-
tuolissa ympäri valaistua salia.

Siihen juhla päättyi.

*

Heikki tuli myöhään kotiansa, pieneen huoneesen
kolmannessa kerroksessa. Hän oli vielä aivan hal-
tioissaan kaikesta siitä mitä oli tapahtunut.

Isänmaallinen innostus oli tänä iltana niin syö-
pynyt hänen mielialaansa, tehnyt sen niin juhlalli-
seksi, että hänestä oli aivan outoa antautua taval-
lisiin jokapäiväisyyksiin, riisuutua ja panna maata.

Hän vieritti uutimen ylös ja aukasi molemmat ikkunan puoliskot. Kuu valahti syvälle huoneen sisustaan ja ilmassa oli varhaisen kevään täyteläs henki. Heikki seisahtui ikkunan ääreen ja painoi ohimonsa sen pieleen; — niinkuin voi tehdä vaan yksin ollessaan.

Koko Aleksanterinkatu oli kuun valossa, hiljaisena, tyyneenä, — rauha kaikkialla, ei yksikään ajuri rämistänyt katua, hiljainen nukkuva rauha kuun valvoessa. Mustat, kosteat kattopellit kiiltelivät siellä täällä, mutta missä oli valkeata rapattua kivimuuria, siellä kuu tuhiasi valoa koko terältään piirustaakseen niitten seinille ylhäältä katsottuja varjokuviansa talojen piipuista ja tikapuista. Ja kivitetty katu siellä alhaalla näkyi pienimmissä erikoisuuksissaan. — Mutta kaikki tämä meni pieneksi vähäpätöiseksi leluksi, kun katsahti taivaan äärettömään, tummansiniseen pimeyteen, jossa tähdet sivistivät ja kuu siirtyeli hiljalleen eteenpäin yksijonoisten höyhenpilvien lomitse.

Heikki muisteli mielessään vielä kertaalleen kaikki tämäniltaiset tapaukset. Siinä oli monta kohta, jotka panivat hänen sydämmensä sykähtämään. Hänkin oli pitänyt puheen, — ensimmäisensä. Se oli kysynyt häneltä sanomatonta uskallusta. Mutta kerran alkuun päästyä oli hän saanut äänen valtaansa. Hän oli itsekin innostunut ja puhui ex tempore — — Erittäin oli loppu onnistunut. Kaikki olivat seisoneet äänettöminä ja uteliaina. — „Hyvät herrat!“ oli Heikki sanonut lopuksi, „se sampo,

jota Kalevalan urhot olivat onnensa luojaksi turhaan tavoitelleet, jota on maailman alusta alkain tavoiteltu ja haettu, se sampo on nyt löydetty! Snellman on sen löytänyt! Se ei ole vaskea eikä kuparia; se ei ole kultaa eikä hopeaa! Se on — meidän rakkaudemme kansaan!!!“

Nämä sanat olivat herättäneet yleistä huomiota ja jotkut vanhemmista olivat tulleet hänen kättään puristamaan ja esittämään veljenmaljaa. Isänmaallinen laulu oli heti jälkeen kajahtanut laulavalta.

Ja Antti, joka oli Heikin läheisin toveri ja yksi johtajista, sanoi että se oli suuri ajatus.

Heikki oli puheellaan lupautunut „punasinten“ joukkoon. Hän oli nyt hänkin ikäänkuin valan tehnyt isänmaallensa, horjumattoman, peräyttämättömän valan. Kaikki muut tarkoitukset saivat siirtyä, ainoastaan isänmaata oli tästedes palveleminen.

Ja innosta väräjävin huulin Heikki itsekseen kuutamaisen yön hiljaisuudessa kuiskasi hänen puheensa jälkeen laulettuun laulun sanat:

„Jos sydän sulla puhdas on,
ja mieli vakaa, peloton,
niin yhdy meihin, tänne jää,
ja pyhä vanno vala tää:
Tää Suomenmaa
mun toimen saa;
sen eestä vaan

ma ainiaan
teen työtä saakka kuolemaan!“

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

„Siis vanno näin:
Ain' eteenpäin!
Ei oikeaan, ei vasempaan,
mutt' eteen eestä Suomen vaan!“

Ja hän vannoi nyt mielessään toisen kerran, pyhästi, väräjävä rukous huulilla.

Ja vannoutuneen tunne oli niin autuas, niin vapauttava; se selitti niin paljon, se ratkaisi niin sovinnollisesti. Se antoi semmoista loppumatonta vakaumuksen voimaa, puhalsi jumalaista hehkua sieluun, kasvatti mielikuvitukseen siellä ennen olemattomia kuvia, jotka uutuutensa ja voimansa kautta hurmasivat sydämen ja tainnuttivat mielen.

Nyt oli hänellä käsissään kaiken henkisen suuruuden lunnassanat. Siinä ne olivat, hän tiesi ne. Niistä oli nyt vaan pitäminen kiinni: rakasta aina vaan tuota suurta, tuota kokonaista! pysy aina täällä henkesi huipulla! älä päästä luoksesi hajoitettavaa jokapäiväisyyttä pikku palveluksineen ja huolineen!

Kuinka mitättömiltä ja mielettömiltä tuntuvat täältä yksilön omaa etua tarkoittavat pyrinnot! Kuinka kaukana on täältä itsekkäisyys ja itserakkaus! Kuinka suurta on yhteishyvän eteen uhrautuminen, — niin, kuolemakin isänmaan edestä!

— —, vi sjelfva må förgätna dö som vägen i dess sjö! — —

Oo, kuinka elämä oli sentään ihanaa ja suurta!

— — —

Ja Heikki alkoi mielessään pitää puhetta. Hän oli seisovinaan korkealla puhujalavalla, niinkuin tän'iltanakin. Hänen edessään oli ääretön kuulijajoukko — ne olivat kuutamon valossa töröttäviä savupiippuja talojen katolla. Tuossa oli yksi, joka seisoi pää kallellaan kuunnellen; tuossa toinen, joka miettien katsoi eteensä. Mutta kaikki ne olivat hiljaa, ja silmää värähtämättä kuuntelevat mitä puhuja aikoi heille lausua. Oli se jännittävä hetki, jolloin puhujan ensimmäistä sanaa vielä odotettiin.

— Hyvät herrat! — — —

Ja kuulijajoukko värähtää, ottaa ikäänkuin askeleen lähemmäksi, on yhtenä kuuntelevana korvana —.

Puhuja alkaa ensin hiljaa, mutta paisuttaa sitten joka sanalla ääntänsä rytmillisissä laineissa:

— — Te, jotka olette kokoontuneet tällä myöhäisellä hetkellä neuvottelemaan siitä suuresta taistelusta, joka päivän valjetessa on alkava, kuulkaa mitä minulla on teille sanomista! —

Ja koko kuulijaparvi hiljenee jos mahdollista vieläkin tyystemmin.

Mutta tuolla takana oli joku muita pitempi savupiippu. Näytti niinkuin itse Snellman olisi viittänyt puhujaa luokseen ja sanonut ympärillä seisoville: katsokaa tuonne, tuolla seisoo nuori ylioppilas puhujalavalla, ottakaa vaari hänestä, hän on niitä valituista, kuulkaa mitä hän sanoo!

Ja Heikki tuli tästä niin liikutetuksi että hän oli laskeutuvinaan polvilleen tuon suuren miehen eteen ja nyhkyttäen lausui sanat:

— Ottakaa minut, ottakaa minut kokonaan! Minä olen teidän, minä olen vannonut itseni teille! Minä olen toteuttava ne toiveet, joita teillä minusta on, minä olen tekevä vielä enemmän: minä annan elämäni teille!

Joku ajuri rämysytti äkkiä hiljaista katua.

Heikki vavahti kuin valveille. Hänen silmänsä olivat vettyneet, ja hän ne kuivasi.

Tuntui vähän kylmältä.

Hän sulki ikkunan vielä viimeisen kerran katsohdettuaan kuutamoyöhön; vieritti sitten uutimen alas ja sytytti viheriäkuuppaisen lamppunsa.

Hän oli henkisesti niin ravittu, hän oli niin onnellinen. Kaikki, mikä oli pöydälläkin, hänen tutut, vanhat, pienet kapineensa, paperiveitsi, läkkipullo, kynät, sirkkelin puolikas ja lakkapalanen siinä sinisellä aluspaperilla, niitä hän nyt katseli vähän sää-

lien, ja ne puolestaan ikäänkuin pyrkivät hänelle onnea toivottamaan.

Mutta merkillisimmältä näytti Heikistä hänen vanha viulunsa, jolla hänellä oli nuoresta pitäen aina ollut tapana soitella. Se tuntui aivan kuin häpeävän olemustaan ja kiertyvän niin ujon kapeaksi tuolla riippuessaan seinällä.

Kuinka äärettömän eri asioita olivat sentään: harjoitella viulunsoittoa ja pyhittää elämänsä suurille aatteille!

Jos Antti — hän, joka oli yksi johtajista — olisi tullut tänne ja sattumalta nähnyt tuon viulun, hän olisi varmaan halveksien kysynyt: soitteletko sinä viulua? Heikki olisi silloin tietysti naurahtanut ja ohimennen sanonut että se oli vaan vanha muisto isältä.

Mutta pelkästä ajatuksesta Heikki otti viulunsa seinältä, pani sen koteloon ja työnsi sängyn alle — —

Vasta juuri ennen maatapanoa hän huomasi pöydällä jotain, jota siinä ei tavallisesti ollut. Se oli kirje, — avaamaton, ilta-postissa tullut.

Heikkiä hytkäytti. Hän avasi kirjeen vähän levotonna.

— — —

„Heikki pojalleni!

Nyt kirjoitan sinulle, rakas poikani, taas uudella käskyllä että tulet kotiin niin pian kuin asiat myöden antavat, meillä alkavat kevätkylvöt nousevalla viikolla ja minun tahtoni on, että tulet jo kohta kotiin, eihän sinusta muuten maanviljelijää koskaan

tule jollet itse saa olla mukana talon töissä, ja minä olen jo vanha mies enkä enää jaksaisi, niin myös tahdon sanoa Liisan puolesta terveisiä joka on emäntänä täällä vanhassa Vuorelassa että hänkin pyytää sinua kiiruusti tulemaan kotiin.

Isäsi“.

— — —

Oli niinkuin Heikki olisi tullut jostakin korkeudesta alas.

Oh, kuinka tämä putous tuntui katkeralta!

Kevätkylvöt, likavesistä lirisevät purot, siat, lampaat, hajanaiset aidat, ojat, lantatunkiot, ja son-taiset rengit päivettyneine naamoineen, puukko toisessa kädessä ja toisessa höyryävä peruna, ja koko väestö tapoineen ja puheenparsineen.

Sinnekö, sinnekö ikipäiviksi?!

Kaikki tämä tuli kuin hajoittava, raaka voima keskelle ihanaa aatteiden maailmaa, ruhjoi alas kaikki ja levitti itsensä säälimättä sijaan.

Oli niinkuin itku olisi tahtonut tuohon paikkaan tukehuttaa, mutta se ei tullut edes silmiin asti.

Heikki tunsu isänsä ja näki hänet nyt ihan kuin elävänä silmiensä edessä, — hänen varman, tasaisen, mutta peräytymättömän luontonsa. Siinä ei auttanut muu kuin totteleminen. — Tuon rauhallisen olennon edessä meni säpäleiksi kaikki aatteellinen isänmaalaisuus, niinkuin se olisi ollut tyhjä ilmalinna; kaikki purkautui samassa hetkessä, ja jäljellä oli käytännöllinen todellisuus: Vuorelan saviset pellot ja isän kysyvä, odottava katse.

Ja tiesihän Heikki oikeastaan jo alusta asti, että hänen oli ennen kuolemaansa maahan hautautuminen! Tiesihän hän että ratkaisevan hetken ennen tai myöhemmin täytyi tulla! Miksi se siis tuntui juuri nyt niin katkeralta, niin sanomattoman masentavalta, aivan kuin olisi suu ikuisiksi tukittu ja hengittäminen enää mahdoton!

Niin, se tuli niin sopimattomaan aikaan, se tuli niinkuin takatalvi kesken kesää; tuli pakkona kesken vapautta; tuli kaikkine velvollisuuksineen, ja ikävän jokapäiväisyyden ilmi kuvana.

Ah, jos saisi tuon horjumattoman, jäykän isän ymmärtämään. Hänen silmiensä takana asui joku salainen lempeys, joku ääretön mahdollisuus. Jospa jonakin hellänä hetkenä voisi tarttua kaksin käsin hänen harmaantuvaan päähänsä ja kuiskata häiritsemättömän hiljaa hänen korvaansa: isä, isä, annathan minun olla siellä missä minua niin sanomattomasti haluttaa?

Ja isä, täynnä pyhää ymmärrystä, ei varmaankaan kieltäisi.

He jäisivät sinne Vuorelaan, isä ja Liisa. Heikki kyllä heitä muistelisi ja heille kirjoittelisi. Hän ei unohtaisi heitä koskaan, ei edes sittenkään jos häntä kannettaisiin kerran niinkuin tän'iltaista johtajaa ympäri juhlasalia eläköönhuutojen kaikuessa. — Ja hän tahtoisi silloin tällöin käydä siellä kotona. Silloin he olisivat hänestä niin ylpeitä ja pitäisivät häntä niin hyvänä!

Ja Heikin tuli äkkiä lämmin olla, hän hymähti sisällisesti, muisti jotain lapsuudesta, ajatteli Liisaa.

Liisa kyllä keinon tietäisi, jos olisi täällä. — Ja taas myhähteli. Muisti jotain heidän välistään.

Mitä jos isän saisi vielä ymmärtämään, suostumaan edes jonkun vuoden ajaksi. Ja muutahan Heikki ei oikeastaan tarvitsisikaan. Vanhempana hän kyllä tulisi maalle, sillä voihan sieltäkin isänmaan hyväksi vaikuttaa; olihan Meurmankin elänyt suurimman osan ikäänsä maalla, maata viljellen, ja kumminkin oli hänestä vielä tuleva toinen Snellman.

Toukokuun 12 päivänä oli ylioppilaskunta päättänyt viettää suuremmoisen kansallisjuhlan Juhana Vilhelm Snellmanin kunniaksi. Tähän juhlaan ajottiin kutsua ihmisiä kaikkialta ympäri koko maan, myöskin paljon talonpoikia. Paraikaa istui komitea, joka määräsi keitä kutsutaan. Heikin ei tarvitsisi muuta kuin ilmoittaa isänsä kutsuttavaksi — —

Ehkä isä tänne tultuansa, nähtyään suuremmoisen kansallisjuhlan ja kuultuaan kaikki siinä pidettävät puheet, innostuisi hänkin ja tulisi toisiin ajatuksiin Heikin tulevaisuudesta, huomaisi että nou-seva kansallissivistys olisi hukassa, jos kaikki isät hänen tavallaan hautaisivat poikansa maanmyyriksi.

Ja hän istui heti kirjoittamaan kirjettä isälle.

Siitä tuli pitkä, kaunis kirje, jossa Heikki vaati isää välttämättä tulemaan. Juhla tulisi olemaan niin suuri, ettei koskaan vielä semmoista oltu nähty eikä kuultu. Se tarkoitti samalla lähentää toisiinsa sivistyneet ja talonpojat ja tehdä heidän keskenä ikuinen liitto yhteisestä työstä isänmaan palveluk-

sessä. — Saisihan isäkin sitten tutustua Heikin tovereihin, joihin Heikki oli ennättänyt lujasti kiintyä, saisi kuulla itse Snellmanin puhuvan, näkisi Koskisen ja Meurmanin ja monia muita isänmaan ensimmäisiä miehiä. — Liisa kyllä hoitaisi taloutta sillä aikaa.

Ja tämän kirjoitettuaansa hän rauhoittui, riisui vaatteensa ja heittäysi vuoteelleen, vielä yhä muistellen isää ja Liisaa siellä kaukana kultaisessa kodissa.

Ja hän vaipui syvälle näihin kotoisiin muistoihin. Koko lapsuus kulki hänen editsensä. Ajatus viivähti monessa muistossa ja kietoutui lämpimästi hänen rinnallaan kasvaneen Liisan ympärille. Ja se pysähtyi sen Liisan viereen, jonka hän oli kotona nähnyt jo täysikasvuisena askartavan, silloin kuin hän oli siellä pikimmältään pistäytynyt ylioppilaaksi tultuaan.

Oli hetkiä, joina Heikki tunsu itsensä ihan kuin toiseksi ihmiseksi. Hänen mieleensä silloin aina muistui äiti-vainaja ja Liisa ja isä ja koko koti tapoineen ja pikku tapauksineen. Kaikki sen omituisuudet, kömpelöt ihmiset ja pienet harrastukset, ne tuntuivat niin ymmärrettäviltä ja rakkailta. Semmoinen lämmin, hyvä, kodikas tunne pujahti kuin taivaista sydämmeen ja pyrki kirkastamaan sen pimimpiäkin lokeroita. — Sitä vastoin kaikki mikä oli niin sanottua suurta, isänmaallista, aatteellista, innostusta, — se muuttui oudoksi, vähän vieraaksi, ja pakeni kauas mustana keränä, joka muistutti

sitten olemisestaan vaan pienellä painolla sydämeen.

Mutta ennen näihin ajatuksiin nukkumista Heikki vielä kerran vavahti valveille: koko tän'iltainen kokous välähti hänen mielessään ja muistui kuutamossa vannottu vala. Kaikki tuo tuntui ikäänkuin nuhtelevan häntä siitä heikkoudesta, johon hän oli langennut antautuessaan noihin hentoihin kotohaaveiluihin.

Oikeastaan ei tässä olisi pitänyt olla kysymyksessä mikään muu kuin suoran vastauksen antaminen isälle. Heikki ei voinut tulla kotiin, siinä kaikki. Olihan isänmaan etu toki suuremmasta arvosta kuin mikään muu yksityisen elämän kysymys.

Tässä se juuri oli erotus suurten ja pikku sielujen välillä. Suuri sielu ei olisi koskaan epäillyt katkaista mitä yksityistä sidettä tahansa tuon suuren, tuon aatteellisen tähden, joka on kaikkien suurten sielujen oikea elämänala.

Eikä Heikkikään olisi epäillyt katkaisemasta siteitään kotonsa kanssa. Ei ainakaan siksi että se olisi ollut hänen mielestään väärin tehty. Se saattoi olla päinvastoin hänen korkeampi velvollisuutensa.

Mutta hänestä — ja sen hän tunnusti itselleen melkeen häveten — hänestä tuntui niin sanomattoman vaikealta alkaa asiasta puhetta isän kanssa. Kun isä ei voinut aavistaakaan että Heikki aikoo jättää Vuorelan! Ja kun hän oli aina ollut siinä luulossa että Heikki palaisi! — Se oli melkeen nai-

sellista, jos ei se vaan ollut raukkamaista; mutta samalla tuntui melkeen mahdottomalta sitä voittaa.

— Mikä omituinen kaksinaisuus on minun luonnossani! ajatteli Heikki. — Minun aatteeni, minun taisteluni hyvän eteen, minun tulevaisuuteni — ja sitten minä itse! Jos toverini tietäisivät! Jos he tietäisivät, — että minä joskus kun olen aivan, aivan yksin, ajattelen toista — huuh se on kauheata! he eivät suinkaan ihailisi minua! Jos he tietäisivät, että minä oikeastaan syvimmissä itsessäni en ole muuta kuin hiljainen, hyvänsävyisä poika, joka tahtoi totella isää ja päästä Liisan luo, rakastaa viulua ja kaikkea pientä, viatonta ja muiden huomiosta pois jäänyttä — — niin, niin, ja että minun oikeastaan kävi sanomattoman sääliksi ruotsinmieliset, kun he siinä peräkkäin kulkivat ulos; että minä saatoin toden teolla epäillä kenen puolella oikeus oikeastaan oli! — Hyi mikä minä olenkaan! Mitä vastakkaisia ajatuksia minussa voi olla! Minussa on jotakin epäluotettavaa!

Isänmaa, isänmaa, sinun luoksesi, sinun pyhän lippusi juurelle! — Oo, jos he sen tietäisivät! Jumala minua siunatkoon ja varjelkoon — — —

Ja hän nukkui rukoukseensa.

Lamppu jäi tuolille viereen palamaan, sihisi hiljaa itseksensä. Isän kirje oli käpertyneenä sen vieressä. Saappaat seisoivat rinnakkain sängyn jalkapuolella, toinen taittuneena, toinen ojona.

Heikki mutisi jotain vielä isänmaasta, mutta sitten nukkui sikeään uneen.

Hänellä oli kaunis pää, kasvojen ilme ehkä vähän naisellinen, ohimot vaalean kuultavat ja hienon suonen sinistämät. Tukka, vasta viime aikoina vähän tummentunut, kiharoitui niskassa ja korvan luona. Ainoastaan alaleuvassa oli jotakin, joka muistutti talonpoikais-kasvoja, ja ehkä myöskin kiharat ohimoissa.

— Maan tasalle kukistakaa! huusi Heikki ja kavahti istualleen. Hän heräsi, sammutti lampun ja paiskautui jälleen kyljellensä.

* * *

Muutamia päiviä ennen juhlaa Heikin isä tuli kin Helsinkiin.

Heikki huomasi jo alusta pitäen, että koko retken tarkoitus oli oikeastaan hänen kotiin viemiseksi, yhtä paljon kuin Snellmanin juhlan näkeminen. Mutta siitä Heikki ei ollut millänsäkään. Kunhan juhla vaan alkaa, — se se sitten kyllä tekee vaikutuksensa.

Eikä isä ollut mitenkään nyreissään. Päinvastoin laski leikkiä ja naureskeli kun he siinä astuskelivat Heikin kortteeriin rautatien asemalta.

Isä ei ollutkaan mikään äkkinäinen täällä pääkaupungissa. Hänellä näytti olevan aina kiireen tapaista, paljon tuttuja paikkoja käytävänä, ja sukulaisiakin.

— Oletko sinä sitä Vendla Friimannia täällä tavannut? sattui hän kysymään.

Vendla Friimannia! Voi sitä isää, mistä kaikesta se pitää huolta! Muut elävät nyt suurissa juhlan puuhissa, ajattelevat henkisiä asioita tällä suurella juhlan hetkellä, — ja hänellä on vaan ne omansa mielessä!

— Kuule, Heikki, tiedätkö missä se on täällä se vesihallitus, — olisi sinne asiaa?

Vesihallitus? ajatteli Heikki; jotakin semmoista hän tosin oli kuullut. — Jos sillä olisi jotain yhteyttä vesijohdon kanssa niin sitten ei se kai olisi kaukana Alppilasta.

Toisen kerran isä puhui valtiokonttoorista. — Ei Heikki sitäkään tiennyt; ei tiennyt edes mikä se olikaan semmoinen konttoori.

Ja niinä harvoina hetkinä jolloin Heikki oli yhdessä isän kanssa, oli tällä aina semmoista puhumista, josta Heikki ei ollut oikeen selvillä. Milloin hän kyseli raastuvanoikeuden istuntopäivistä, milloin puhui Senaatin talous-osastosta.

Mutta jos isä olisi ottanut puheeksi kansallisaatteen, niin siitä Heikki olisi tiennyt puhua.

Isä vaan ei koskaan sitä ottanut puheeksi. Ja niin he rupesivat juttelemaan vaan Liisasta ja muista tuttavista siellä maalla, — niinkuin muusta ei Heikin kanssa olisi voinut puhuaakaan.

Ja isä seisoj siinä niin tyvennä selkäänsä uuninmuuria vasten nojaten, piippu hampaissa; ja posket hänellä punottivat ja silmät kiilsivät paljosta

kahvinjuonnista tuttujen luona. Kunnes hän sitten vähitellen taas rupesi tekemään lähtöä jonnekin, ja katosi.

Hänellä oli oma maailmansa. — —

— Kuinka vähän se isä sentään tuntee minua! ajatteli Heikki ja hämärä turvattomuuden tunne käväsi sydämissä.

Heikki katsahti kelloonsa ja kiirehti juhlakomiteaan.

* * *

Suuria valmistuksia tehtiinkin tätä lähestyvää juhlaa varten. Kutsumuksia oli lähetetty ympäri maata. Ei ketään jätetty huomioon ottamatta, kuuluipa hän sitten mihin yhteiskuntaluokkaan tahansa. — Juhlalla oli oleva semmoinen luonne, että siihen erotuksetta otti osaa kaikki kansan kerrokset, „koko kansa“. Siinä piti yhtymän maanviljelijät ja valtiomiehet, talonpojat ja aatelismiehet, työmiehet ja virkamiehet. Siinä piti ikäänkuin suuri sovintojuhla vietettämän ja yhdellä yhteisellä lämpimällä kädenlyönnillä tasoitettaman mitä vuosisadat olivat jättäneet rikkonaista eri säätyjen välille.

Ei puuttunut niitä, jotka uskoivat tällöisen suuren yhteisen sovintoteon mahdollisuutta, — yhdellä kädenlyönnillä, yhtenä iltana, yhden boolin huumauksessa. Miksi ei sama ääretön innostus, joka oli koko nuorison muuttanut yhdeksi kokonaisu-

deksi, voisi levitä laajemmallekin, temmata mukaansa kaikki, koko kansan!

Ja niin kutsuttiin suuri joukko tuntemattomia ja tunnetuita talonpoikia eri tahoilta, kutsuttiin kaikki merkitsevimmät mahtimiehet, vaikuttavimmat yhteiskunnan jäsenet — kaikki yhteen joukkoon sopimaan keskenänsä nuorison lämpimässä sylissä Snellmanin jalkain juurella!

Vieraitten luku nousi moniin satoihin.

Ja innokkaitten ponnistusten perästä onnistui kaikki mitä paraiten.

Juhlallisesti koristettuna kasveilla, köynnöksillä, kuvapatsailla ja lipuilla oli suuri ylioppilassali, kun se illalla alkoi täyttyä väellä. Sinne tultiin jalan, sinne tultiin vaunuilla; sinne asteli köyryselkäisiä sarkanuttuisia miehiä, sinne tuli frakkiherroja valkoisine hansikkaineen ja silinterihattuineen, baalipukuisia naisia, jotka vaunuista astuttuaan yhtenä kääronä juoksivat ylioppilastalon rappusia ylös.

Ja salissa nuo komeavartaloiset naiset, vaaleissa kukkasilla täyteen sirotetuissa puvuissaan loistivat silmiä häikäsevässä valossa. He tunsivat olevansa juhlan juhlallisentajia. Ja kaikki vähemmin silmään pistävät juhlavieraat katosivat heidän loistonsa taa. Kaasun ja hajuvesien sekainen hurmaava henki täytti salin kirkastetut, korkeat holvit. —

Kaikki oli valmiina.

Juhlallisessa jännityksessä, hiljaisessa silkin ja haastelun sorinassa oli koko sali; kunniavierasta vielä odotettiin.

Jo rämähti lehteriltä juhلامarssi.

Ovet aukenivat selälleen — ja siinä hän seisoi itse, tuo harmaapäinen vanhus, — Juhana Vilhelm Snellman.

Hän astui vakaasti sisälle, hiljaa kumarrellen oikealle ja vasemmalle, silmissä vilpittömän liikuttuksen kyynel.

Ja hänen editsensä aukeni tie taajassa väentungoksessa.

Hänen olentonsa oli teeskentelemätön. Olipahan niinkuin ainakin vanhus, joka tuntee kohta päättävänsä raskaan päivätyön. Mutta varmuus oli hänen esiintymisessään, joka ilmaisi selvää tuntoa siitä että hän oli tuon ympäröivän väkijoukon voimakas hengen johtaja.

Hän oli tämän nuorison ehdoton ihanne, sen entusiasmin esine, sen jumaloitu Juhana Vilhelm Snellman. Mitä ominaisuutta olisi hänen henkiseen jättiläisvartaloonsa vielä voitu ajatella lisäksi, joka olisi voinut tehdä hänen kuvansa täydellisemmäksi?!

Ja kun hän tuossa kulki vanhuuden jo vähän köyristämänä heidän riviensä välitse, seurasivat he jokaista hänen liikettään ikäänkuin upottaakseen mieleensä pienimmätkin erikoiskohdat tästä suuresta miehestä, jotta he sitten tuleville sukupolville voisivat kertoa häntä nähneensä ja hänen olentoansa kuvata.

Hänelle pidetyn puheen perästä, jonka pilventakaisilla sanoilla lausuttu, taivaita tavoittava ylistys liikutti kaikkien mielet, nousi vanhus puhujalavalle.

Hän kiitti kunnianosotuksesta ja kertoi sitten yksinkertaisin sanoin elämänsä vaihteitten pääpiirteet; nuoruudestaan, miehuudestaan ja vanhuudesta.

Ja nuoriso imi joka sanan syvälle itseensä. — He olivat kyllä ottaneet tarkkaa selkoa Snellmanin elämäkerrasta, he olivat innolla lukeneet ja kuulleet puhuttavan hänen ponnistuksistaan ja vastoinkäymisistään alkuaikoina, seuranneet ihastuksella kertomusta hänen maineensa noususta. Mutta he eivät olleet vielä tätä kaikkea kuulleet hänen omasta suustaan: kertomusta siitä kuinka tullaan suureksi mieheksi. Juuri niin kuin hän oli siksi tullut, niin hekin tahtoivat tulla. Ei niinkuin muut, sillä keitä muita voisikaan suuruudessa hänen rinnalleen asettaa! Mitä olivat kaikki maailman Napoleonit häneen verraten!

Kuinka suurta, kuinka jumalallista mahtaisi olla seista tuossa nyt hänen sijassaan kaikkien ihastuksen ja jännitetyn huomion esineenä! — Eläköön, tuhat kertaisesti eläköön Snellman!

Ja sitten he innostuksen temmellyksessä kantoivat sankariansa ympäri juhlasalia, kilpailen siitä kuka paremmin onnistuisi jumaloimistaan osottamaan; — he kantoivat niinkuin olisivat kantaneet oman tulevaisuutensa ihannetta ja he huusivat kuin oman tulevaisuutensa toiveille.

Kun ensimmäinen huumaus oli sitten ohitse, katettiin saliin suunnattoman pitkiä pöytiä ja syötiin uhkea illallinen.

Lukemattomia puheita pidettiin vielä isänmaalle ennen juhlan loppumista. Oli kuin olisi tahdottu osottaa rakkauden loppumatonta äärettömyyttä. Ja kaikkia näitä puheita väritti omituinen liikutus, semmoinen kuin toisinaan valtaa ihmisen, joka on antanut almua. — Niinkuin olisi tahdottu kertomalla kertoa:

— Maa raukka, kuinka taisitkaan
niin rakastettu olla!

— — tuo maa, joka kaukana täältä valoisasta juhlasalista, köyhänä, pimeän yön peittämänä ja mitään aavistamatta nukkuu untansa.

* * *

Heikki oli kaiken aikaa pitänyt silmällä ettei isältä vaan jäisi mitään kuulematta ja näkemättä.

Hän itse puolestaan oli innostuksensa partaalla. Näin suurelliseksi hän ei sentään olisi voinut kuvaila tämän illan vaikutusta.

Ja tietysti se oli tehnyt yhtä syvän vaikutuksen isäänkin.

Myöhemmin Heikki sai isän esitetyksi Antille.

Heikki vähän pelkäsi isän puolesta, ettei tämä vaan olisi puhunut mitään tyhmyyksiä Antille. Antti arvosteli niin terävästi ja ankarasti ihmisiä, erittäin juuri heidän järkensä puolesta.

Ja kuinka pieneltä se isä näytti Antin rinnalla!

Antti oli pitkä ja roteva, tumma, tuuheatukkainen, ja silmillä luureunaiset prillit.

Hän oli kaikkien naisten suosikki. Nuoremmat häneen rakastuivat ja vanhemmat hellittelivät.

Kaikkialla otettiin häntä vastaan ihastuksella — aivan huolimatta hänen äärimmäisistä mielipi-teistään, vaikka hän oli punasista punasin ja innokkaista innokkain. Vanhoissa ylimysperheissäkin hän oli hyvä tuttu ja liikkui siellä kuin kotonaan. Hän oli — niin sanottiin niissä piireissä — todellinen jalokivi, vaikkakin vielä hiomaton.

Mutta hänen sukuperästään ei kukaan välittänyt tiedustella. Eikä hän itse mielellään puhunut kodistaan. Mutta Heikki oli kuullut että hänkin oli „kansan lapsi“. Hänen vanhempansa olivat jossain kaukana, vähäpätöisiä ihmisiä, aivan maineettomia, joista ei kukaan voinut olla huvitettu mitään tietämään. Ja siihen aikaan oli yhtä vähän tapana kysellä mistä kukin oli kotosin kuin tiedustella kuka milläkin varoilla eli. Kaikki nuoret elivät kansan rakkaudesta.

Heikki jätti heidät kahden juttelemaan.

Täynnä hurmaantunutta innostusta kulkiessaan väentungoksessa Heikki vilaukselta näki eräässä syrjäisessä nurkkauksessa kaksi tovereistaan, Ollin ja Eemilin. He istuivat nojaavissa lepoasunnoissa mitä tyyneimmässä keskustelussa keskenään, aivan kuin olisivat olleet jossakin tavallista ikävämmässä ilta-massa. — He eivät kuuluneet „innostuneitten“ joukkoon ja heidän seuransa tuntui niin vieraalta täällä

tässä mielialassa. Heikki tunki sanomatonta ylenkatseen sekaista sääliä noita mies parkoja kohtaan.

Hän oli mennä heidän sivuitsensa, mutta kun he hänelle hymyilivät ja nyykäyttivät päätä, ei Heikki malttanut, vaan säälistäkin tuli heidän luoksansa.

— Mitä te täällä —?

— Ei mitään; — arveltiin vaan että kuinka sinä meitä halveksisitkaan, jos tietäisit mistä juuri äsken puhelimme, sanoi Eemil. Ja he nauroivat ystävällisesti.

— Tiedänhän minä teidät! — No mistä?

— Puhuimme vaan siitä, kuinka alkuperäistä tuo teidän ihmisjumaloimisenne sentään on. Se on aivan kuin kultaisen vasikan palvelusta, — näin syrjästä katsoen. Ihanhan te riehutte ja temmelätte kuin pahimmat villit epäjumalan edessä!

— Oh, te ette ymmärrä, — te ette ymmärrä hänen merkitystään, ettekä tiedä mitä hän on kansalensa tehnyt! väitti Heikki kiivaasti.

Häntä loukkasi heidän puheensa.

Semmoista saattoivat nuo miehet puhua mukavassa rauhassa keskellä tätä valtavaa kansallista juhlahetkeä, jolloin maailman kaikki suuret voimat, sitä johtavat aatteet ja historian hengettäret ikäänkuin liitelivät tässä salissa; jolloin Snellmanin oma jättiläishenki oli vaan jonkun askeleen päässä heistä!

Heidän puheensa kuului Heikin korvaan kuin pyhyden saastutus. Hän jätti heidät inholla.

Virallisen osan päätyttyä kokoontuivat jäljellä jääneet ravintolaan. Siellä istuttiin pitkien pöytien ääreen vasta laitettujen boolien ympärille. Juhlan jälkinäytelmä oli vielä jäljellä, puheet pitämättä nuorison omille johtajille, juh latoimikunnalle, tovereille y. m.

Kaikki nämä puheet otettiin vastaan yhä yltyvällä innolla ja suurenevalla melulla.

Jokainen johtajista oli pitänyt puheensa, paitsi Antti, joka oli yhä ollut keskustelussa Heikin isän kanssa. Vihdoin he olivat eronneet ja Vuorela oli lähtenyt kotiinsa.

Antti tuli muitten seuraan ja — kaikesta päätäten: — he olivat puhuneet juuri Heikistä!

Hän kääntyi kohta Heikin puoleen täytettyään lasinsa reunoja myöten.

— Minä olen puhunut isäsi kanssa sinusta. No, sinähän aijot jättää yliopiston ja ruveta maanviljelijäksi? — Epäilemättä teet siinä hyvin jalosti. Odota, saat kohta kuulla! Minä en ole vielä pitänyt puhetta.

Ja ennenkuin Heikki ennätti mitään vastata, oli tämä jo kilistänyt lasillansa booliastian reunaan.

— Hyvät Herrat! — — —

Häntä tahtoivat kaikki kuulla.

— Meidän joukossamme on eräs toveri, joka on ehkä vielä suuremmalle osalle läsnäolevista vähemmin tunnettu, mutta on sitä paremmin tunnettu häneen välittömästi liittyneelle toveripiirille. — Hyvät Herrat! Se on mies, josta hänen toverinsa ovat

oikeutetut toivomaan mitä suurimpia, sanalla sanoen, mies, joka kuuluu „siihen riveiltään yhä taajenevaan kantajoukkoon ylioppilaskunnan nousevassa sukupolvessa, joka on kerran paneva koko programmin toimeen“ — —

— „Eläköön K. P. T.!“ *) kuului joka taholta ja boolin huumaamia joukkoja tulvasi kaikkialta; — „eläköön!“ — Mutta kun ne näkivät kuka piti puhetta, niin ne vaikenivat, tulivat totisiksi ja asettuivat hartaasti kuuntelemaan.

— Hyvät Herrat! Me kadotamme nyt tämän toverin riveistämme! — —

— „Mitä, mitä? Kestä on puhe? Kuka hän on?“ — meni yhtenä humuna kaikkien suussa; eikä kukaan tiennyt.

Mutta Heikki seiso i kalpeana, lasi vapisevassa kädessä. Hänen polvensa tuskin kannattivat ja suu värähteli hienosta suonennytkyksestä.

— Hyvät Herrat! — Häntä kutsuu toiset tehtävät! Hän jättää meidät, jättää alottamansa luvut, jättää toiveet vaikuttavasta asemasta yhteiskunnassa, ja siirtyy tuonne kauas Suomen sinisille salomaille, kauas pääkaupungin humusta, antautuakseen yksinkertaiseksi maanviljelijäksi. Ja hänet on tähän päätökseen saattanut tietysti sama aate, joka innostuttaa meitä kaikkia, se aate, joka käskee meitä sulautumaan kansaan, muuttumaan yhdeksi luuksi ja vereksi sen kanssa. Toivokaamme että tämä nuo-

---

*) „Punasten“ seura.

rukainen on onnistuva maan sydämessä, noissa kansan syvissä riveissä, levittämään sitä aatetta, jota me täällä edustamme. Ja toivokaamme että yhä useammat seuraavat hänen hyvää esimerkkiänsä, niin että vihdoin koko kansa saadaan hereille, itse-tajuntaan. Suuri on oleva se voima, joka syntyy kun nuo kaksi elementtiä, me täällä, ja kansan ri-vit siellä, kerran pääsemme yhtymään!

— „Hyvä! — Hyvä! — Hyvä!“ —

— Seuratkaamme, sanon minä, kaikki puoles-tamme, mikäli se on meille mahdollista, tämän nuoren, uhrautuvaisen toverin esimerkkiä! Koetta-kaamme oppia yhä lähemmin tuntemaan tätä kan-saamme; koettakaamme väsymättä ottaa selkoa sen suruista, sen vaivoista, sen epälukuisista kärsimyksistä; tunkeutukaamme siihen epäkohtien sekasortoi-seen joukkoon, joka vuosisatojen kuormana painaa kansamme hartioita! Mutta ennen kaikkia, hyvät herrat, vannoutukaamme ikuisiksi pois kaikesta yhteiskunnallisten asemain tavoittelemisesta, näiden asemain vuoksi itsessään; sillä, hyvät herrat, ei mikään voi meitä helpommin viedä juuri siihen, jota meidän tulee enin vihata: byrokraatisiin katsanto-tapoihin, virkavaltaisiin mielipiteisiin. Sanalla sa-noen: meistä ei saa tulla *virkamiehiä!!!* —

— „Hyvä, hyvä! — Eläköön, eläköö-ö-ö-ön!!!“

— Meidän toimiamme, meidän päämääräämme ei saa olla johtamassa yksityiset, yksilölliset pyy-teet, kulkekoot ne millä nimellä tahansa, vaan joka paikassa ja kaikkialla se ainoa, joka on kyllin ar-vokas olemaan kaiken yhteiskunnallisen toiminnan

aiheena, se tähti pimeydessä, se suuri käsky, jonka nimenä on: „Kansan Pyhä Tahto!“ —

Puhuja löi lasinsa säpäleiksi, ja hänen esimerkinsä mukaan monet muutkin.

Hänen sanojansa seurasi sanoin kuvaamaton, täriseyttävä, intohimoinen eläköönhuuto.

Sen vajettua ja kuulijain hajottua Antti nauhrahtaen kääntyi Heikkiin.

— Jaa, se on totta, minulla ei ole nyt millä kilistäisin sinun kanssasi, vaan salli sen sijaan puristaa kättäsi. — Minä toivotan onnea, — onnea!

Ja hän puristi Heikin kättä.

Monet olivat unohtaneet kelle puhe oli alkujaan ajottu.

Mutta muutamat Heikin tutuista tulivat hänen luokseen.

— Heikki, onko se mahdollista! Sinä jätät meidät?

— Se on järkähtämätön päätökseni, sanoi Heikki liikutettuna.

Niitten joukossa oli erittäin yksi, jota tuo asia sai intoihin. Se oli Artturi. Hän oli tunnetun säätyläisperheen poika, kävi hienommin ja aistikkaammin puettuna kuin useimmat muut, mutta oli kumminkin kiivaimpia „kansallis-kansanvaltaisia“. Hän suorastaan kadehti.

Ja he istuivat saman pöydän ympärille siitä asiasta puhumaan. Siihen kerääntyi vähitellen paljon muitakin, vähemmin tuttuja. Ja Heikin he piirittivät keskukseensa kuin sankarin. He puristelivat

Heikin kättä, toivottelivat onnea eivätkä voineet muusta puhua.

Päivä oli alkanut valjeta ylioppilastalon saleissa. Suuret akkunat pyöristettyine päätyineen jo hämmöittivät esille vaatien yhä suurempaa huomiota puoleensa, kunnes ottivat kokonaan voiton tuikkivalta kaasulta ja muuttuivat kaikissa suhteissa pääasiaksi. Ei huomattu koska kaasu sammuikaan. Akkunat muodostuivat silmiä häikäseviksi aukoiksi, joista valoa virtasi sisälle sinistäen sakean tupakin-savun. Ja savun keskeltä pilkisteli vielä monta mustapukuista ja valkearintaista olentoa hehkuvine poskineen ja tulehtuneine silmineen — ja kuului kovaäänistä puhetta aineista, jotka olivat juhlan sisältönä olleet.

Kun Heikki tuli kotiinsa, oli isä makuulla. Hän ei ollut riisuutunut vaan oli heittänyt sarkapalttoon ylitsensä, — ja näytti heräävän kun Heikki astui sisälle.

— No isä, koska lähdemme? kysyi Heikki rohkealla, melkeen ilosella äänellä. — Minä olen valmis lähtemään milloin hyvänsä, minä melkeen maltittomasti odotan vaan mitä pikemmin päästäkseni sinne maalle.

— Kyllähän kun tästä vaan saan muutamat asiat reilaan, kyllä sitten mennään.

Ja Heikki alkoi isälle kertoa mitä kaikkia hänelle oli puhuttu ja mitä kaikkia hän nyt aikoi tehdä. Ensiksi oli hänen vaan oppiminen tuntemaan nuo suuret epäkohdat. Tätä varten hän tahtoi hiljaisu-

dessa työskennellä siinä missä muutkin talonpojat; hän tahtoi omin käsin ottaa osaa maanviljelystöihin, että hän olisi siten vähitellen päässyt tuntemaan kansan elämää ja tarpeita. Mutta näin työskennellessään kansan riveissä hän tahtoi myöskin alati vaikuttaa herättävästi. Hänen oli helpompi kuin kenenkään muun saada kansan luottamusta. He uskoisivat kyllä häntä ja seuraisivat häntä. Liike kasvaisi vähitellen, kansa heräisi yhä enemmän itsetauntaan, kunnes se vihdoinkin olisi kypsä sivistyskansa ja pystyisi oman onnensa ohjiin. Ja jos ei Heikki tulisi kaikkea itse näkemään, niin ainakin hän olisi pannut työn alkuun. Snellmanin tehtävänä oli ollut vaan aatteen herättäminen sivistyneissä. Nyt oli toisten vuoro näyttää mahdolliseksi ja toteuttaa tämä aate. — Mutta kuinka monet niistä, jotka tahtoivat seurata suurta Snellmania, erehtyivät eivätkä voineet löytää hänen suuruutensa tietä. Ei Snellmanin työtä voi kahdesti tehdä. Eteenpäin täytyy mennä!

— Niin, isä, sanoi Heikki vihdoinkin, minä olen nyt löytänyt elämäni tien!

Mutta kun Heikki sitten vaiken, kuuli hän vaan nukkuneen hiljaista sihinätä isän vuoteesta päin.

III.

Niinä vuosina, joina Vuorelan ainoata perillistä oli koulutettu kaukana kotoa vieraissa oloissa, oli talossa tehty kaiken aikaa työtä entistä suuremmalla voimalla ja innolla. Vanhoissa tavoissa ennen niin sitkeästi pysynyt Vuorelan isäntä oli nyt itse ruvennut puuhailemaan kaikkia uudistuksia, ostellut maanviljelyskoneita, ojittanut peltönsä uuden mallin jälkeen, pannut suurella alalla toimeen säännöllisen monijakoisen vuoroviljelyksen, eikä missään säästänyt tointa, puuhaa ja vaivaa. Mutta vaivaloisin työ, mikä tehdyksi saatiin, se oli ollut suurenpuoleisen suon ojitus ja kuivatus. Suo kuului suureen maapalstaan, jonka Vuorelan isäntä oli pakolla lunastanut sukulaisnaapuriltaan. Tämä naapuri oli jo ennen tehnyt kaupat Uusniemeläisen kanssa. Ja Niemelä olikin jo varma omistuksestaan; — oli jo alkanut tähystellä ja mitailla suon pintaa ja alkanut keskus-ojan. Mutta Vuorela oli haastanut hänet käräjiin, joilla Niemelän oli viimeinen kuulutus omistukseensa saaminen.

Niemeläiset olivat luulleet hänen jo jäävän käräjiltä pois, kun oli kauan viipynyt. Mutta hän oli

tullut viime hetkellä; oli täyttä vauhtia ajanut käräjämäkeä alas, kulkusten helistessä ja karhunta-jaisten vällyin lunta viistäessä. Hän oli tullut ja laskenut rahansa käräjätuvan pitkälle pöydälle.

Maapalsta oli tuomittu Niemelältä pois.

Ja siitä päivästä pitäen oli Vuorelan ylpeä maine alkanut himmentää niemeläisten nimeä.

Suo oli nyt suurelta alalta kuivattu ja viljelyskuntoon saatettu.

Sinä kevännä, jona Heikkiä odotettiin lopullisesti kotiin tulevaksi, höyrysi sen vasta kuokattu multa sulavan lumen alta.

Kaikki tämä odotti Vuorelan ainoata perillistä; häntä odotti talon nuori, emännöitsevä kasvattityttö, sirosuinen Liisa; ja koko väestö, joka oli seurannut talon kuulumatonta vaurastusta ja tiesi ketä varten kaikki näin oli valmistettu.

Oli niinkuin Vuorelan isäntä olisi viettänyt voittojehlaansa saatuaan Heikin kotiin. Olihan nyt monivuotiset kylvökset kuin tuleentumassa. Eikä rauhaton pelko niitten häviämisestä kalvanut sydäntä.

Ja koko seutu puhui talon nuoresta isännästä, hänen opistaan ja vanhan Vuorelan kunniasta. Ihmiset tulivat Heikkiä katsomaan kuin mitäkin taloon tuotua ihmettä.

Vuorelan ijakäs Manu loisti koko olennossaan. Ensiksikin oli niemeläisten herrasmaine saanut kolauksen. Ja toiseksi hän tunsii itsensä niin ylpeäksi saadessaan noin puoleksi totella ja puoleksi opastaa tottumatonta Heikkiä.

Uutta eloa oli tullut kaikkeen Vuorelan väkeen.

Ja nuori Liisa puikkelehti tuvasta aittaan ja navettaan ja maitohuoneesen kahta toimekkaampana emäntänä.

*

Heikki oli tullut maalle hyvin reippaana ja ilosena. Hän puhui alussa kovaäänisesti ja varmasti, kulki paljon ovissa niinkuin puuhaillessa ainakin.

Matkalla tänne ja alkupäivinä täällä ollessaan oli Heikki vielä täynnänsä Helsingistä tuotua henkeä. Hänen tulevaisuutensa toiveet olivat valoisimmillaan. Mitä enemmän hän tottui siihen uuteen tapaan ajatella tulevaisuutta, joka oli niin äkkiä muodostunut ja niin kokonansa entisestä eroava, sitä enemmän hän siihen oli mielistynyt. Hän tahtoi vähitellen saada kansan ymmärtämään sitä suurta historiallista tehtävää, joka oli sen hartioille pantu. Hänen intonsa, vaikka tyyntyneenä, ei suinkaan ollut voimassa mitään kadottanut; se oli vaan saanut tyyntemmän muodon. Hän oli siinä asiassa hyvin varuillaan ja tutki itseään usein. — Hänen silmiensä eteen oli ruvennut aukeamaan kauniin, tasaisen ja voimakkaan elämän selvät piirteet, — joka ei olisi epäsäännöllisen, intohimoisen tavoittelun hedelmä, vaan rauhallisen, tarkoin suunnatun työn tulos. Ne tulkitsivat varmaan väärin Hegeliä, jotka sanoivat että Hegel oli ylistänyt yksistään sitä elämää, josta hän, Heikki, oli matkustanut pois. Kun

Hegel sanoi: „ilman intohimoa ei synny mitään suurta“, niin varmaan hän tiesi, että löytyy toinenkin intohimo, rauhallinen intohimo. Ja kuitenkin on tämänkin voima niin suuri, että se voi värittää jokaisen askeleen ihmiselämässä. — — Se on juuri tämä intohimo, joka voi suurta synnyttää. —

Heikin tulevaisuudenkuva oli muuttunut vaan muodoissaan. Sen sinisessä etäisyydessä, siellä, missä silmän näköpiiri keskittyy, häämöitti sama päämäärä, joka paloi sydämessä Snellmania kannettaessa hurmaantuneen väkijoukon läpi. Siellä etäisyydessä seisoivat voimakkaan vartalon kaunis hahmo. Sen pää oli pystyssä ja käsi ojentihe kansan taajojen rivien yli, jotka olivat valmiit seuraamaan hänen pienintäkkin viittausta. — —

Näillä elonvoimaisilla tunteilla Heikki astui isänsä maalle.

Ja kun hänen tulonsa oli kaikessa ympäristössä herättänyt semmoista ihastusta, kulki Heikki täällä kotona niinkuin olisi joka päivä ollut hänen nimi-päivänsä.

Hän tahtoi olla väen kanssa aivan kuin vertaistensa. Hän tahtoi käyttää jokaista tilaisuutta heihin vaikuttaakseen. Hän tahtoi olla virkeä ja väsymätön. Ja hän oli jo varma siitä, että he olivat oikealla tiellä häntä ymmärtämään. Hän alkoi heille vähitellen selitellä kansalliskysymystä. Ja ennenkuin hän itse aavistikaan huomasi hän olevansa asian ytimessä, huomasi innostuneensa aivan kuin ylioppilaitten kesken, tunsivat poskensa punottavan ja äänensä väsyvän paljosta puhumisesta.

Ja hänen puhuessaan olivat kaikki aina ääneti, hiljaisessa hartaudessa, kiitolliset joka sanasta, jonka hän lausui. Ei kukaan puhutellut häntä silloin, kaikki vaan tuntuivat kuin odottavan mitä uutta Heikki vielä panisikaan toimeen. Ja keskenäänkin he enimmäkseen puhuivat kuiskimalla.

Se melkeen vaivasi Heikkiä. Tapahtui usein, että he hilpeästi naureskelivat työssä ollessaan, että Jaska tapansa mukaan kiusotteli Leena ja Leena häntä vallattomasti torjui, tai että heillä muuten oli keskinäisiä puheitaan. Kun Heikki sattui silloin kävelyretkellään heidän työpaikalleen, vaikenivat he samassa äänettömiksi ja totisuus kuvautui heidän kasvoilleensa; korkeintaan tiuskasi Leena Jaskalle viimeisen kerran että „soh, hiljaa“; miehet korjasivat lakkinsa ja tytöt liinansa; ja kaikki oli kuin valmista. — Ja hänen lähdettyään he aivan kuin olisivat vapautuneet pakollisesta totisuudestaan; taas alkoivat naureskella ja puhua omiansa.

Sentähden Heikki alkoi pyrkiä tuttavallisemmalle kannalle heidän kanssansa. Hän otti joskus osaa heidän töihin, pyysi kihvelin tai lapion käteensä ja oli kaivelevinaan.

Ja se herättikin suurta iloa väessä. He opastelivat häntä vuorostaan niinkuin lasta, neuvoivat kuinka kävi kaivaminen tahraamatta vaatteita ja seuratessaan hänen edistyksiään, kerääntyivät kaikki hänen ympärilleen katsomaan, — tytötkin; niin että Heikkiä hävetti suunnattomasti, vaikka hän sitä koettikin peittää sukkeluuksiin. Häntä melkeen har-

mitti. Ja sitten epäilytti vähän että ehkä ne vielä naurahtavat selän takana.

Sentähden hän itse koetti ensin nauraa omaa työtänsä. He käsittivät puolestaan sen niin että Heikki itsekin piti sitä leikkinä, ja alkoivat hekin laskea pilapuheita hänen yrityksistään. Ja siksi ei koko asiasta tahtonut koskaan tulla totta.

Sillä Heikistä tuntui vaikealta alistua siihen että he hänelle nauraisivat silloinkin kuin hän satuisi olemaan totisena toimessaan.

Ja tuo pelko vaikutti niin vieroittavasti Heikkiin.

Eräänä päivänä päivällistä syödessä Heikki kummaksensa huomasi, ettei hänellä enää ollut mitään puhumista; aivan kuin hän olisi jo kaikki sanottavansa sanonut. He näyttivät ensin odottavan, vaan kun Heikki yhä oli ääneti, kääntyi puhe talon asioihin, — olipa jotakin neuvottelemista suuren niityn ladosta.

Ensi kerran tapahtui, että Heikin läsnäollessa näin puhuttiin hänen sivuitsensa talon jokapäiväisistä asioista. — Se teki omituisen vaikutuksen Heikkiin. Hän sanoi ikäänkuin leikillä jotakin joukkoon, mutta ei kukaan sitä huomannut. Hän koetti tarkemmin kuulostella mistä oli puhe, ja sanoi vihdoin ajatuksensa. Mutta sitäkään ei kukaan ottanut huomionsa.

Oli niinkuin olisi nyt tullut Heikin vuoro olla ääneti.

Sama tapahtui seuraavana ja sitten seuraavana päivänä.

Hän tunsikin että oli lopullisesti kaiken sanottavansa sanonut ja että hänen koko vaikutuksensa olisi sen kanssa loppunut.

Hän ikäänkuin vasta nyt alkoi huomata ympäristöänsä. — Siinä ne istuivat pöydän ympärillä nuo karkeakätiset rengit, söivät perunoita käsistään ja leikkasivat leipää puukolla. Kaikki he keskenään ymmärsivät toisiansa jo puolesta sanasta, ei kuin hymisivät vaan vähän toisillensa. Isää he kaikki sisällisesti kunnioittivat. Hän istui aina ääneti aterioissaan. Ja enimmäkseen muutkin.

Heikki katseli oudostellen ympärillensä. Tämäkö oli hänen kotinsa — tämä vieras, hänelle tuntematon maailma!

Oliko todellakin niin, että hänen täytyisi, pysyvän vaikutusvallan heihin saadakseen, oppia kaikki nuo pikkuseikat, jotka muodostivat heidän elämänsä — kaikki nuo pikkuseikat peltojen, aitojen tallin ja navetan välillä! Ja oppia ne niin että hän pystyisi heitä neuvomaan, olisi heitä etevämpi!

Ei, ei koskaan! Se olisi mahdotonta. Heikki hukkuisi tämän elämän yksitoikkoisuuteen, hävittäisi ikuisiksi oman aatteellisen maailmansa.

Mutta miten hän oikeastaan olikaan ajatellut vaikutustansa täällä? — Oliko hän tehnyt siitä itselleen edes täyttä selkoa. — Herättää kansa? Se on: vaikuttaa persoonallisesti miehestä mieheen? — Mutta siihen ei riittäisi kenenkään ikä. — — Hakea ja löytää epäkohtia? Mutta kun hän oli löytävinään jonkun ja puhui kansakoulunopettajan kanssa sen

korjaamisen välttämättömyydestä, oli tällä aina syitä ja esteitä vaa'an toiseenkin päähän: — jaa, jaa, kyllähän, — mutta —. Kansan sivistyksestä olivat he jo muka pitäneet huolta minkä heidän pienet voimansa riittivät. Kun Heikki innostui keksinnöstään että pitäisi perustaa semmoinen kirjasto, johon koottaisiin paras kirjallisuus ja kansa saisi sitä käyttää hyväkseen, sanoi kansakoulunopettaja että lainakirjaston alku heillä jo oli, ja että Niemelän isäntä oli siihen uhrannut koko lailla rahoja. Niemelän isäntä oli kaikkien edistyspuuhien etunenässä, — isän vastustaja, jonka nimeä ei Vuorelassa edes koskaan kuultu.

Ettäkö Heikki pyrki vaikutukseen kunnallisissa asioissa? Seköhän olisi ollut Antinkin ajatus? Saavuttaisi vähitellen luottamusta kunnan asiain hoidossa ja tulisi kunnan johtavaksi mieheksi? — ja sitten valittaisiin valtiopäiville ja niin edespäin?

Mutta siihen ei Heikki olisi pystynyt; siihen tarvittiin etupäässä käytännöllisyyttä — ja sitä semmoista yhteiskunnallisuutta, joka oli vastenmielistäkin Heikille. Ei, kaikki tuo se ei saanut olla tarkoitusperänä, se saattoi olla vaan luonnollisena seurauksena hengen suuruudesta. Suuri henki aina löytää vaikutusalan; mutta se, jonka tarkoitusperänä on vaikutusalan löytäminen, se ei ole suuri henki.

— —

Kotona tehtiin heinää. Väki oli ilosella mielellä, laulelivat ja luikkasivat niityillä.

Mutta Heikkiä painoi outo alakuloisuus.

Eräänä poutaisena päivänä, kun hän istui ylhäällä ullakkokamarissaan, joka oli erityisesti häntä varten järjestykseen pantu, — koputettiin ovelle hiljaa, ja Liisa astui sisälle.

Hän toi tapansa mukaan kahvia tänne ylös, — ja oli tällä kertaa vähän hämillään kun oli tullut työpuvussa, paitahihasillaan, liina niskassa ja tukka vähän epäjärjestyksessä. Hänen mukanansa levisi huoneesen väkevä heinän tuoksu. Hän oli tullut suoraan niityltä.

Kahvin tarjottuaan hän sanoi punehtuen, oven-suussa:

— Kuule Heikki, sinä ehkä kaipaat jotain; — tai ehkä on tämä huonekin liian pieni? Minä olen tämän näin omin päin järjestänyt; vaan voisihan alhaallakin —

Mutta Heikki naurahti ystävällisesti:

— Ei, ei, hyvä Liisa! — Sinä olet huomannut että olen usein ajatuksissani? — Minulla on täällä näetkös niin paljon uutta toimeenpantavaa, josta ette aavistakaan. Te elätte täällä aivan tietämättä siitä mitä suuressa maailmassa on tekeillä —

— Niin Heikki, sanoi Liisa ujosti, — meillä on paljon sinulta oppimista. Olemmekin niin ikävöinneet sinua kotiin. — Punehtui taas ja läksi tarjottuineen.

Mistä kummasta Heikki olikaan saanut nuo sanat suuhunsa! Ne inhoittivat häntä suunnattomasti. Eikä ainoastaan itse sanat, vaan se ääni, jolla hän ne lausui, hänen liikkeensä ja katsahduksensa Liisaan, — kaikki!

Se oli samaa kuin sanoa: te ette vielä ymmärrä antaa minulle kyllin suurta arvoa, te lähesytte liiaksi minua, te ette ole kylläksi ääneti minun seurassani.

Ja mitä oppimista Liisalla voisi olla Heikiltä! — Liisalla, jonka silmä niin rauhallisesti ja viisaasti katsoi pitkien silmäripsien välistä maailmaan, ja jonka ulkonainen ujous antoi tuntea takanansa semmoista pyhää hengen siveyttä — —

Ja kuka täällä oikeastaan tarvitsikaan häntä? Kaikki he olivat terveitä ja ilosia. Heillä oli oma maailmansa ja omat pyrintönsä — niin vieraat Heikille ja hänen maailmallensa.

Se oli niin katkera tämä vieraisuuden tunne. Se alkoi aina säälinä omaa itseä kohtaan — ikäänkuin ei kukaan olisi välittänyt, kuin kaikki olisivat hylänneet ja jättäneet yksinäisyyteen. Ja se loppui loukattuun ylpeyden tuntoon: no niin, onhan minullakin maailmani!

Tuossa on Hegel levollisena levällään. Sinne hänen syvien ajatustensa joukkoon! Noitten äänettömien, suurten ajatusten maailmassa on kuin jumalien maailmassa. „Minun aikani ei ole vielä tullut“.

Ja Heikki otti taas Hegelin eteensä ja tahtoi vajoutua siihen.

Mutta hän oli unohtanut että hänellähän oli ollut edessänsä sama paikka jo monet ajat. Se oli vaikea ajatus, johon Heikki oli aina pysähtynyt kuin elämänsä tienhaaraan. Siinä sanottiin: „Filosoofillinen hakeva tutkimus näyttää, että järki,

äärettömänä voimana, on substanssi, kaiken luonnollisen ja henkisen elämän loppumaton alkuaine, samalla kuin se, äärettömänä muotona, on tämän sisällyksensä toteutus“. — Ja sitten tuli paljon samallaista, jota Heikki ei ymmärtänyt. —

Antti olisi hänen sijassaan vaan pyhkäissyt sormellaan pitkin tuota sivua ja parilla yleisellä sanalla päässyt koko vaikeudesta. — Mutta Heikki ei voinut täällä maalla niinkuin Helsingissä — —. Kaikki ne paikat, jotka siellä olivat enintä innon hurmausta herättäneet, ne täällä joutuivat kuivan järjen esineiksi. Milloin niitä oli mahdoton käsittää, milloin niitä tahtoi arvostella ja verrata ja hylätä — ja joskus pyrki kylmä iva juuri siinä esille, missä filosofi oli korkeimmilleen innostunut. Täällä maalla Heikki arvosteli Hegeliä aivan niinkuin ne „innottomat“ siellä Helsingissä.

Ja vähitellen, aivan huomaamatta, alkaa sydämeen hiipiä epäily omaan kykyyn ymmärtää ja ajatella — —

Ja sitä epäilystä kasvattaa kaikki — kaikki mikä edessä, ympärillä ja takana. Se muuttuu kuin muuriksi, joka tuossa tuokiossa sortaa allensa niin ettei jää mitään jäljelle.

Voimaa, voimaa —! Mutta voimaa ei ole.

Se voima, jota Heikki tarvitsisi pitäisi olla suurta, itsenäistä voimaa; sen pitäisi olla niin elävää, että se täällä maalla, yksinäisyydessä, riippumatta tovereista, voisi sielussa ylläpitää tuota intohimoa, joka yksin voi suurta synnyttää. — —

Mutta semmoista voimaa ei täällä ole. Se jäi sinne toverien keskelle ylioppilassalin pilaristoon.

Täällä on vaan hiljaisuutta — ääretöntä hiljaisuutta! Se hiljaisuus taisi toisinaan saattaa Heikin aivan kuin suunnilta pois. Hän ei voinut ryhtyä mihinkään; istui vaan eteensä tuijottaen. Ajatus ei pysynyt koossa. Yksi tuli toinen meni, valtoinaan, omin päin. Yksi ivasi entisyyttä, toinen nauroi tulevaisuutta, häilyvinä, ristiriitaisina. Ja usein ne kiihoittuivat kummalliseen sisälliseen taisteluun, joka loppui niinkuin ilman puutteen; siitä heräsi niinkuin painajaisesta. — — Ja hiljaisuus hienon hienosti sihisi korvaan, yhä vaan uudestaan nukutuen — —

Ah, jos olisi heittää kaikki, kaikki! — Jos olisi heittää kaikki aatteet ja tulevaisuudet! — Jos olisi mennä isän ja Liisan luo ja sanoa: ottakaa minut mitättömyydessäni; älkää ajatelko minusta enempää kuin mitä olen; minä olen vähäpätöisin, pienin pienistä! — —

Silloin olisi kaikki ratkaistu, kaikki selvää ja iloista. Silloin olisi pääsyt voitolle tuo tuttu, kaikkea pientä rakastava, tuo naisellisuus, jota ei kukaan tovereista aavistanut olevan Heikin sydämessä. — Ja hyvästi silloin kaikki aatteet! Ne eivät enää koskaan liikahtaisi.

Voimaa, voimaa —!

— —

Päivän helle oli hiipinyt korkeimmilleen ja taivaan rantoja kiertelivät ukkospilvet. Avatun akku-

nan pielessä surisi hämähäkin verkkoon sotkeutunut kärpänen. Mutta muuten ei kuulunut mitään, — eikä tuntunut tuulen henkäystäkkään ilmassa.

Kaukaa se kuului ensin, ukkosen kumahtava jyminä.

Ja sen jälkeen vaikenä kaikki niin hiljaiseksi, että Heikki säpsähti. — Oli kuin hän olisi ollut kahden kesken jonkun tuntemattoman voiman kanssa — —

Mikä noita uhkaavia pilviä kiidättikään tänne päin semmoista vauhtia? — Ne nousivat yhtenä suunnattomana vuorena, hajoilivat siellä kaukana ja vuoroin taas yhtyivät. Koko taivas nousi täneppäin. Ja seudut sen alla pimenivät.

Tuolla sentään vielä ruislaiho ilosena paistaa päivän valossa; toinen puoli järveä tuntuu vielä näkevän yllänsä sinistä taivasta.

Mutta nyt jo nekin synkistyvät. Musta vihuri syöksyy järven pinnalle, ja ruislaiho alkaa sotkuisesti lainehtia. Kaukainen sohina lähenee; se lähenee joka haaralta; sen ääni kasvaa kasvamisestaan. — Tuolla pimenee niityn yksinäinen kuusi; — tuossa jo sammuu vihanta koivu ojan reunalla. — Ja sohina vaan lähenee; se tulee niin lähelle että tuntuu kuin täytyisi sen tieltä perääntyä, se on ihan tuossa — — — — salama leimahtaa, välkähtävä, repäisevä salama, — maata täräyttää ankara jymäys — ja se jyrinä kiiriskelee kauas pitkien maita, entää joka vuorenloukkoon, joka soppeen, tuhansin kerroin kaijuttaen kaiken seudun.

Heikki sulki ikkunan, joka oli päästä säpeistään kun tuuliaispää siihen ennätti.

Hän juoksi alas, voidakseen tuvan ikkunasta muun väen mukana katsella rajuilman tuloa.

Mutta siellä ei ollut ketään, ei elävää sielua, vaikka oli päivällis-aika.

Heikki pysähtyi keskelle tuvan lattiaa.

Syönti näkyi väeltä jääneen kesken. Tuossa pitkän ruokapöydän päässä oli jonkun piikatyön liina, niinkuin juostessa siihen jätetty. Piimäpyt-tyyn oli lusikka jäänyt, ja toisia kiireessä viskattu mikä minnekkäin pitkin pöytää. — Ja ovi ulos selko selällään. —

Mitähän tämä merkitsikään?

Ja Heikille selvisi samassa kaikki. Väki oli juossut niityille heiniä kokoomaan ennenkuin sade tulisi.

Ja hän, Heikki, seisoi tässä toimettona, uneliaana, epäselvissä haaveiluissa, vietettyänsä koko päivän tyhjää toimittaen! —

— Minähän itse — ajatteli Heikki — olen asettanut niin ettei täällä kukaan minua tarvitse! He eivät edes ole sanoneet minulla mitään heinistä.

Hän sulki tuvan oven ja juoksi niityille ukkonen kintereillä.

Sade viipyi vielä pilvissä.

Kaikki väki olikin niityillä. Kilvan he siellä kokosivat ja nostelivat heiniä.

Päästyänsä perille Heikki otti joutilaan haravan ladon kupeelta ja riensi väen luo. Ne olivat niin kovassa työn touhussa etteivät huomanneetkaan Heikin tuloa, paitsi Liisa.

— Nosta minun kanssani tämä ruko, Heikki, sanoi hän Heikin ohi mennessään. Ja Heikki jäi siihen Liisaa auttamaan.

— Joudu, joudu, Heikki! huusi Liisa nauraen, ja vinha tuuli lennätti hänen palmikkoansa ilmaan, irroitti päästä liinan ja nosti sen korkealle pyörteen. Jaska sai sen haravansa päähän, ja sanoi siihen kompasanan, jota Heikki ei ymmärtänyt, ja kaikki rupesivat kohti kulkkua nauramaan. Se oli jotakin heidän välisiään. Liisa punehtui vähän ja löi leikillään haravan varrella Jaskaa takaa. Sitten hän taas tuli Heikin viereen haravoimaan.

Omituiselta tuntui Heikistä nyt ensi kerran ponnistella työssä kotiväen kanssa. Sinähän liikkui vakaana isäkin, omin käsivoimin nostellen suunnattomia sylillisiä heinää.

Heikki auttoi häntäkin.

Oli niin outoa lisätä omat voimat isän voimiin. Heikki ei ollut koskaan tuntenut olevansa niin lähellä isää. Hän tunsu isää kohtaan lämpimämpiä tunteita tällä lyhyellä hetkellä kuin monena pitkänä vuonna. Näillä, juuri näillä omilla voimakkailta käsillään oli siis isä vienyt Heikkiä askel askeleelta eteenpäin, kouluttanut häntä ja hankkinut hänelle kaiken sen sivistyksen, josta Heikki oli niin ylpeä ja jonka hän asetti niin korkealle. Kuinka

paljon yli oman tarpeensa isä siis olikaan työtä tehnyt! — Ja siksi nyt hänen kanssaan heinärukoa nostaessa ei olisi mikään ponnistus tuntunut liian suurelta. — —

— Olikohan isällä yhä vielä enemmän voimia kuin Heikillä?

Ja ensi kertaa Heikki tunsu Liisaakin lähestyneensä, vaikka tässä ei ennättänyt sanaakaan vaihtamaan. Mutta työskentely siinä vierekkäin toi heidätkin parissa hetkessä lähemmäksi toisiaan kuin he milloinkaan ennen olivat olleet.

Kaikki turha häveliäisyys oli paennut ja väli työväenkin kanssa kuin tajasta selvinnyt. Heikki saattoi olla heille apuna. Ja sentähden hän saattoi nauraa luonnollisesti ja heittää sanan sinne sanan tänne vapaasti, yhtään ujostelematta. — Sanomattoman onnelliset olivat nämä hetket. Ne ennättivät vierittää kuin uuden elämän hänen eteensä. — —

Kun vaan nyt osaisi pitää kiinni tästä kaikesta, tästä oikeasta, onnellisesta suhteesta!

Aatteet ja tulevaisuus — ne katosivat tämän rinnalla! — Tämä oli totuus ja elämä!

Mutta samassa tuli sade; se tuli rankasti, taivaita tärisyttävän ukkosenjyryn seuraamana. Työ oli keskeytettävä. Enin osa heiniä oli saatu kokoon.

Väki meni ladon suojaan. He palasivat vasta sateen loputtua kotiin, jossa nauraen ja leikkiä laskien rupesivat jatkamaan kesken jäänyttä piimän syöntiä.

Mutta päivä paistoi taas hajoavien pilvien lomasta. Ja virkoavan luonnon tuores henki täytti ilman.

*   *   *

Tämän jälkeen Heikki usein otti osaa väen töihin.

Se oli nyt niinkuin selvinnyt kaikki tyyni: piti vaan osata tehdä itsensä tarpeelliseksi; piti tähystellä ja tarkastella, missä saattoi olla hyödyksi; siellä missä miehiä oli kylläksi, ei siellä tarvinnut työhön tunkeutua, — siellä vaan, missä tarvittiin ja kaivattiin. Heikki oli erehtynyt siinä että oli tahtonut heille antaa, kysymättä heiltä mitä he tarvitsivat. Hän oli tahtonut antaa heille vaan sitä mitä itse luuli heille tarpeelliseksi.

Tästedes hän tahtoi olla puhumatta heille kansallisuusaatteista. Hän tahtoi kuulostella mitä he tarvitsevat ja antaa vaan mitä he pyytävät. Hän tahtoi olla pienin pienistä, — ja jos ylpeys pyrki taas vallalle, olisi sitä vastaan sotiminen kaikin voimin. — Tämä oli nyt oleva hänen tiensä ja hänen elämänsä.

Ja vähitellen Heikki huomasi että hän alkoi eläytyä jokapäiväisiin kotiaskareihin, jotka tyyneesti ja rauhallisesti seurasivat toisiansa jättämättä koskaan työttömäksi ja aina neuvoen eteenpäin toisesta toiseen. Yhä harvemmin entiset repivät muistot tu-

livat mieleen. Ne alkoivat ruohottua kuin vanha hauta, jonka päällä keväinen elämä tekee parastaan saattaakseen kaiken entisyyden unohduksiin. Se oli semmoista viheriätä, sitkeätä luontoa; semmoista nykyhetkistä, keskipäivän valaisemaa todellisuutta. Tämän kaiken keskeltä oli joskus vaikeakin päästä entisiin muistoihin. Piti ummistaa silmät ja ajatella kaasuvaa ja ylioppilassalin pilareita. Silloin se tuli kaikki takasin: Snellman, isänmaa, toverit, tulevaisuus. Mutta tuli vaan erotettuna kuvana, jonka saattoi kuin kouraansa ottaa. Koko entinen olemus aatteineen päivineen, se liikkui ja oli sijoiltaan irti. — —

Mutta se uusi, viheriä, kotoinen maailma — se oli laajempi ja syvempi kuin Heikki olisi voinut aavistaa. Siinä oli kuin tienviitta, joka näytti ihan uudelle suunnalle; siitä alkoi elämä ihan toisaanne; siitä näytti pääsevän vaikka kuinka pitkälle.

Ja Heikki kun oli luullut sen jo loppuvan tähän alkuperäisyyteensä, talonpoikien keskelle!

Se alkoi aueta tältä puolelta siitä pitäen kuin Heikki talven tultua sai pienen, ruskean, mustasilmäisen hevosen omiin hoteisinsa. Omituinen, sydämellinen suhde perustui heti heidän välillensä. Heikki alkoi sitä ohjastella, mutta pysyi kumminkin enemmän oppilaan kannalla ja seurasi tyystin sen tapoja ja tahtia. Kun hän tahtoi jotakin omin päin, katsoi hevon taaksensa ja he katsoivat syvästi toisiaan silmiin. Vasta pitkien aikojen perästä, kun Heikki paremmin perehtyi talon ajoihin, oppi niit-

ten kiireet ja kiireettömyydet, tunnusti hevonen mestarinsa ja antautui käskettäväksi.

Se työ, jota hevosen hoito alituisesti vaati, kiinnitti Heikkiä yhä enemmän tähän elukkaan. Sen mustissa silmissä avautui sen syvä, puhuva sielu, jota ei voinut olla ymmärtämättä ja rakastamatta, ja jossa aina oli uutta näkemistä.

Mutta päästyään näin oman hevosensa olennon perille hän samassa oppi tuntemaan kaikki muut hevoset. Kuinka ne olivat erilaiset kaikki, erilaiset luonteiltaan ja tavoiltaan! Heidän eri nimensä peitivät taaksensa kukin oman omituisen suhteen ympäristöön, oman maailman, jota ei voinut sanoin selittää, — vaan tuntea. — Ja niin tuo suuri lehmäkarjakin, jota Heikki oli tähän asti vaan ajatellut yhdellä yhteisellä „karjan“ nimellä, se näin lähempää tarkastettuna jakaantui lajeihinsa ja erosi vihdoin eri olennoiksi, joilla kullakin oli oma sisällinen luonteensa, siitä johtuvat tapansa ja oma elämäkertansa. Leena-karjakko ne tiesi kaikki, heidän ikänsä ja sukunsa ja syntynsä, ja puhutteli eri nimillä ja taputteli eri tavalla, — ja jos häneltä kyseli, niin hän kertoi lakkaamatta, niin ilosena ja tyytyväisenä lehmistään että kyynel tahtoi puhuessa hänen silmänsä kiertyä . . .

Enin Heikki sentään kummastui sitä maailmaa, joka hänelle avautui tutustuessaan kotiväkeen. Hän oli ennen ajatellut vaan yhteisesti myöskin „renkejä“, — mutta se käsite katosi kun hän ensiker-
taa läksi heidän mukanansa pitkälle ajolle metsiin.

Sieltä tultua oli hänellä vaan Kalle, Jaska, Rönni, Iisakki ja vanha Manu, jota kaikki muut kunnioittivat, — mutta ei mitään „renkejä“. Ja siitä asti hänen oli nyt heidänkin kanssa meneminen sitä samaa tietä, joka oli hänet tutustuttanut hevoseen. Hän heitti kaiken mestaroimisen ja seurasi heitä oppilaana. Ja hän katsoi heitäkin silmiin ja näki heidän sielunsa. Ne olivat ihmisiä, semmoisia kuin Heikkikin. Ne olivat kaikki häntä vanhempia ja hän tahtoi heille antaa vanhemmuuden kunnioituksenkin. Kuinka väärässä olivatkaan ne, jotka sanoivat että tieto oikeuttaa herruuden. Ne eivät varmaan olleet koskaan katsoneet silmiin niitä, joiden herroja he luulivat olevansa.

Loimottavan valkean ääressä Heikkikin tahtoi askarrella puhdetöitä väen kanssa.

Ja eräänä iltana hän toi viulunsa alas ja alkoi heille soitella.

Ja Heikki itsekin taas innostui rakkaasen viuluunsa, jonka hän jo oli hyljätä.

Sen ääni kuului omituisen heleältä avarassa pirtissä ja niin kummallisesti hajosivat sen kieliin kiintyneet muistot muualta maailmasta tähän niille outoon ympäristöön.

Eikä kukaan koskaan ollut niin tarkkaan hänen soittoansa kuunnellut. Kun Heikki katsahti ympärilleen, näki hän loimottavassa valossa hartaita kasvoja kaikkialla. He kuuntelivat niinkuin olisivat olleet jossakin pyhässä toimituksessa, suut auki ää-

nettömässä kuuntelussa. Veistos oli jäänyt kesken ja kirves pysähtynyt.

Ja kun he kerran olivat kuulleet, eivät he enää antaneet rauhaa Heikille pyynnöillensä. Yhä uudestaan ja yhä uudestaan oli hänen soittaminen. Niitä tuli sitten kuulijoita muualtakin. Sanoma Vuorelan maisterin soitosta levisi herättävänä ihmeenä miehestä mieheen, ja pyhäisin oli joskus suurin osa Vuorelan alustalaisia koossa.

Viulu oli semmoinen harvinainen kalu heille, jota vaan vanhemmat ihmiset olivat kuulleet. Nuoremalta kansalta se oli hävinnyt kuulumattomiin ruukin ajoista saakka. He olivat kuulleet vaan käsiharmoonikkaa.

Sentähden Heikin soittaessa kaikki heltyivät vanhan viulun sävelistä. Ja kun hän taukosi, alkoivat vanhemmat muistella, ilonkyynel silmässä, — ja nuoremmat pyysivät käsiinsä ja katselivat ja olisivat tahtoneet itse oppia sillä soittelemaan.

Ja niin tämän talven kuluessa Heikki selvästi tunsii tulevansa ympäristölleen yhä tarpeellisemmaksi. Mitä vähäpätöisemmäksi hän pyrki, sitä varmemmin he kerääntyivät hänen ympärilleen ja sitä enemmän oli heillä häneltä kyselemistä ja oppimista. He kuuntelivat häntä ja seurasivat hänen tapojansakin pienimpiin asti.

Kerran sanoivat isä ja Liisa, että väki oli ihan toiseksi muuttunut, että se oli kuin uudestaan luotua.

Pyhäinen rauha ja siveä hiljaisuus vallitsi Vuorelassa, joka lepäsi tutuissa piirteissään, tal-

ven valkoisten luminietosten keskellä. — Mutta tässä äänettömyydessä oli syvää henkeä, ja suuri elämä sykki sen alla . . .

*   *

Kaksi vuotta oli Heikki ollut maalla kotona, ennenkuin he isän kanssa ensikertaa kävivät Niemelässä.

Kun siellä sitten tytär naitettiin talon kotivävyille, kutsuttiin Vuorelaisetkin häihin.

Silloin oli elonkorjuun aika ja kesä uhkuvassa täydellisyydessään.

Vuorelan nuori isäntä oli kuitenkin ollut omassa työssään. Hän oli ruvennut uutta kaivoa valmistamaan, — kun kesän kuivuus oli uhannut kaikki vedet hävittää, — ja salvosteli itse arkkua sillaikaa kuin kaksi muuta miestä nosti kaivoksesta soraa. — Paikan oli katsonut tunnettu kaivonkatsoja, repaleinen maantienkulkija. Heikki olisi kyllä tahtonut jonkun matkaa syrjemmälle, mutta katsoja ei ollut siihen myöntynyt; sanoi että siinä vesi oli paljon syvemmällä. Ei kuitenkaan hänenkään kaivoksestaan vettä vielä kuulunut, vaikka oltiin jo viidettä sylvä syvällä. Siitä oli naurua ja puhetta piisannut koko talon väelle, kun he illansuussa palasivat leikkuutöistään; jokainen toi esiin kokemuksensa ja tietonsa entisiltä ajoilta. Mutta vettä ei kuulunut.

Heikki oli paraikaa työssään kun Niemelästä tuli kutsut.

Se teki niin oudostuttavan, vieraan vaikutuksen. Oli niinkuin olisi hänen käsivartensa lyöty lamauksiin. Kirves vaipui hänen kädestään. Ja työ tuntui niin naurettavan lapselliselta. — Nytkö hänen siis tuli esiintyä Vuorelan nuorena isäntänä, esiintyä ulkomaailmalle ja sen arvosteltavaksi!

Oliko se ujoutta? Niinkö hän jo oli ennättänyt vieraantua?

*

Niemelään oli paljon väkeä käsketty, läheltä ja kaukaa. Seudun kaikki varakkaimmat ja kuuluisimmat tilalliset olivat järjestään kutsutut. Eikä siksi Vuorelankaan väkeä oltu unohdettu.

Heikki ajoi sinne isän kanssa talon vanhoissa syvä-istuimissa kääsyissä.

Ei niin suuria häitä oltu näillä seuduin ennen nähtykään. Eikä sen tapaisia. Sillä Niemelän häät olivat uuden kuusin jälkeen laitetut, herrashäät. Viittiin päivällisen aikaan, joka kohta perään syötiin. Eikä syödessä istuttu, vaan seistiin — niinkuin herasväessä on tapana. — Kertoivat että ruukin patruunalla oli ollut samallaiset häät, kun sieltä tytär pois naitettiin. — Ei saanut tulla sisälle muut kuin kutsuvieraat, jotka tiesivät ihmistapoja. Pappilan väki oli kunniasijalla, ja mustaan silkkiin pukeutunut Niemelän emäntä — talon entinen karjakko — piti heille seuraa, sorminiveliään naksutellen. Muut

vieraat seisoskelivat enimmäkseen seinämillä ja kävivät vuorotellen ruokaa suurelta pöydältä.

Niemelässä oli jo useita aikoja ollut palveluksessa kaupungista tuotettua kaksi piikaa. Ne ne olivat sinne nämät uudet tavat tuoneet. Sanottiin että he olivat häätkin järjestäneet näin oudoiksi. Ja siinäpä ne häärasivätkin itsevaltiaina kyökin ja ruokahuoneen välillä. Isäntäväen ei tarvinnut paikaltaan liikahtaa, vaan sai sekä isäntä että emäntä niinkuin vieraatkin noudattaa piikain osotuksia.

Muu Niemelän palvelusväki ei saanut sisällekkään tulla. Ovesta vaan tirkistelivät kun morsian tuli valkosissaan sisälle viheriäinen kruunu päässä.

Niemelän piiat ja rengit olivat sekalaista väkeä. Isäntä tuskitteli ja kuritteli, mutta ei tahtonut vaan kunnollista väkeä saada. Hän teki heidän hyväkseen paljonkin; piti säästökassaa ja vakuutti tapaturmalta, hankki sanomalehtiä ja muuta lukemista. Eikä sittenkään tahtonut mitään tulla. Ruukilla ne vaan juoksivat, joivat ja hoilasivat, leikkivät sen kalpeakasvoisten, väsyneitten tyttöjen kanssa ja levittivät sairautta Niemeläänkin; — eikä niitä mikään olisi saanut kiintymään talon asioihin. Hyvä kun kuritus ja pelko varkaudesta esti.

„Raakuus ja sivistymättömyys eivät olleet vielä kansastamme paenneet“, lohdutteli sekä rovasti että patruuna. Rovasti neuvoi postillaa joka pyhä lukemaan, mutta patruuna selitti että ankara kuri oli ainoa apukeino,

Niemelä puolestansa huokasi ja arveli että sekä postilla että kuri voitiin vallan hyvin yhdistää, käyttää niin hyvin toista kuin toistakin, — ja niin hän oli tehnytkin; — mutta itseksensä hän ajatteli vanhaa perintötaloa tuolla toisella vaaralla. Siellä ei isäntä väellensä postillaa lukenut, eikä siellä kurrustakaan mitään tietty. Siellä ei uuden ajan sivistystavot olleet päässeet pesiytymään eikä muuttamaan elämäntapoja niinkuin Niemelässä. Siellä elettiin vanhan kansan elämää, isäntä ja rengit söivät saman puurokupin ääressä ja veljeksinä kulkiivat ulkotöissä. — Ja kumminkin oli siellä säilynyt kotoinen pyhä rauha. Rengit kammoivat ruukkia ja omalla kotimäellään heittivät pyhäisin kiekkoa.

Olisiko Vuorelan lukenut poika sittenkin vaikuttanut tuon kaiken! Niemelä oli luullut aluksi, ettei tuosta pojasta lähtisi Vuorelalle mitään kunniaa, kun se kuului olleen niin ujo ja hiljainen, eikä tahtonut kunnan riitoihin ollenkaan sekaantua. Mutta Vuorela oli itsekin vetäytynyt kunnan asioista syrjään, ja kumminkin tunsii Niemelä nyt enemmän kuin koskaan, että Vuorela oli hänestä ottanut voiton.

Heikki oli Niemelään tultuansa hämmästynyt tämän talon ulkonaista asua. Kaikki oli järjestetty aivan herrasväen malliin. Salissa oli piano ja kukkia yltämpärinsä, sohvat, pöydät, valokuva-albumit ja matot. Snellmanin ja Yrjö Koskisen kipsiset rintakuvat tervehtivät häntä tutuilla kasvoillaan. Hän ei ollut heitä koskaan tässä ympäristössä nähnyt; ja kum-

minkin he tuntuivat aivan hyvin täällä viihtyvän: olivatpa ihan kuin kotiintuneetkin tuohon kukkien keskeen, korkeille jalustimilleen.

Heikki melkeen säpsähti sitä vaikutusta minkä Snellmanin kasvot häneen tekivät. Oli kuin tuo kipsikuva olisi ihan kuuluvasti hänelle sanonut: nuorukainen, aseta tarkoituksesi korkealle!

Ja Heikki joka oli tyytynyt kaivonarkkua sal-
vostamaan!

Ei, ei, pois tuo ajatus! Se voisi jälleen myl-
röidä kaikki rauhoittuneet tunteet — niin, koko
ilon ja onnen!

Vastenmielistä oli Heikistä olo täällä. — Miksi
hän tunsu itsensä niin sanomattoman epävarmaksi
ja ujoksi! Hän ei olisi millään tahtonut kulkea
salin poikki muitten katsoessa, ja hän melkeen pu-
nastui kun rovasti tuli häntä puhuttelemaan. Hän
joutui hämilleen noiden puolisivistyneiden talonpoi-
kaispohattain keskuudessa.

Heikki huomasi ettei hän täällä suinkaan käyt-
täytynyt niinkuin häneltä odotettiin. Hän oli aluksi
kaikkien huomion esineenä, ja monet kuiskutukset
tarkoittivat selvästi häntä. Mutta vieraat tulivat vä-
hitellen ilosemmiksi ja puhuivat kovaäänisemmin.
Niemelän leveä hohotus kajahteli huoneissa ja muu-
takin naurua kuului kaikkialta. Ja Heikki jäi istu-
maan itseksensä nurkkaan, ja hän tunsu kuinka hän
vähitellen unohtui pois kaikkien mielestä.

Jospa hän olisi voinut jättää tämän kaiken heti,
ja lähteä pois. Hillitön koti-ikävä valloitti hänen

mielensä. Siellä tuntui niin lämpimältä. — — Siellä lähestyi aurinko jo Honkavaaraa; siellä paraikaa Liisa kulki pihan yli käsivarret vastakkain rinnalla — ja lampaat tarhassa määkivät yhteen suuhun häneltä ruokaa, nousten toinen toistaan ylemmäksi aittaa vastaan. — —

Niemelä kulki samassa Heikin ohitse, pysähtyi hänen eteensä, täysi viinilasi kädessä.

— No, eikö meidän maisterille viini maistukaan, ha-ha-ha?

Kaikki katsoivat sinneppäin ja hiljenivät.

Heikki nousi ylös kilistämään ja punehtui.

Ja näki sivumennen isänsä, jonka silmät kiinteästi häntä tähytivät ja hänen käytöstään seurasi-
vat, ikäänkuin tahtoen sanoa: nyt, Heikki, nyt anna tulla! — Mutta Heikki vaan hämmentyi yhä enemmän.

— No, miltäs maanviljelys tuntuu, ha-ha-ha-ha, nauroi Niemelä kädet puuskassa hänen edessänsä. — Nuorella isännällä on paljon oppimista, arvaan minä — ha-ha-ha? Tekisi ehkä mieli sentään Helsinkiin? Vai mitä? — Jaa, jaa, pappi on kova, pappi on kova, ha-ha-ha —.

Ja kun ei puheesta tullut sen enempää, hän kääntyi selin Heikkiin, muiden vieraittensa puoleen, ja rupesi puhumaan Helsingin asioista, yhä samalla lailla rehennellen; kertoi keväisistä ylioppilaskokouksista ja kansallismielisten voitoista, aivan kuin olisi itse ollut läsnä. Ja vieraat häntä kuuntelivat, piirittivät hänet keskuuteensa ja utelivat pienimpiä yk-

sityiskohtia — ja unohtivat Vuorelan maisterin kokonaan.

Heikin sydämessä tuntui niinkuin joku vainaja haudassaan olisi raskaasti kääntynyt toiselle kyljelleen.

Snellmanin katse tuossa kipsikuvassa oli aivan sama kuin sinä yönä silloin ylioppilastalossa. — Se muistutti niin elävästi mieleen kaikki. — — Mutta tänne ei voinut tuo kuva kuulua! Tämähkö olisi ollut Snellmanin aate kansansivistyksestä!

Ei, ei koskaan! Mitä Heikki ajattelikaan! Eikö nuo kasvot päinvastoin ilmaisseetkin kärsimystä, sanomatonta häpyä siitä että olivat täällä! Niistä puhui harras rukous Heikille: heitä minut täältä, riko vaikka säpäleiksi; en kuulu heidän joukkoonsa; en ole koskaan rakastanut puolisivistystä, en koskaan ole tarkoittanut talonpoikais-ylimystöä; minun aatteeni on tasa-arvoisuuden aate; minä olen niitten, jotka tuolla ovien takana kurkistelevat; nuo tuossa, ne eivät ole minun! — —

— — —

Kun he illan suussa ajoivat kotiin isän vanhoissa syvä-istuimisissa kääsyissä, painoi Heikkiä ikäänkuin häpeän ja kärsityn tappion tuska. — Mitähän isäkin ajatteli hänestä!

Ja sentähden hän sekä kummastui että sanomattomasti ilostui, kun huomasi ettei isä ollut millänsäkään, vaan päinvastoin alkoi ystävällisesti puhua kotiväestä, vähän väliä lämpimästi hymähtaen milloin mistäkin kertoessa.

Semmoinen rajaton hellyys isää kohtaan syttyi Heikkiin. Hän olisi tahtonut syleillä vanhusta. Ja kuinka miellyttävät olivat ukon ruskettuneet, rypyiset kädet hänen siinä ohjastaessa, kuinka hellästi musta sarkatakki sulki sisäänsä hänen vanhuudesta jo vähän köyristyneen vartalonsa, ja kuinka lempeästi tuuli ajaessa läpähti ruskeata hivussuortuvaa, joka korvan kohdalla pistäytyi esille hänen vilttihattunsa alta!

Heikki ymmärsi nyt niin hyvin isän ja Niemelän välin ja koko heidän keskinäisen sitkeän taistelunsa. Juuri sama henki on Vuorelassa aina pysyvä kuin siinä nyt vallitsee. Siitä oli Heikki nyt selvempänä kuin koskaan.

Kunhan saisi kaiken muistonkin hävitetyksi tästä Niemelässä käynnistä! Se oli mielessä semmoisena pahana sykkyränä, joka ei päästänyt sinne entistä iloa. Se oli repinyt auki umpeen kasvaneet haavat, puhaltanut, vaikka hetkeksikin, ilmituleen vanhan tulevaisuushaaveen sammuneen hiiloksen. —

Mutta varmaan kotoinen näkö jälleen tuuditaisi mielen entiselleen. Kohta, tuon kuusikkometjän takaa se jo näkyy; — sen ruokakellon-katos ja navetta ja vanhan kaivon vipu. — — Sinne sen elämään takasin! Nämä verkavaatteet ja kaulukset hän panisi pois. Vielä tänä iltana hän ottaisi taas piilukirveensä ja taas kuulisi tuota tuttua kumausta kun sen tyvellä satutti kuivan pölkyn kupeesen, näkisi lastun piilutessa irti kiertyvän levittäen pihkan hajua ja paljastaen männyn valkeaa, verestä puunsisustaa — —.

Sillä elämällä ei ollut tulevaisuutta. Se oli vaan jakso rauhallisia, toisiansa seuraavia nykyhetkiä.

Sen korkein huippu oli ajatus, — että hän ja Liisa kerran vihittäisiin mieheksi ja vaimoksi. Ja miksi se olisi ollut niin kaukana tulevaisuudessa! Olihan hän nyt saavuttanut sen oikean suhteensa kotiin — eikä mitään juopaa ollut enää hänen ja Liisan välillä. Tai jos vielä olikin, niin hän tahtoi siitä päästä. Sen täytyisi hävitä kun hän vaan saisi itsensä pakotetuksi puhumaan Liisalle. — — Ja ajatus sykäytti sydäntä ja valaisi koko maailman niin pyhäisen kirkkaaksi. — —

Tuossa on jo kuusikkomettä —! Pieni ylämäki vielä —!

— Isä antaa ohjokset minulle, sanoi Heikki.

Ja isä, oltuaan kauan puhumatta, heräsi ajatuksistaan:

— No, kah, tuossa on, sanoi hän ilosesti. Ja rupesi vetämään piipunnystyrää taskustansa.

Kun he ajoivat kotiveräjältä sisälle, kulki Liisa pihan yli — ja lampaat seisoivat määkien tarhan aidan takana. —

— —

— Sinulle, Heikki, on tullut kirje — tuolla se on tuvan pöydällä, sanoi Liisa.

Ja Heikki kiirehti sisälle sitä kirjettä avaamaan.

IV.

Kirje oli ylioppilastovereilta, jotka olivat panneet toimeen huvimatкування ja nyt ilmoittivat tulevansa tännekin, — vaan hetkeksi, ohi matkustaissa.

Niitä oli kolme, joista kaksi oli Heikin ylioppilastovereita, Lulle ja Bruno. Kolmas, — Artturi, — oli kyllä ylioppilasaikana Heikin kanssa seurustellut, mutta hänen asemansa korkeasukuisen herrasperheen jäsenenä oli estänyt heitä ihan välittömästi toisiansa lähestymästä. Hän oli ottanut sisarensa, — neiti Fannyn — mukaansa. Tätä neitiä Heikki ei ollut ennen nähnytkään.

Kaikki he olivat ilosia poikia, innokkaita tulevaisuuden miehiä. Lulle luki luonnontieteitä, geologiaa, ja Bruno oli filosofi. Mutta Artturista ei oikeen vielä tietty mille suunnalle hänen tiensä tulisi kulkemaan. Hän oli vapaa taiteilija ennen kaikkea, niinkuin koko se suku, jonka jäsen hän oli.

Kun Heikki oli lukenut heidän ilosen kirjeensä, johon jokainen oli jotakin omakätisesti kirjoittanut, hän tunsu omituista rauhattomuutta. Kirjeen kuori tuoksasti jollekin tutulle hajuvedelle, — se oli var-

maan sisaren. — Tuo hieno, levottomuutta herättävä tuoksu — kuinka kauas se jo oli ennättänyt unoh-tua Heikin mielestä! Muistui joku iltama — ja tanssi — ja kaasuvalot. — — Ja kirjeen sisältö täynnä vallatonta hurjistelua, täynnä keveää surut-tomuutta, joka ei tiennyt mistään vaikeuksista eikä sydämmen sisällisistä taisteluista! Se liikkui kuin vilposemmissa ilmakerroksissa. Elämän iloa henki joka rivi. Kuinka paljon muistoja sai lyhyessä het-kessä kohennetuksi tämä kirje, Heikin sitä seisten lukiessa tuvan pitkän pöydän päässä! Vapisivathan hänen kätensä ihan tuntuvasti, ja sydän — kuinka se sykki! Hän olisi ollut valmis matkustamaan vaikka kuinka pitkät matkat heidän luoksensa, kun-han he vaan eivät nyt olisi tänne tulleet! Ei, ei, se oli mahdotonta! Hän olisi tahtonut heiltä ikui-siksi piiloutua, jäniksen tavalla pistää päänsä pen-saikkoon ja mykistyä siihen liikkumattomaksi har-maaksi kiveksi, jota ohikulkeva ei aavistakaan elä-väksi olennoiksi. — — — Mitä he ajattelevat, kun he hänet nyt näkevät; kun he näkevät kuinka hän on muuttunut! Eihän hän enää osaisi heidän kans-saan puhuakkaan. — Ei hän enää muistaiskaan noita rohkeita lauseen käänteitä, noita sanoja, joilla silloisia ajatuksia ilmaistiin. — He varmaan nyt tah-toivat saada nähdä mitä hän oli saanut aikaan. He tietysti luulivat että hän oli vaikuttanut suuren he-rätyksen täällä maan sydämessä!

Ja he saisivat nähdä ettei mistään semmoisesta ole ollut kysymystäkään.

„Mitä sinä sitten olet tehnyt?“ — he varmaan kysyisivät.

— Olen viimeiksi kaivanut tuota kaivoa! pitäisi Heikin vastata. Ja koko hänen muuttunut olentonsa aukeaisi heille selko selälleen.

Ei. Kyllä hän tietäisi mitä hän vastaisi. Hän ei ollenkaan antautuisi heidän arvosteltavakseen. Ja jos heistä joku mainitsisi jotakin siitä yöstä silloin Snellmanin juhlan jälkeen, hänen päätöksestään ja Antin puheesta, niin selittäisi Heikki kyllä heille. He eivät tunne kansaa eivätkä ymmärrä talonpoikia. He luulevat että talonpojat ovat kaikki ihan yhdenlaisia olentoja, ettei niitä voi ajatella muuta kuin joukkona; eivät ymmärrä että talonpojatkin voivat olla nuoria ja vanhoja, toiset ovat innokkaita toiset innottomia, toiset ovat taipuvia henkisiin harrastuksiin toiset taas tavoittavat rikkautta. He eivät tiedä että „kansa“ on vaan käsite; että kun sen keskuuteen tulee niin ei sitä olekkaan, — on vaan eri ihmisiä niinkuin joka paikassa muualakin.

Heikki tahtoi näyttäytyä toverien seurassa niinkuin hän olisi vaan vakaantunut entisestään. Sopivassa tilaisuudessa hän sanoisi naurahtaen mutta painavasti: „Ei, — talonpoikien luottamus on ensin saavutettava! Ennen sitä ei voi mikään tulla kysymykseen! Täytyy itsen tulla talonpojaksi!“

He ajattelisivat silloin: vielä elää Heikissä vanha aate, ja ihmettelisivät hänen sitkeyttänsä ja hänen tahtonsa lujutta.

Ja niin Heikki voitti levottomuutensa. Hän melkeen nauroi säikähdystään. Koko juttu ei tulisi olemaan muuta kuin terveellinen koe hänelle. Ja miksi ei hänkin voisi kerran jälleen liikahtaa noissa vilposemmissa ilmakerroksissa! — —

Heikki tuli iloseksi. Jotakin entistä ryhtiä ja varmuutta oli hänen puheessaan, kun hän isälle ja Liisalle kertoi asiasta ja kuvasi tovereitaan.

*

Määräpäivänä vieraat tulivatkin.

Ensin aijoivat pihaan Bruuno ja Lulle, tomutuneina, mutta ilosina ja meluavina. Nähtyään Heikin he repesivät huutamaan ja hohottamaan, hyppäsivät rattailta, riuhtoivat Heikkiä käsistä ja piirittivät hänet semmoisella kysymysten paljoudella, ettei Heikki saanut yhtenkään vastatuksi. He ottivat kerrassaan voiton hänestä, kaikki edeltäpäin suunniteltu menettely oli hänen puoleltaan mahdoton, ja hänen täytyi antautua heidän seurassaan näin alusta pitäin hetken vaikutusten ajeltavaksi.

— No mitäs sinä velikulta täällä?

— Kas, kas, olethan ihan kuin vanha maanviljelijä!

— Näytäppä kätes — ihan karkeat, koeta Lulle!

— Mutta kuule, Heikki, — sinä viihdyt hyvin?

— Olet aika lailla muuttunut. Sinua ei tuntis samaksi. Ja kuinka hiljaiseksi olet käynyt!

He olivat matkustelleet ympäri koko Suomen, — olivat olleet ilosia kaiken matkaa ja heitä oli joka paikassa kohdeltu kuin ruhtinaita. Artturi oli piirustellut vihkoonsa kaikki kauniimmat paikat.

Tuolla he jo ajoivatkin pihaan, Artturi ja Fanny. Heikki aivan hämmentyi kaupunkilaista naisväkeä jälleen nähdessään.

Neiti Fanny oli ilonen ja vallaton.

— Tekö nyt olette se Heikki? Nämät ovat Teistä puhuneet minulle niin paljon että olen Teihin henkisesti aivan kyllästynyt! —

Hän nauroi ja ojensi Heikille valkoista kättään, josta oli juuri hansikkaan pois vetänyt.

Heikki ajatteli kuluneita verkavaatteitaan ja punetui.

Artturi sanoi tervehtiessään:

— En ole nähnyt koko matkalla vielä niin kaunista kuin teillä täällä. Se on suurta, se on hurmaavaa! — Me kaikki hirveästi ihailimme juuri tällaisia vuoria. — Kuule, Heikki, nyt kun annat meille vaan vähän pesuvettä ja osotat jonkun huoneen sisarelleni, — suo anteeksi, että heti näin vaivaamme! —

— Liisa! huusi Heikki hätäntyen ja puoleksi kuiskaamalla etehiseen. Liisa tuli esille. — Saata neiti kamariin!

Herrat katsahtivat toisiinsa kun Liisa ja neiti Fanny olivat menneet.

— Se on minun kasvattisisareni, selitti Heikki. Ja he menivät kaikki sisälle.

— — —
Ovessa sanoi Lulle Heikin korvaan:

— Heikki, tunnusta! — niinhyvin kuin kihlattu morsiamesi?

Heikki hämmästyti ja nauroi sitten luonnottomasti, jonka piti tehdä vastauksen tarpeettomaksi. Lulle ei tiedustellut sen koommin.

— — —
Siellä sisällä Artturi huomasi Heikin viulun seinällä.

Hän otti sen alas, viritti ja soitti suurella taidolla nopeita juoksuja ja niitten välillä aina jonkun surullisesti värähtävän sävelen.

Viulu aivan kuin elpyi, sen kielet iloitsivat, sen kaula kurottui jänteväksi, sen koko runko solakoitui. Se tunsu varmaan parfyymiä ympärillään ja muisti unohtuneen taidemaailman, — kotonsa, jossa se oli ymmärretty. Ja se selvästi meni heidän puolelleen, siellä sanoakseen selän takana jotakin äärettömän halveksivaa siitä ympäristöstä, johon se oli ollut pakosta sysätty.

— Oh kuinka tällainen yksi kesä voi paljon haittaa tehdä, sanoi Artturi ripustaen sen jälleen seinälle, — minun sormeni ovat aivan kangistuneet. —

— — —
Isä oli hyvin kaikkien vieraitten mieleen. Bruno muisti hänet vielä Snellmanin juhlasta. He ihmettelivät vanhan Vuorelan tietoja kun hän jutteli havaintojansa Helsingistä. Erittäin näytti neiti Fannyä isän jutut huvittavan. Hän tekeytyikin pian

ukon ystäväksi ja kieppui mielellään hänen ympärillään.

Mutta sitten tuli totisempaa puhetta. Herrat rupesivat väittelemään keskenään maanviljelyksestä, tieteistä, kansallisuuksista ja monista muista asioista, joita he kaikkia käsittelivät kuin jokapäiväisiä ajatuksen esineitä.

Fanny pitkästyi.

Hän tuli Heikin luo.

— Herra Vuorela, tahtoisitteko minulle näyttää talon ympäristöt, — sillaikaa kuin nuo muut lörpöttelevät. Ettehän pahastune vaan?

Heidän mennessä pihaveräjän läpi, jota he molemmat aukasivat, sanoi Fanny:

— Minä kuulin että Te aiotte jäädä tänne maalle, luopua kokonaan kaupungin elämästä, — onko se mahdollista?

Heikki ei ollut odottanut että olisi näin suoraan asiaan tultu. Se oli samaa kuin hypätä arvelematta hänen sydämensä sisimpään keskustaan. Hän hämmentyi kokonaan eikä vähään aikaan puhunut mitään.

Neiti Fanny katseli häntä olkihattunsa alta, rupesi äkkiä nauramaan ja pyysi anteeksi kysymystänsä.

— He ovat varmaankin minulle narranneet, sanoi hän. Ja lisäsi sitten totisena: Kuinka saatoinkaan luulla että Te jäisitte tänne! Te, joka olitte niin innokas aatteen mies!

Hän alkoi taas naureskella. Kaikista asioista oli hänellä kyselemistä ja muistuttamista. Ei sitä työkalua, ei sitä esinettä, jota hän ei olisi huomannut. Hän katseli kaikkea puoleksi uteliaisuudesta ja puoleksi naurun halusta. Hän puhui näistä maanviljelyskapineista ja laitoksista niinkuin tuo kaikki olisi hänelle ollut leikkikaluja, jotka olivat hyvin kaukana kaikesta järjellisestä ja totisesta elämästä.

Ja hänen mielialansa tarttui Heikkiin. Hänkin alkoi puoli ivalla puhua maanviljelyksestä. He menivät Honkavaaralle päin.

Heikki ei kumminkaan voinut päästä äskeisestä mielenliikutuksestaan. Hän nauroi ja vastaeli Fannyn puheesen ajatellen vaan tuota ensimmäistä kysymystä.

Ja kun he tulivat Honkavaaran rinteelle, oli siinä Heikin laittama penkki. Siitä näkyi laajalle selkien yli vuorista seutua.

Neiti Fanny katsahti Heikkiin ja sanoi:

— Tämän olette Te laittaneet. Tämä on Teidän lempipaikkanne. Enkö arvannut? — Ja istui siihen.

— On — sanoi Heikki.

Ja kun Fanny katsellessaan suurta, tyyntä näköalaa oli jonkun aikaa sekä nauramatta että puhumatta, sanoi Heikki vähän vavahtavalla äänellä:

— Neiti, miksi luulette etten *minä* voisi koskaan tänne jäädä?

— Olisiko siis todella mahdollista?

— Minä olen niin päättänyt.

— Ah, herra Vuorela, sitten Teillä on varmaan joku suuri aate takananne! Teillä on joku suuri elämäntarkoitus, joka Teitä innostuttaa. No niin, siinä tapauksessa voin ehkä ymmärtää Teitä. Mutta, herra Vuorela, selittäkää minulle, mikä aate se on, joka on niin voimakas että voitte sen edestä niin paljon uhrata?

Heikkiin teki tämä kysymys syvän vaikutuksen. Hän tiesi että hänen vastauksensa tulisi sisältämään veristä valhetta. Mutta eihän hän voinut muuta kuin valehdella. Ja vastaus kumahti hänen korvisaan kuin haudasta.

— Sama aate, joka innostutti Snellmania — —

— Ah, herra Vuorela, sitten Te olette suuri ihminen minun silmissäni, sanoi Fanny. Sen jälkeen hän pani molemmat kätensä penkin selkäpuulle, nojauti poskellaan niitä vasten ja katsoi kauas etäisyyteen.

— Niin, niin, lausui hän runollisen viehkeällä äänellä. — Ehkä —! Miksei —! Minä vaan ajattelen että kun olette vielä niin nuori. Ymmärrän kyllä että vanhempana voi kokonaan uhrata itsensä muille. Mutta nuorena tahtoo elää — hengittää —! En tiedä sentään, — ainakin minä olen semmoinen. — — Kuulkaa, sanoi hän sitten ilosemmin, uskotteko sielujen yhteiselämää? — Tietysti uskotte. — Ehkä sentään onkin yhdentekevää missä kukin olemme ja elämme, kunhan olemme vaan saman maapallon pinnalla. Usein, — usein kun ajattelen ystäviäni tuolla kaukana maailmassa, tun-

tuu minusta kuin niiden sielut olisivat juuri tässä minun luonani. — Ehkä Tekin voitte näin ajatella ystäviänne. Ja miksi ette silloin jäisi vaikka tännekin. Onhan täällä niin ihanaa. Mitä Te silloin välitätte siitä että olette täällä niin yksin, ettei Teillä ole ympärillänne ainoatakaan ihmissielua, joka Teitä ymmärtäisi. — Niin, niin, herra Vuorela, miksi ette silloin jäisi tänne! — Oh, kuinka täällä on kaunista!

Ja hän nousi äkkiä istumasta kädellään pyyhkäisten otsaansa niinkuin karkoittaakseen liallista tunteellisuutta.

Heikki nousi myöskin syvästi liikutettuna. Hänestä tuntui niinkuin hän olisi ollut jo kauan tuttu Fannyn kanssa.

He astuivat kotiin asti sanaakaan vaihtamatta.

Kun he olivat tulleet kotiveräjälle ja kulkeneet pihan yli, ojensi Fanny Heikille kättä.

— Kiitos tästä kävelyretkestä! — sanoi hän sisälle mentäessä.

Siellä hän oli taas kuin toinen ihminen. Nauroi ja liverteli ylinnä muita. — Niinkuin äskeisen ja nykyisen hetken välillä olisi ollut ääretön juopa.

He istuivat nyt kaikki siinä kamarissa, joka oli tuvan vieressä.

Pitkä keskustelu oli syntynyt herrain välille. Oli kysymys tieteistä ja taiteista ja niitten merkityksestä ihmiskunnan kehityksessä.

Lulle, geologi, oli sitä mieltä, että tieteillä ja taiteilla oli ainoastaan välillinen tarkoitus: palvella

ihmiskuntaa sen eri aikoina ilmestyvien tarpeitten mukaan — erittäinkin keksintöjen avulla, siten laajentaen yleisen toimeentulon mahdollisuutta.

Bruno taas puolusti kiivaasti aivan toista kantaa. Tieteellä ja taiteella oli hänen mielestään oma itsenäinen tarkoituksensa, joka oli ylempänä kaikkia muita. Ihmiskunnan pyrintöt eivät voineet rajoitua sen aineellisen hyvinvoinnin tavoittamiseen; niitten piti tarkoittaa jonkun *aatteellisen* päämäärän saavuttamista. Tiede ja taide edustivat juuri tämän aatteellisen pyrkimyksen kärkeä. Se, joka on antautunut tieteitten tahi taiteiden palvelukseen, hän on inhimillisten pyrintöjen etunenässä. Ja sentähden ovat kaikki suuret miehet samalla olleet suuria taide- tai tiedemiehiä. Emme voi ajatella suurta miestä ellemme ajattele häntä ensimmäiseksi tieteessä tai taiteessa. Mutta niitä on, sanoi hän, ihmisiä kahta lajia. Niitä on suuria sieluja ja niitä on pikkusieluja. Pikkusielut tyytyvät siihen tarkoitukseen että saavat jokapäiväisen leipänsä ja näkevät ympärillensä hyvinvointia ja tyyntä rauhaa. Semmoisille on kaikki muu, tieteet ja taiteet, vaan välikappaleita. Mutta suuret sielut eivät ole koskaan tyytyneet tuommoiseen. Heidän näkönsä ylettyy ylitse lähimmän ympäristön. Suureen henkiseen pyrkimykseen ovat he luodut, aatteiden palvelukseen, leppämättömään hakemiseen, totuuden tavoitteluun! Semmoisille on tiede elämän ydin ja taide sen koko salaisuus.

— Sinä puhut kuin enkeli, sanoi Artturi lyöden kiinni piirustusvihkonsa, jonne hän oli piirustanut näköalan avatusta ikkunasta. — Olen aivan yhtä mieltä. Oikea taiteilija ei kysy koskaan mitä hyötyä hänen teoksensa tulee tuottamaan. Hän tekee yksinomaan taiteen vuoksi, taiteellisen totuuden vuoksi; siksi että hänen pitää niin tehdä; siksi että hänellä ei ole joku yksityinen hyödynkäsite silmiensä edessä, vaan että hänellä on sisällinen kutsumus, sisällinen tarve.

Bruno jatkoi Artturin ajatusta:

Sanalla sanoen, — siksi että hän on suurempien aatteiden palveluksessa. Suuret miehet tarkoittavat koko kansan hyötyä eivätkä voi tyytyä, kuten pikkusielut, vaan lähimpään ympäristöönsä. Heidän palkintonaan täytyykin sentähden olla koko kansan rakkaus.

— Niin, niin, aivan oikeen, sanoi Artturi; suuret ja pienet sielut eroavat toisistaan siinä mihin ne tyytyvät.

Ja Heikki unohti koko maailman kuullessaan heidän voimakkaita sanojaan. Nukkuneet tunteet liikahtelivat sydämissä, — kauan haudassa olleet tunteet.

Mutta kesken kaikkea kuului kiireistä juoksun kopinaa porstuasta.

Ovi aukeni rämähtäen ja Liisa oli täyttä vauhtia tulemassa sisälle. Hän pysähtyi kuin ammuttuna oven kynnykselle. Iloinen nauru jähmistyi ja

hän punehtui korvia myöten. Hän ei ollut tiennyt, että vieraat istuivat täällä.

— Nej men —! sanoi ruotsiksi Lulle, levittäen kätensä, kasvonsa ja koko olentonsa selko selälleen; — en sådan skönhet! *)

Neiti Fanny pani prillit silmilleen ja katseli tyystin Liisaa.

— Tycker du —? **) sanoi hän silmiänsä sipristäen.

— Tig för guds skull, de' ä' ju den blifvande värdinnan! ***) kuiskasi Artturi silmillään viitaten Heikkiin päin.

— Oo! tuntui Fanny siihen sanovan. Ja kat-
sahti Heikkiin.

Heikki kuuli kaikki vaikkeivät he luulleet.

Hän oli käynyt tulipunaseksi ja katsoi maahan silmäkulmat hermollisessa liikkeessä. Kun neiti Fanny sanoi noin pitkään: „oo —“, oli hänen äänessään selvä ajatus: tuossako nyt siis oli se sinun suuri aatteesi!

Kaikkea malttia menettämättä tuli Liisa kuitenkin sisälle.

— Mikäs on? kysyi isäntä hiljaa häneltä.

— Vettä tulee! — Jaska nostettiin ylös vyötäisiä myöten märkänä. —

— Ahä, hyvä on, sanoi isäntä. Ja Liisa meni samaa tietä

*) Ei mutta! Kuinka kaunis!

**) Pidätkö todellakin?

***) Vaiti, herran tähden, sehän on talon tuleva emäntä!

Bruno oli vähän hermostunut tämän keskeytyksen johdosta. Hän alkoi kumminkin jälleen samasta aineesta, ja puhui pitkään mutta kuivasti.

Ja Liisakin tirkisteli taas ovesta niinkuin että etkö jo tule.

Isäntä nyykäytti hänelle vihdoin päätänsä ja läksi.

Mutta kun he Heikiltä kuulivat mikä asia oli, läksivät he kaikki kaivolle.

Siellä kaivonkatsoja, repaleinen maantien mitaaja, seisoi hiekkaläjän päällä, ylpeänä kuin ruhtinas. Hän antoi alas määräyksiänsä kaivon arkun sovittamisesta. He vaihtoivat isännän kanssa vaan silmäyksen; ei sanaakaan muuten.

Työmiehet nostettiin vuorotellen kaivoksesta.

Lulle katsahti alas asiantuntijan silmällä: Aivan oikeen, maakerrokset olivat siinä järjestyksessä päällekkäin kuin pitikin.

Fanny pudisti häntä hihasta: „Kuules sinä insinööri! Osaatko sinäkin kaivoja katsoa? Sinunhan pitäisi osata kun olet tutkinut maakerroksia ja vesisuonia!“

Lulle hermostui; eihän hän nyt heti tässä paikassa voinut selittää mitä hänen tieteensä asiasta tiesi.

Kaivonkatsojilla sanotaan olevan elohopeapullo ja jokin messinkikone kourassa, kun he kaivonpaikkaa hakevat. Mikä kone se on, sitä he eivät sano kellekkään.

Ja geologi väitti että se on hullutusta kaikki tyyni. Vettä on aina jonkun matkan päässä maanpinnasta.

Mutta Fanny nauroi niin sydämmellisesti että muutkin rupesivat nauramaan. Hän juoksi isännän luo, pujotti kätensä kiltin lapsen tavoin hänen käsivartensa ympäri ja sanoi: „eikö niin isäntä, nuo tiedemiehet eivät kelpaa minnekkään, he kun eivät *tiedä* niin mitään.

— Pitävät tietonsa salassa, sanoi isäntä leikillään, — niinkuin tämä kaivomestarikin tässä.

Fanny jäi toiselle puolelle kaivoa kun muut jo tekivät lähtöä.

— Ah! — hän huusi — minun ritarini, minun ritarini! Kenen minä teistä valitsen?

Lulle ja Bruno hypähtivät esille.

— Ei, ei, — sanoi neiti Fanny, — teistä ei kelpaa yksikään! Saanko pyytää — Teitä, nuori herra Vuorela? Antakaa kätenne, minä aijon hypätä yli.

Muut kauhistuivat.

— Mitä te ajattelette, neiti Fanny! Maa voi lohjeta jalkainne alta, ja silloin olette syvyydessä!

Mutta kun he aikoivat mennä toiselle puolelle häntä estämään, hän kielsi ja uhkasi toden teolla hypätä.

Silloin Heikistä äkkiä pakeni kaikki ujous. Hän viskasi laudan ammottavan kaivon yli, seisahdusti tukevasti sen keskikohdalle jalat hajalleen, otti voimakkaasti neiti Fannyn vyötäryksistä ja heitti hänet kevyesti yli.

Neiti Fanny ehti kiljahtaa vasta yli päästyään. Hän putosi maahan melkeen istualleen, mutta hypäsi sukkelasti jälleen ylös.

— Se oli hyvin tehty! — Herra Vuorela, jos minulla olisi laakeriseppelä kruunaisin minä sillä päänne.

Hän näki sitten suuren kivimöhkäleen aivan kaivoksen reunalla. Tuli sen luo ja koetti liikuttaa.

— „Saanko?“

— Tehkää niin hyvin, sanoi Heikki nauraen.

Ja kivi putosi mulskahtaen syvän kaivon veteen Fannyn suureksi ihastukseksi.

— —

* * *

Kauan eivät vieraat viipyneet näillä mailla.

Tovereista ei ollut yksikään puhunut siitä illasta. He olivat kuin unohtaneet koko asian. Kun he olivat keskustelleet niin he eivät koskaan olleet kääntyneet Heikin puoleen. Mitäpä Heikki olisi voinut sanoa niistä heidän suurmaailman kysymyksistä!

Oh jospa he olisivat tienneet kuinka Heikin sydämessä riehui heidän puhussa!

— —

Heidän lähdettyään hiljeni Vuorelassa taas maalaisiksi rauhaksi se suurmaailman humu, jonka he olivat lyhyeksi ajaksi tuoneet mukana.

Toverit olivat jättäneet Heikin hyvästi puoleksi säälien: — „Kyllä taitaa sinun sentään tulla ikävä täällä? — ainakin ennenkuin eukolliseksi pääset? Lähe pois Helsinkiin! —“

Ja niin Fannykin.

— Jos Teitä kova ikävä joskus valtaisi, niin tervetuloa Helsinkiin!

Ja kun hevonen jo nykäsi rattaat liikkeelle, hän vielä oli katsahtanut taakseen ja nyykyttänyt merkitsevästi päätänsä, surullinen hymy huulilla.

Mutta veräjän tuolla puolen, tien käänteessä, hän taas nauroi eloisasti, ja jo eli sitä toista elämää siellä rattailla, joka nyt vierähti kohti Helsinkiä pois Vuorelan hiljaisuudesta.

Heikki jäi tähän yksinäisyyteen tyhjäksi ja sydämmettömäksi. — Hänen sydämmensä oli kuin rattaitten mukana vierinyt pois. —

*

Syksy oli jo tulossa.

Muutamassa viikossa oli näky Honkavaaralta kokonaan muuttunut, kun Heikki erään hallaisen syys-yön jälkeen tuli sinne.

Siellä täällä oli lehti jo kellastunut niemen nennään tai saaren kupeelle. Pilvet olivat paenneet taivaan ylimmälle laelle varjottomiksi hattaroiksi; tyyni järvenpinta viiruili koleasti ja sorsat lentelivät rauhattomissa parvissa korkealla ilmassa. Ohi mennessään yksi ja toinen laskeutui kahilikon reunaan, sitä pikemmin jälleen lähteäkseen.

Mutta tuonne etäiseen etelään aurinko näytti paistavan vielä suurella voimalla. Sinneppäin maailma ikäänkuin lämpeni; ja päilyen ja kimeltäen aurin-

gon hopeisessa heijastuksessa sinne vaelsivat vedet milloin avarina selkinä milloin virtoina jyrkkäreunaisien rantatöyräitten välissä. Kauas tuonne siintävää etäisyyttä kohden ne virtailee, ja heidän matkallansa maat yhä rikkaammiksi käyvät, yhä taajemmin asutuiksi seudut muuttuvat, yhä vilkkaamat ovat ihmiset, kunnes meren rannikolla vihdoin kaupungit nousevat, komeakupuiset kirkot välähtelevät auringon ihanassa loistossa.

Hattara tuli auringon eteen. Lähiset seudut himmenivät; mutta sitä kirkkaammin heijastivat ilmanrannassa kaukaisten vesien selät, ja tuhannet pienet laineet siellä hyppivät kuin kiimastellen kiireisessä leikissä. — — Kaikki ne kiiruhtivat, kaikki ne riensivät, ilosina, onnellisina siellä kaukana.

Tuuli lehahti pitkässä kuudessa. Se lehahti sitten kauempana koivussa. Sitten vielä kauempana. — Se lensi sinneppäin! — —

Lintu lensi kuusen oksalle — pri, pry-pry, pri-pri — se katsoi ympärilleen, säikähtyi — hrrrrr — lensi pois: sinneppäin!

Kaikki ne sinneppäin!

Täällä vaan, missä hän istui — Honkavaaran rinteellä, penkillä — oli yksinäistä ja kuollutta, elottomuutta.

— —

Fanny oli säälinyt Heikin yksinäisyyttä, — „ei ainoatakaan sielua ympärillä, joka Teitä ymmärtäisi“, — oli hän sanonut.

Mutta sitten oli tullut tuo kauhea kohta, kun

Fanny sai tietää, että Liisa oli Vuorelan tuleva emäntä, siis Heikille ajottu vaimo.

Heikki ei voinut olla punastumatta itsekseenkin tapausta ajatellessa.

Fanny kuvaili, että Heikki oli päättänyt ijäksi jäädä maalle palvellakseen siten suurta isänmaallista aatetta, että se oli hänelle uhraus, — mutta nyt oli Fannylle tullut ilmi, että Heikki siis aikoi — naimisiin. Kuinka epärunolliselta se mahtoi hänestä tuntua! — Heikki antautuisi siis varsinaiseksi talonpojaksi, vieläpä käyttäisi hyväkseen täällä maalla tarjoutuvia elämän sulostuttamis-keinoja: menisi naimisiin!

Fanny mahtoi sydämissään halveksia Heikkiä.

Mutta lähtiessään hän oli taas ystävällinen. Aivan kuin olisi joku side vielä jäänyt heidän välilleen katkeamatta. Se oli varmaankin viimeinen käden-ojennus: tule pois Heikki! pelasta itsesi siitä tulevaisuudesta, johon aijot ijäksi sitoutua! Katso minne me ajamme! Katso kuinka me iloiten ja hymyillen kuin kukkais-sateessa riennämme tuota tuntematonta mutta siksi juuri hurmaavaa tulevaisuutta kohden! Sinä olet nuori, sinun täytyy rakastaa sitä mitä mekin rakastamme. Sinä et voi rakastaa sitä tulevaisuutta, jonka jokainen askel on edeltäpäin määrätty, jonka tie on pienimmässä käännteessään valmiiksi viitoitettu. Kerran me vaan elämme; miksi emme siis kokisi elämää sen kaikilta puolin? Miksi hajoittaisimme sen kokonaisen, viehättävän kuvan näkymättömäksi, tasoittaisimme sen palasiksi jokapäiväisyyden yksitoikkoiseen jonoon.

Bruuno ja Artturi eivät olleet saaneet tuossa keskustelussaan ajatusta oikeen selväksi.

Heikki sen tiesi niin perin pohjin.

Heidän olisi pitänyt sanoa: niitä on pikkusieluja, jotka itsekseen jätettynä vajoovat omaan pienuuteensa, jotka voivat jotakin olla ainoastaan silloin kuin alituisesti näkevät edessään ja ympärillään pyrkiviä ihmisiä.

Kuinka Heikki olikaan tainnut niin kokonaan luopua kaikesta „henkisestä pyrkimyksestä“, niin kuin Bruuno sanoi.

— Pikkusielut tunnetaan siitä mihin he tyytyvät, — oli Artturi sanonut.

Mitä Heikille oli siitä että nämä täällä häntä rakastivat. Nämä muutamat ihmiset!

Eikö hän siis koskaan janonnutkaan suurempaa. Eikö hänen näkönsä ylettynytkään yli lähimmän ympäristön.

— —

Ja Heikki huomasi kauhukseen ettei hän enää miettinytkään muuta kuin *keinoa* kuinka hän tulisi kotoa.

Itse kysymys tuntui kuin jo ratkaistulta.

Se on: jos keino olisi ollut helppo, hän ei olisi ollut hetkeäkään kahden vaiheella; — jos ei olisi ollut välttämätöntä sanoa isälle: minä lähden, niin hän olisi jo poissa täältä. Mutta se tuntui mahdotomalta, ja vaan sentähden oli koko ajatuskin mahdoton.

Niinkauan kuin syksyn taivas vielä oli kirkas, Heikki kävi usein Honkavaaran kupeella.

Hänen silmiensä eteen oli vetäytynyt omituinen suruharso. Kaikki mihin hän täällä kotona katsoi se oli kuin kauempana hänestä ja himmeämpänä entistään.

Ja he olivat kotona jo huomanneet hänen mielensä muutoksen, kysyvästi katsahtelivat toisiinsa kysymättä mitään.

— —

Eräänä päivänä, Heikin penkillään istuessa, sinne tuli Liisa hiljaa kävellen. Heikki hämmästyi huomattuansa Liisan lähestyvän. Hän häpesi ajatuksiansa.

Siinä seiso i hänen edessään Liisa — puhtauden ja siveyden elävänä kuvana.

Mutta hänkin punehtui heidän yhtymistensä Honkavaaran yksinäisellä penkillä — ja katsoi alas, esiliinaansa hyppysissä oikoen. He puhuivat niin harvoin keskenänsä, ettei nyt kumpikaan tiennyt mitä toiselleen sanoisi.

Heikkiin tuli jälleen semmoinen halu langeta polvilleen hänen eteensä, painaa pää hänen syliinsä ja tunnustaa kaiken mitättömyytensä. Niinkuin hän oli kerran ennenkin tahtonut tehdä; — sanoa suoraan, että hän ei ollut mikään suuruus, jota olisi pitänyt kunnioituksella katsoa ja puhutella, että hän päinvastoin oli pienistä pienin. — — Hän tuns i sen kummalliseksi, pakottavaksi välttämättömyydeksi. Nyt selvemmin kuin koskaan. Ja vaikka

hän oli koettanut kaikella muulla tavoin lähestyä Liisaa, koettanut hävittää itsestään tunnon siitä että Liisa oli „sivistymätön“ ja hän „sivistynyt“, niin kumminkin oli siitä jotakin jäljellä, — ikäänkuin hän ei olisi vielä voittanut kaikkea itsessään. Hänen täytyi tehdä tuo tunnustuksensa, täytyi jostakin syystä ikäänkuin pyytää anteeksi, — *täytyi!*

Sehän se juuri oli häntä viivyttänyt yhtymästä Liisan kanssa — se että niin täytyi. — —

— Sinä Heikki olet tullut taas niin pahalle mielelle, sai Liisa vihdoin sanotuksi.

— Niin, niin, se on sisällistä tuskaa, vaikeata sieluntaistelua, jota minun täytyy kestää.

Nyt oli Heikille vihdoin tullut ratkaiseva hetki. Hän tunsu sen. Kaikki riippui siitä, mitä hän vielä sanoisi.

Hän oli kahden vaiheella viimeiseen asti ennenkuin rupesi puhumaan. Ajatusaika tuntui supistuvan hirvittävän lyhyeksi. Ja juuri ennen ensimmäistä sanaa taisteli kaksi vastakkaista ajatusta hänessä tulisimmin. Kun hän vihdoin alkoi puhua, tunsu hän selvästi, ettei hän ollut valinnut sitä ajatusta, joka hänen sydämessään juuri oli vienyt toiselta voiton. Jumala ties kuka vihdoin puhalsi häneen ne sanat, jotka hän Liisalle lausui. Mutta hänen sielussaan vaikenä kaikki silmänräpäyksessä.

Ensimmäinen sana oli vaan saatava sanotuksi: „Liisa, — minä — olen kärsinyt hirveästi!“

Kaikki muu tuli helposti. Mitä pitemmälle

Heikki sai puhutuksi, sitä enemmän hänen omat sanansa tuntuivat ikäänkuin vapauttavan häntä.

„Minä olen huomannut etten ole luotu täällä maalla elämään. Minä en saa aikaan mitään. Kaikki ne suuret pyrinnot, jotka toin mukani, ne ovat menemässä aivan hukkaan. — Katso, minä en ole luotu elämään tämmöisessä hiljaisuudessa, kaukana suuren maailman liikkeestä. Minä tarvitsen suuren maailman ilmaa hengittääkseni. — Luulin itsekin alussa, että voisin täällä toimeenpanna ainakin osan niistä tarkoituseristä, joita ajoin. Mutta minä olen huomannut etten sitäkään voi. Minulla ei ole täällä mitään vaikutusvaltaa, täällä ei ole mitään intoa, mitään henkisiä pyrintöjä. Täällä on kaikki kuollutta minulle. Minä en viihdy tässä ummehtuneessa elämässä, jossa en näe mitään korkeampia henkisiä pyrintöjä. Täällä maalla on kaikki eteenpäin meno mahdoton; minä jään vähitellen kaikesta jäljelle, ja muutun hedelmättömäksi olenoksi, josta ei ole keltekkään mitään hyötyä.

Ja kesken puhettaan hän ensikerran täällä maalla muisti vannoneensa kerran ikuista uskollisuutta aatteillensa, — se antoi nyt hänelle odottamattoman sisällisen vakaumuksen siitä, että kaikki se, mikä oli Liisalle sanottu, oli todellakin totta. Nyt hän vasta olisikin voinut puhua oikeen pitkältä ja kauniisti.

Mutta Liisa oli käynyt niin totiseksi, että Heikki tunsu itsensä estetyksi jatkamasta samaan suuntaan.

Tiesihän Liisa, että Heikillä oli suuria ajatuksia ja että hänen työnsä tulisi tarkoittamaan jotakin, jota he eivät kotona ymmärtäneet. Ja olihan siitä ennenkin ollut puhetta heidän keskinsä. Mutta Liisa oli tähän asti luullut että kaikki se tulisi toimeenpantavaksi täällä kotona. Hän oli uneksinut, että silloin olisi Heikki, hänen kasvinkumppaninsa, kunniansa kukkuloilla, silloin ihmiset tulisivat Vuorelaan ihmetelläkseen sen nuorta isäntää — —

Nyt sanoi Heikki että hänen täytyi lähteä muualle, suureen maailmaan, kaikkea tuota tekemään — pois Vuorelasta — pois vanhasta kodista. — — Ja Liisa, miksi oli hän tällä hetkellä tullut Honkavaaran yksinäiselle polulle, jossa tiesi Heikin olevan? Hän painoi päänsä syvälle rintaansa vasten, eikä katsonut enää ylös. — —

— Sitten minä sinulta tahtoisin jotakin pyytää, Liisa, sanoi Heikki. — Sinä tiedät että isä ei soisi minun lähtevän. Minä olen ajatellut kyllä itse hänelle sanoa, mutta se on minulle sanomattoman vaikeata. — Tahtoisitko sinä häntä valmistaa siihen?

Liisa ei saanut mitään vastatuksi.

Heikki aavisti siihen syyn.

— Et suinkaan ole minua väärin käsittänyt? sanoi hän. — Aikomukseni ei ole jättää teitä ikipäiviksi. Päinvastoin; olen ajatellut kyllä palata tänne takasin — sitten. — Nyt minua kutsuu suuremmat elämäntehtävät! Minun on pakko — se on velvollisuuteni! — Sano, Liisa, tahdotko puhua asiasta isän kanssa?

— Kyllä puhun, sanoi Liisa hiljaa. Hän kääntyi mennäkseen ja he läksivät kotiinpäin molemmat.

Tiellä koetti Heikki kääntää mielialan ilosemmäksi, ja päästää Liisa hänen totisuudestaan.

Olihan Heikki saanut tämän kaiken kuin ilmaiseksi. — Ensimmäinen askel, jota Heikki oli pitänyt niin mahdottomana ja jota hän ei olisi koskaan luullut voivansa ottaa, oli nyt kumminkin otettu. Koko kysymys näytti olevan vaan siinä ettei hyvä alku liukuisi käsistä.

Sydän sykähti valtavasti kun siinä nyt syntyi ensimmäinen ajatus Helsinkiin muuton mahdollisuudesta.

Heidän kulkiessaan pitkin tuttua tietä Heikki tunsu kuin hän taas olisi ollut vapautumaisillaan kaikesta pienestä ja harmaasta, tuosta ikuisesta velvollisuuksien erittelemisestä ja omantunnon erikoiskohtiin vajoutumisesta, johon hän oli ennättänyt niin perehtyä täällä maalla. Sitä juuri mahtoi Snellman tarkoittaa, kun hän sanoi: niitä on ihmisiä, jotka tyytyvät kysymykseen kasvaako tämä tai tuo kukka tunkiolla vai tunkion vieressä, ja ovat valmiit unohdamaan yllänsä aatteitten korkean taivaanlaen. — Semmoinen pikkusielu oli juuri Heikki. — Mutta hän tahtoi näyttää, että hän vielä voi vapautua tuosta pikkumaisuudesta. Hengen suuruutta oli kyllä hänessäkin! Se ei ollut vielä aivan sammuksissa — Jumalan kiitos!

Kotipellon aita oli yhdessä kohti kumollaan.

— Kas tuota, se pitäisi saada paikoilleen, — sanoi Heikki välinpitämättömästi, haihduttaakseen totisuuden, ja pysähtyi muka aitaa nostelemaan.

Mutta Liisa kulki seisahtumatta eteenpäin. — Heikki katsahti hänen jälkeensä. — Mitä kummia hän olikaan tehnyt? — Itkikö Liisa? — Ei suinkaan! — Hän piti kai muuten vaan päätänsä noin alhaalla.

Mutta Heikki oli kuitenkin kuin korkeudesta pudonnut.

Joku tunne siitä, että pitäisi vielä kaikki peräyttää, riehahti hänen sydämmessään, nosti kuuman punan hänen poskiinsa.

Mutta sekin oli myöhäistä. Kaikki oli äkkiä hänen edessään särjettynä, säpäleinä.

Ja pikemmin kuin hän olisi aavistanut hän tämän perästä kohtasi isän totisen katseen. Isä ei sanonut ensin mitään. Mutta Heikki ymmärsi hänen ajatuksensa eikä voinut hänen silmiinsä katsoa.

— Minä tahdon puhua asiastasi rovastin kanssa, sanoi isä sitten kuivasti. — Jos sinä lukumieheksi rupeat, niin on minun tahtoni että sinusta tehdään pappi.

Hän sanoi sen niin varmasti ja painavasti, ettei siinä tuntunut olevan sijaa hievahtamaankaan, — niinkuin olisi sanonut jotakin, jota oli miettinyt vuosikausia ja josta nyt vihdoinkin oli päätöksensä tehnyt.

Heikkiin vaikuttivatkin isän sanat niinkuin olisi kuullut ehdottoman, peräämättömän käskyn: papiksi! Niinkuin tuomionsa hän kuuli nuo sanat.

Vasta itseksseen ollessaan hän kummastui sitä vaikutusta minkä ne olivat häneen tehneet. Hän oli vastaanottanut ne niinkuin tottelevainen lapsi, jonka kohtaloa määrättäessä ei kysytä mitä hän itse ajattelee. Tämä lapsellisuushan se myöskin oli juuri niitä Heikin ominaisuuksia, jotka tekivät hänet ihan mahdottomaksi mihinkään itsenäiseen suurtyöhön elämässä. Oikeen nauratti kun ajatteli että Snellman olisi suunnannut suuren elämänsä askeleita sen mukaan mitä hänen isänsä tai kotipitäjän rovasti katsoivat hänelle tarpeelliseksi.

Eihän hän oikeastaan pannut paljon huomiota isän tuumiin tässä asiassa. Pappia ei hänestä missään tapauksessa tulisi. Se oli mahdottomuus. Se soti kaikkia Heikin aikeita vastaan. —

Mutta kun isä sitten tosiaankin läksi rovastiin, Heikki melkeen vavahti levottomuudesta.

Mitä jos isä todellakin aikoi kiven kovaan vaatia papiksi rupeemaan! Isän aikeet olivat aina niin horjumattoman varmat. Ja hänen käytöksensä viime aikoina oli ollut niin jäykkä, ja hänen kasvonsa niin totiset. —

Jospa he nyt siellä rovastin kanssa päättävät Heikin koko tulevaisuuden, pakoittavat hänet, ja saavat aikaan mitä tahtovat — —!

— —

Ei ainoastaan Vuorelan isäntä, vaan koko muukin väki oli vajennut äkkiä hiljaiseksi ja totiseksi.

Kaikki ymmärsivät isännän mielentilan. Sillä hän oli tuvassa väelle jo sanonut, että nyt Heikki laskeetaan takasin papinkouluun.

Ja vanha Manu arvasi kohta isännän ajatuksen:

Niin, niin, sanoi hän huohtaen, ehkä aikaa myöten — jos Jumala sallii — tämä sama Heikki omassa kirkossamme saarnailee vanhoille korvillemme.

Ja niin olikin Vuorelan isännän ajatus. Jos Heikki pyrki jatkamaan alotettuja lukuja, ja jollei hänestä ollut maanviljelijäksi, niin jatkakoon, — ja varttukoon vaan sillä tiellä. — Oli niitä toisiakin keinoja sitoa hänet kotoiseen maaperään — jollei niin lujalle kuin olisi sitonut isän maan viljelys, niin kumminkin tarpeeksi lujalle että kotiseutu hänestä olisi hyötynsä saanut.

Rovasti kyllä olisi valmis tässä asiassa auttamaan. Hän ottaisi Heikin apulaisekseen, kunnes Heikistä varttuisi pystyvä mies. Ja sitten saattaisi Heikki kyllä kappalaiseksi tänne päästä, jos voimaa ja hyvää tahtoa riittäisi.

Melkeen tyytyväinen oli Vuorela tästä uudesta tuumastaan. Hän oli varma siitä, että rovasti sen kokonaan hyväksyisi. Olihan rovasti itse saattanut Heikin lukukouluun, ja vakuuttanut, ettei Heikki Vuorelalta siltä hukkaan menisi. — Vastatkooppa nyt rovasti sanoistaan! — Ja miksi ei rovasti vastaisikaan. Hän oli itse tähän seurakuntaansa lujasti kiintynyt; hän kyllä ymmärtäisi panna arvoa Vuorelan puuhiin saada ainoa perillisensä pidäte-

tyksi tälle kotiseudulle, ja tekisi siihen omasta puolestaan minkä suinkin voisi.

Sentähden ajoi Vuorela varmallalla mielellä vanhaan pappilaan.

Hänen sinne tullessaan oli rovasti parhaallaan puutarhatyössä. Päälaella oli hänellä musta ympyräinen myssy. Sen alta hänen harmaat, lempeät hapsensa putosivat suorissa suortuvissa olkapäitten tasalle.

Hän oli ahkerassa puuhassa. Kesän kukoistaneitten, nyt jo lakastuvien ruusukasvien juuret olivat talveksi saatavat ylös. Ukko penkoi itse myyränä mullassa, ja koko hänen huomionsa näytti olevan siihen kiintynyt.

Vuorelan huomattuansa rovasti katsahti häneen ystävällisesti, ja hänen tuuheat harmaat silmäkulmansa nousivat keskelle otsaa.

— Vai Vuorelan isäntäkö se on? — Ja taas laskeutuivat, kun hän käydä hynkkäsi lähemmäksi.

— No vai Vuorela, — terve tulematas, vanha ystävä! Onhan sinulla asioitakin — he-he, — et ilman sitä olisi liikkeelle lähtenyt vanhaa rovastia tervehtimään, — kyllä, kyllä sinun tiedän. — Jaa, jaa, käyppä sisään, käyppä sisään. Tässä kukkia olen nostellut, että on selkärankani katketa, niin, niin, — käy sisään vaan! — Ja hän saattoi Vuorelan sisälle, istutti hänet keskelle kanslian suurta puusohvaa ja rupesi piippuja valikoimaan.

Ja Vuorelan mieli lämpeni rovastin ystävydestä. Ehkä hän olikin liiaksi surrut kaikkea sitä,

mikä oli viime aikoina tapahtunut. Tämä vanha kunnan rovasti, olihan hänkin sentään ikuisilla si-teillä tänne kiintynyt, vaikka hänen viljavainionsa oli henkinen. Miksi ei Heikki voisi hänen jälkiään kunnialla seurata ja samalla lailla kiintyä?

— No Heikki se pyrkii jälleen Helsinkiin, alotti Vuorela sittenkuin he olivat ensin vähän muusta jutelleet.

— Vai Helsinkiin, sanoi rovasti, — no niin, niin, sen saatoin arvatakin. — Ja sinä Vuorela, mitä sinä siihen sanot?

— En rupea häntä väkisin täällä pitämään; olen ajatellut että lukekoon papiksi! —

— Hm, pani rovasti; — papiksi. — Ja onko pojalla juuri papiksi halua?

Rovasti oli siis unohtanut, että kerran oli itse samaa puhunut.

Sitä kysymystä ei Vuorelan isäntä ymmärtänyt. Sentähden rovasti selitti paremmin:

— Katsoppas, Vuorela — suuri hengellinen kutsumus on tarpeen sille, joka meidän päivinämme tahtoo papiksi ruveta, — semmoinen sisällinen halu, joka yksin voi antaa voimaa sielunpaimenen vai-keata virkaa täyttämään. En sano mitään pojas-tasi. Voi olla että hän on hyvinkin sopiva. — Voi olla; miksei! — Minä vaan kysyn onko se poikasi oman, vapaan tahdon vaali?

— Mitäpä pojalla vastaankaan olisi, sanoi vaan Vuorela. Hän ei sittenkään käsittänyt rovastin pu-hetta kutsumuksesta ja halusta. Kellä ei olisi halua

siunausta tuottavaan toimeen, semmoiseen, jossa rovasti oli harmaantunut! Kuka ei ylpeillen tuntisi kutsumusta tällöiseen virkaan! — Ja jos ei tuntisi, niin milläpä varoilla Heikki olisi ostanut itsensä vapaaksi siitä työstä, jonka Vuorela katsoi hänen tehtäväkseen!

Rovasti ja Vuorela eivät ymmärtäneet toisiansa tässä asiassa.

Sen vaan rovasti selvään vainusi, että isän ja pojan tahto oli mennyt vastakkain.

— Ja olen ajatellut, sanoi Vuorela vähän arastellen, — että Heikkini saisi papin tutkinnon suorittuaan jäädä tänne rovastin apulaiseksi. —

Mutta ennenkuin rovasti ennätti vastata, tuli ruustinna ovesta sisälle. — Hän puhui huonoa suomea, mutta teki kuitenkin parastaan. Nähtyään Vuorelan hän ojensi ilosesti kättä tervehdykseksi.

— No Vuorela, nyt me kohta pite sano kaikki hyvästi, hän sanoi; rovasti on nyt hakenut ittens toiseen paikkaan, kaukana teelte; — kevelle pite muutta pois —

Vuorela katsahti kysyvästi rovastiin. Ei voinut ruustinna totta puhua.

Ja rovasti näytti vähän hämmentyvän. Hän tunsi Vuorelan kysymyksen painavana lepäävän koko olentonsa ylitse.

Vasta ruustinnan mentyä hän rupesi selittelemään:

— Niin, niin, katsos Vuorela — en olisi koskaan omasta puolestani muuanne halunnut. — Mutta

ei auta. En ole yksinäinen. Olen perheellinen mies ja minulla on paljon lapsia. Tuloni suurenevät uudessa paikassa lähes tuhannella vuosittain. Ymmäräthän että minun täytyy katsoa myöskin perheeni etua; en voi ajatella ainoastaan seurakuntaani. Vaimo ja lapset ennen kaikkea! — Jaa, jaa, se on tietty: suurella kaipauksella tulen aina muistelemaan tätä pappilaa, joka on minulle kuin kotoni — ja teitä kaikkia seurakuntalaisia — sinua, Vuorela!

Ja kyynel kiertyi vanhan rovastin silmään.

Mutta Vuorela nousi nopeasti ylös, jätti jäähyvästit ja läksi.

*   *   *

Kotimatalla hän yhdytti jalkamiehen. Se oli ankara vanhan kansan körttiläinen ja Vuorelan hyvä ystävä — entisiltä ajoilta; sillä viime aikoina heidän tiensä olivat erillämpänä toisistaan kulkeneet.

— Nouse tänne rattaileni, Kustaa. Onhan meillä sama matka, sanoi Vuorela kuivasti.

Ja körttiläinen nousi ylös rattaille Vuorelan viereen.

Hän puhutteli Vuorelata vieraanlaisesti kauan aikaa. Mutta sitten käänsi puheensa ihan äkkiä kohti sitä asiaa, joka oli heidät muinoin toisistaan erottanut. Hän oli kuullut että Heikki jättää Vuorelan.

— Etkö ole tyytyväinen poikaasi? Onhan hän ylioppilas, lukenut herra! —

— Jaa, jaa, niin on, huokasi Vuorela.

Mutta körttiläinen katsoi häntä nyt pitkään ja entistä ystävällisemmin.

— Minunkin on jo poikani täysikäinen, sanoi hän. — Semmoinen maamoukka se vaan on, kun olen pitänyt häntä erilläni kaikista maailman kouluista; eikä ole syytä moittia, sillä hyvästi hän näkyy jatkavan mitä vähiä olen täällä alotellut. Et uskonut sinä vanhaa körttiläis-Kustaata kun laitoit lapsesi maailmalle!

— Tiedäthän että rovastimme oli minut siihen saanut, sanoi Vuorela. — Hänen luotansa juuri tulenkin.

— Ja mitä sanoo rovasti nyt?

— Sanoo itsekkin muuttavansa täältä pois. —

— Soo-o, vai muuttaa rovastimme!

Ja körttiläinen jatkoi, kauan vaiti oltuaan:

— Siinä sen nyt taas näet. Aina olet sinä eläessäsi luottanut maallisiin mahteihin, jyvämakaasiineihin ja täkäläisiin sielunpaimeniin. Yksi on vaan sielunpaimen, joka ei koskaan laumaansa jätä, ja yksi tavara, jota ei koi syö eikä ruoste raiskaa. Mutta fariseukset ovat sinulle puhuneet kauniita sanoja ja sinä olet heitä uskonut. Löysäläisten puheita se on se uusi oppi isänmaasta — yksiä tukkiaikain villityksiä. Mutta teoistansa heidän oppinsa tunnetaan. Sinne meni kansakoulunopettajamme, ja sinne menee nyt rovastimmekin, ja niin ne lähtevät omatkin miehemme, kun vaan oppia

saavat, mikä minnekin, uuteen maailmaan kultaa hakemaan.

Siihen jäi heidän puheensa hetkeksi. Mutta sitten körttiläinen sanoi:

— Yksinkö jäät nyt kasvattityttösi Liisan kanssa?

Ja lisäsi jonkun ajan kuluttua:

— Minun poikani, Juho, on voimakas maa-myyrä, — ja hänen luontonsa on hiljainen ja siveä.

Ja sitten oli körttiläisen eroaminen omille teilleen. He puristivat ystävällisesti toistensa kättä. Vanhoja ystävyksiä olivat molemmat, ja vuorelaisten sukuja oli körttiläis-Kustaa.

*   *

Sitten tuli syksy, tuulinen ja lokainen. Muutamassa päivässä oli myrsky repinyt melkeen kaikki kellastuneet lehdet puista. Ne, jotka vielä pysyivät kiinni, läpättivät hirveästi. Mutta vihdoin nekin väsyivät, kuivuivat ja putosivat. Siellä alhaalla oli viimeinen epätoivoinen kamppaus jäljellä. Kaikki entiset kesäajan toverit oli koossa, suuressa, rauhatomassa joukossa. Kahisten ja kohisten ne töytäsivät eteenpäin yhdessä sekasorrossa pitkin lokaista tietä, — jotkut vimmastuivat ilmaan korkealle, jotkut hajosivat pyöriskellen sinne tänne. Tuuli ulisi ja vinkui puitten alastomissa oksissa.

Vuorelan vanha isäntä oli puhunut kauan Heikin kanssa. Lopuksi oli hän vaan sanonut: — Välimme on nyt selvä; sinä olet täysikäinen, tee miten tahdot!

Heikki ei ollut malttanut kuunnellakaan isän selvityksiä taloudellisista asioista. Hän oli tyytyväinen siihen mitä isä sanoi voivansa hänelle antaa. — Kaikki muu, mistä isä puhui — perintöoikeudesta ja syytingille-myynnistä — se ei kuulunut Heikkiin. Kun isä oli lopettanut, tarttui Heikki kiitollisena hänen käteensä.

Mutta Vuorela katsoi poikaansa kolkosti silmiin, eikä sanonut sanaakaan.

Niin Heikki sitten läksi.

Ja se lähtöpäivä oli taas tyyni ja pilvetön kesken näitä syysmyrskyjä. Hiljaa ja sanaa sanomatta toimitettiin senpäivän ilta-askareet. Liisa niinkuin ennenkin tarkasteli piikain toimia navetassa. Niinkuin ennen hän kulki pihan yli, kädet vyötärysten kohdalla päällekkäin, niinkuin ennen lampaat hänelle määkivät tarhan aidan takaa ja niinkuin ennen paistoi iltaan kallistuva päivä, kultaan pyyhkäisten pihaisen kämärikön, kuistin penkille ja siitä etehisen suureen, punertavaan oveen, jota ei koskaan suljettu.

Se ovi oli kesäisin aina auki, öinpäivin. Ja aina oli sen edessä ollut talonväen istuntapaikka. Siinä sen tienoilla oli Heikkikin ja Liisa lapsuutensa päivinä kieppuneet ja leikkineet. Ei sitä milloinkaan suljettu.

Mutta tänä iltana, kun Liisa iltatöitten päätyttyä kulki sen läpi, hän pysähtyi ja tuli ajatelleeksi että jos hyvinkin sulkisi.

Hän liikutti sitä.

Ovi narahti kummasti eikä tahtonut totutulta sijaltaan siirtyä. Sen täytyi. Omituinen varjo juoksi kuistin sillalla, joka ei semmoista ties kuinka pitkään ollut tuntenut, — ja ovi vinkui surullisesti kunnes sen sävel sulkeutuessa kohosi korkeaksi ja loppui kimakasti kiljahtaen.

Silloin painui ensi kerran Liisan pää, ja hillitön itku kuului kulkevan etehisestä tupaan.

Kun piijat illemmällä tulivat pihan yli, he pysähtyivät yhtäikaa — mutta alkoivat kohta taas astua, sillä eihän mitään muuta ollut tapahtunut kuin että ovi oli kiinni.

Manu tuli viimeiseksi pihan yli. Silloin oli jo pimeä. Hän ei huomannut ovea ennenkuin oli lyömässä siihen otsansa. Ja siitä hän säikähtyi niin, että täytyi painaa kädellään sydänalaan, — mies parka.

V.

Liisalle hyvästiä jättäessä olivat Heikinkin silmät vettyneet.

Miksi he ottivat niin juhlalliselta kannalta Heikin lähdön, kotolaiset?

Koettihan Heikki monta kertaa puhua ilosesti ja kevyesti, kääntää kaikki leikiksi, mutta isä ja Liisa seisoivat mykkinä hänen edessään ja totisina, aivan kuin kysymys olisi ollut ikuisesta erosta. He eivät ottaneet korviinsa mitä Heikki heille jo useasti oli sanonut, ettei hänen tarkoituksensa suinkaan ollut ijäksi lähteä.

Mutta ihan lähtiessä oli Heikkikin tuntenut jotakin repeytyvän tämän eron kautta.

Erittäinkin herätti Liisa hänessä sääliä. Oli jotakin niin tottumaton ja kömpelöä Liisan tavassa hillitä suruansa ja estää itkun purskahdusta. Ei Heikki ollut koskaan häntä semmoisena nähnyt.

Ja päästyään nyt kotoisista seuduista vieraamille maille näytti hänestä hän itsekin aivan toiselta. Hänen oma olentonsa näkyi hänelle aivan kuin ulkoapäin. Ja hänelle selvisi samassa koko hänen suhteensa kotiin; — selvisi, miksi he olivat

nin välttämättä tahtoneet häntä jäämään; — selvisi, mitä kaikkea hän oli siellä vaikuttanut, miten hän oli sivistänyt ympäristönsä, herättänyt heidän halunsa ajattelemiseen ja henkiseen pyrkimiseen. Ilman mitään ponnistuksia, — vaan olemalla heidän keskuudessaan ja heidän vertaisenaan. Ja selvisi vielä, että isän sijassa hän olisi jyrkästi kieltänyt poikaansa lähtemästä kotoa, ja sanonut:

Sinä olet meidän, sinä olet kasvanut kiinni kotopihan turpeesen, sinä et saa lähteä, sinun käy onnettomasti jos lähdet, sillä salainen kirous tulee sinua seuraamaan kaikkialla! — Mutta se oli kaikki näin vaan heidän kannaltansa, heidän pienen maailmansa kannalta. Kohta alkaa se suuri vieras maailma, joka ei tunne Vuorelan taloa eikä ymmärrä sen koitoisuutta. Siellä näyttää kaikki toiselta.

Mitähän ne sanoisivatkaan kotona, jos Heikki vieläkin palautuisi takasin! Sillä olihan hän oikeastaan lähtenyt asiaa perille asti ajattelematta. — Jos hän nyt käännäyttäisi tuon eteenpäin lönkkäävän tiedottoman hevosaakin, tässä paikassa, tai tuolla noitten pehkojen luona, — ja antaisi sen juosta kotiin päin! Kyllä he ilostuisivat kaikki, isä, ja Liisa — hän varmaan itkisi ilosta, — ja Heikki itse kulki pitkät ajat ilo sydämessä, kävisi ikäänkuin uudelleen tervehtimässä kaikkia paikkoja, sitäkin koivua siellä kotiniityn ojan reunalla. — —

Pehkojen luona Heikki pysäyttikin hevosen. Renkipoika katsoi häneen kysyvästi.

Ja Heikki pyyhkäsi kädellään otsaansa ja silmiänsä, poistaakseen kasvoihin nousseen voimakkaan punan, antoi ohjokset renkipojalle ja käski ajamaan eteenpäin.

Niemelän talon ohitse ajettaissa seisoi Niemeläinen keskellä pihamaata. Hän tunsu Heikin kaukaa, näytti nostavan lakkiansa ja heiluttavan sitä hyvästiksi, suu naurussa.

Nyt vasta oli Heikille selvää ettei mistään palauksesta voinut olla kysymystäkään.

Mutta ympäristö alkoi tuntua sitä kolkommalta.

Kun sitten oma hevonen oli vaihdettava kyytihevoseen, ja kun oma hevonen läksi hynttäsemään tutulle kotimatkalle ja renkipoika viimeisen kerran katsahtanut taaksensa, silloin Heikistä tuntui niin yksinäiseltä ja surulliselta että hän olisi ollut valmis itkuun purskahtamaan — niinkuin lapsi.

Mitkä kummalliset tunteet nämät olivatkaan! Ainoastaan pari vuotta sitten hän oli samaa tietä matkustanut, — ei silloin ollut näin oudolta tuntunut, näin vierailta kaikki seudut ja näin kylmiltä kaikki ihmiset, joita matkalla tapasi. Oliko hän jo ennättänyt kotonaan niin muuttua, niin vieroittua kaikesta mikä oli kodon ulkopuolella, niin hennostua? Missä oli tuo uhkamielisyys, tuo itsetietoinen arvostelu, jolla hän ennen oli tottunut jokaista vastaantulijaa kohtaamaan?

Miksi hän rautatieasemalla, johon hänen pitkä hevosmatkansa vihdoon päättyi, tunsu omituista loukkaantumista siitä, että kaikki siellä kulkivat kyl-

mästi, tervehtimättä ohitse, että he eivät olleet ikäänkuin huomaavinaanakaan häntä, että hän ei näyttänyt merkitsevän heidän silmissään mitään?

Miksi tuon kylmän virallisuuden keskellä, joksi sekä ihmiset että olot täällä olivat muodostuneet, hän, Heikki suruineen tuntui niin sanomattoman miättömältä. Hänestä näytti melkeen naurettavalta että hän oli ollenkaan huolehtinut omista asioistaan, että hän oli ollenkaan asettanut itselleen kysymystä siitä tekikö hän siinä tai tuossa asiassa oikeen vai väärin. Mitä merkitsi hänen vaivansa ja surunsa tässä liikkeen maailmassa, jossa veturit viheltäen suhkasivat edestakasin, jossa rautatie kiskoineen katosi, ikäänkuin selitystä salaten, tuntemattomaan kaukaisuuteen, — eikä ainoastaan Heikki, vaan isä, Liisa ja koko koto ruokakelloineen ja kaivonvipuineen. — —

Ja miksi vihdoin täällä kaikki tuntuu menevän niinkuin sekasin? Mikä oli kotona jo valmiiksi ajateltua, se täällä esiintyy uudestaan kysymyksenä. Mitä piti kotona tärkeänä, mihin oli pannut paljon huolta ja minkä vihdoin sai vaivoin kootuksi, se kadottaa tärkeytensä ja merkityksensä ja tulee kuin irti temmatuksi maasta, jossa se on kasvanut. Kaikki kotoinen, tyyni selvyys särkyä levottomaan hälinään.

Ei ole aikaa mitään hienoa sydämmenasiaa ajatella, ei ole aikaa päästä mistään täysin selville. Täällä on kaikkialla tointa ja kiirettä, — — täytyy vaan katsoa että seuraa mukana.

Ja Heikistä tuntuu kuin jotakin alotettua olisi jäänyt keskeneräiseksi, — kuin olisi pakko jättää

jotain tärkeätä lopettamatta ja ryhtyä uuteen, josta ei vielä tiennyt mitä se olikaan.

Epätoivoinen neuvottomuus hiipii sydämmeen.

Kunpa nyt olisi jossakin yksinäisessä paikassa, kaukana täältä tuntemattomien, virallisten ihmisten keskuudesta — jollakin kotoisella, päiväpaisteisella penkereellä, josta kuulisi lampaankellon kalinaa ja jossa tuulihenki viileästi liikuttaisi lepänoksa! — —

Mutta samassa matkustajajuna, vauhtiaan hiljentäen, jo lähenee. Herra Jumala, onko se jo tuossa! — Nytkö!

Lämmittäjä vääntää pysähdyspyörää ja veturinkuljettaja, katsahtaen tunteettomasti koneittensa keskeltä ulos, päästää sohisevan ja sihisevän höyrytulvan veturin alle, joka nyt uiden höyryissänsä vyöryy asemasillan eteen.

Kello rämähtää asemahuoneen seinällä.

Se ihan repäsee sydäntä.

Vilvoittelemaan tulleet matkustajat hyökkäävät jälleen vaunuihinsa ja kaikki on taas valmis matkan jatkamiseen.

Mutta kun juna viheltää ja lähtee liikkeelle, vavahtaa Heikissä outo tunne: nyt oli siis kaikki ratkaistu ja päätetty. Ilman että Heikin oli tarvinnut tuntea viimeisen kamppauksen katkeruutta. Ei ole mitään mahdollisuutta enää käännyttää tämä hepo takasin kesken taipaletta, kun se jo jyskyttäen pyöriänsä kiittää hihkaisten eteenpäin. Se viepi mennessään kuin luonnon välttämättömyyttä mukanaan. Se se on ratkaissut kaikki, koko Heikin koh-

talon, ei Heikki itse mitään. Sillä kun hän osti lippua, tunki joku toinen siellä takana häntä eteenpäin: hänen *piti* ostaa lippu mitä pikemmin, eikä hän ennättänyt muuta ajatellakkaan kuin että saisi rahat pian luetuksi. Ja kun hän nousi asemasillalta junavaunuun, niin *piti* hänen kiiruhtaa, ettei jäisi, — niinkuin kaikki muutkin kiirehtivät. Eikä hän noussut vaunuun suinkaan sen vuoksi että olisi muka varmasti päättänyt lähteä.

Juna päätti hänen puolestansa.

Oh, kuinka se sydän saattoi sykähtää!

Oli jotakin pelottavaa tuossa sykähdyksessä, — niinkuin olisi syössyt suin päin alas joltakin turvaliselta paikalta pimeään, tiedottomaan syvyyteen.

Ja Heikki koetti olla ajattelematta, ettei sydän enää noin sykähtäisi. Hän kietoutui jälleen kotoisiin muistoihin, *piti* ne väkisin luonaan, — ja hän iloitsi kun sai ne viivähtämään. — — Siinä oli hänen edessään jälleen kotoinen kämärikkö, ja Liisa tulemassa pihan yli — ja niityn koivu sammuvan päivänsäteen keltaisessa paisteessa.

Mistä tämä epätoivoinen alakuloisuus juuri silloin kuin on pääsemäisillään toiveiden perille, — alakuloisuus, joka jäyttää sydäntä ja tahtoo pusertaa silmiin aiheetonta itkua?

* * *

Paljon oli junalla Helsinkiin rientäviä ylioppilaita. Lukukausi oli alkanut.

Joukossa oli useita Heikin tuttavina — vaikei yhtäkään aivan läheistä.

Mutta kuinka sanomattomasti he kaikki olivat Heikin silmissä muuttuneet!

Ja Heikki kun oli luullut että ainoastaan hän oli ollut muutoksen alaisena ja uskonon Snellmanin aatteelle — vähitellen sen jättänyt ja vajonnut jokapäiväisyyteen!

Hän oli odottanut kuulevansa ihan toisia ajatuksia ja puheita kuin mitä nyt kuuli.

Tosin he vielä taisivat puhua Snellmanista yhtä suurella innostuksella, — mutta eivät ruvenneet puhumaan omin ehdoin, — vasta sittenkuin Heikki oli puheen sinneppäin kääntänyt. — Ja mieluummin he sittenkin puhuivat vaan niistä tappioista, joita vastustajat olivat kärsineet, — siitä miten he olivat kukistaneet ja musertaneet nuo poloiset, jotka nyt vaan valitustaan ruikuttivat Suomen rannikon kiviilla kallionkielekkeillä. Snellmanin aate ei enää värittänyt *kaikkia* heidän ajatuksiaan kuten ennen. Useista asioista he saattoivat puhua niinkuin Snellmania ei olisi koskaan olemassakaan ollut, — aivan toiselta, kevyemmältä kannalta. Ja kun Heikki heille muistutti, he kävivät mieltiväisiksi tai koettivat sitä epäonnistuneesti sovittaa ennen sanottuun. Useat heistä saattoivat juoda punssia — noin vaan juodakseen, ei ollenkaan itsensä innostuttamiseksi, ja aivan ulkopuolella kaikkea Snellmanin aatetta. Ja ilotuulelle päästyään he antautuivat puhumaan puuta heinää, tai saattoivat nauraa naamansa pu-

naseksi ja hajalle joillekin puoleksi sopimattomille pilapuheille. — —

Kunpa olisi tavannut jonkun paremman, läheisemmän tutun!

Vihdoin eräällä asemalla hyppäsi junaan Eemil, joka oli hyvin läheinen tuttu. Hän matkusti tällä kertaa kuitenkin vaan yhden välin eteenpäin; myöhemmin hän vasta lähtisi Helsinkiin.

Hän tervehti melkeen syleillen ja oli kysymyksineen paikalla keskellä toisen sisäisintä maailmaa. Hän oli jo naimisissa ja oli hänen pieni vaimo lyl-lerönsä yhtä ilonen kuin hänkin. Hänellä oli — tai paremmin: — heillä oli pieni asioimisto jossakin Helsingin laidassa. Toimeentulo oli niukka, että juuri hengissä pysyivät, mutta iloa ja ystävyyttä reunojen yli ja kaikkialle.

Hän puhui naurunsekaisesti, kovalla äänellä, ja pian toisesta asiasta toiseen, viipymättä kussakin kuin siksi vaan että sai parilla sanalla käväistyksi, niinkuin merkin pannakseen että tuosta ja tuosta olen jo puhunut. Ja sanoessaan jotakin hän jo näytti ajattelevan mitä sitten sanoisi.

Mutta nyt hän keskeytti äkkiä puhetulvansa, katsahti pitkään Heikkiä — ihan silmiin: „kuulehan Heikki, et sinä ole oikeen hyvilläsi!“ —

Mutta Heikki ei tuntenut halua tehdä hänelle tiliä suruistansa. Sillä vaikka Eemil saattoikin muuttaa kasvonsa aivan totisiksi, rypistää hienostaan silmäkulmansa ja näyttää huolestuneelta, — asui hänen äänessään ja koko olennossaan hienon hienoa

epäkunnioitusta toisen suruja kohtaan, niinkuin hän ei olisi ottanut uskoakseen valittajan tilan auttamattomuutta tai voinut edes perin pohjin käsittää hänen kärsimyksiänsä.

Se oli juuri tämä Eemil yksi niistä, jotka Snellmanin juhlassa olivat istuneet nurkassa ja pilkanneet muiden innostusta.

Ja Heikkiin oli siitä asti jäänyt häntä vastaan pieni hama sydämeen.

Tahallaan Heikki käänsi puheen silloiseen aineeseen, — nähdäkseen vieläkö Eemil oli samaa mieltä. Mutta kun hän vaan mainitsi Snellmanin, sanoi Eemil heti:

— Oh, vieläkö sinä niissä elät!

Eikä aavistanut kuinka Heikissä kiehahti.

Heikki viivytti vähän vastaustaan.

— Hänen oppinsa on niin syvälle minuun painunut, että tulen ikäni niissä elämään; hän on yhäkin ihanteeni; hän oli suurempi kuin yksikään suomalainen. Hänen kengännauhojansa ei ole vielä kukaan kelvollinen päästämään!

— Hm, pani Eemil. — Ihailenhan minäkin Snellmanin herätystä enkä kiellä hänen vaikutuksensa laajuutta. Mutta häntä itseänsä en pidä muuna kuin tavallisena rehellisenä työmiehenä meidän muiden rinnalla.

Eemil ei siis ainoastaan ollut samaa mieltä vaan oli vielä kehittynekin kannassaan.

— Sinä tarkoitat, sanoi Heikki ivallisesti, että olemme kaikki yhdenarvoiset „Herramme ja Jumalamme“ edessä!

— Juuri niin, kiirehti Eemil myöntämään. — Meidän pitäisi vaan keskenämme pitää toisiamme yhdenarvoisina, eikä vaan „Herramme ja Jumalamme“ edessä.

Heikkiä melkeen raivostutti tämä Eemilin puhe. Mistä hän oli semmoisia oppinut! Olihan Heikki niin pitkän ajattelemisen, niin monen epäselvyyden — kärsimyksen perästä tullut aivan samaan päätökseen. Sanoihan Eemil juuri sitä mitä Heikki oli tällä omalla sydämmellään tuntenut katsoessaan renkiä silmiin siellä maalla. Kun Heikki oli juuri päättänyt ruveta toisin ajattelemaan, niin nyt Eemil olisi taas sinneppäin —

— Ethän voi kieltää erotusta ihmisten välillä heidän kyvyissään, heidän sisällisessä voimassaan, hengen lahjoissa! sanoi Heikki taas yhtä ivallisesti.

— Kyllä kiellän, pani Eemil varmasti. Kyvyt saattavat olla erilaiset. Mutta se erilaisuus ei meitä vielä erottaisi. Meitä erottaa muiden ulkoapäin tuleva arvonanto. Maailma hurraa kullanalöytäjälle siksi että kulta kiiltää, mutta unohtaa mustan metallin kiviä. — Minä en voi pitää itseäni ja suurinta osaa kanssaihmisistäni vähempikykyisenä laumana, jonka yläpuolella seisoisivat jotkin suurempikykyiset olennot. Minun täytyy pitää kaikkia ihmisiä juuri henkisesti yhdenarvoisina voidakseni harrastaa yhteiskunnallista yhdenarvoisuutta. Me emme saa olla sosialistejä ainoastaan aineellisesti. Sitä paitsi, kuten itse sanoit, se on yksi vanhimpia jumalallisia käskyjä ihmiselle.

— Mutta ethän voi asettaa Snellmania, Suomen suurta nostajaa, esimerkiksi jonkun nurkkakirjurin arvoiseksi!

— Katsos, sinä unohdat, sanoi Eemil, että jos Snellman nosti Suomen, niin oli se kumminkin Suomi joka nousi. Meitä pettää se, että työn tulokset ovat useimmiten niin erilaiset. Mutta tulokset muodostuvat usein riippumatta työntekijästä. Niihin yhtyy aina ja ihan huomaamatta edeltäjän hiljaisuudessa tehty työ, josta aikalaiset eivät mitään tiedä. He nostavat hänet pilviin niinkuin hänessä yksin olisi kaikki alkunsa saanut. Mutta hänen persoonallinen työnsä ei sittenkään ole sen suurempi kuin tavallisen rehellisen työmiehen.

Heikki ei enää jatkanut kysymyksiänsä, ja Eemil rupesi puhumaan muista asioista. Kertoi siitä uudesta keksinnöstä, jota sanottiin telefooniksi ja jota oli jo ruvettu Helsingissäkin sovittamaan siellä täällä.

Hän oli hyvin innoissaan siitä ja pani siihen niin suuren merkityksen, että luuli sen mullistavan koko maailman.

— On sentään omituista, sanoi hän, ajatella tämän puhelukoneen levinneenä tulevaisuudessa niin laajalle että esimerkiksi yksityisetkin voivat sitä käyttää keskenänsä. Ajatteles että se tulisi käytäntöön kaikkialla, ei ainoastaan virallisena laitoksena, niinkuin telegraafi, vaan välittäjänä kaikessa yksityisessä liikemaailmassa, tunkeutuisi yksityisiin koteihin, joka miehen käytettäväksi, vähimmäinkin

ajatuksen perille viejäksi, — ja että sitä voisi käyttää pitemmilläkin välimatkoilla! Siten pääsisivät nuo lukemattomat ihmisajatukset, jotka nyt ovat hajalle lyödyt ja kaikkea yhteyttä vailla, vähitellen yhtymään, ikäänkuin sulautumaan toisiinsa. Etkö luule että se veisi ihmiskuntaa eteenpäin, — kohti sen yhtyyttä ja kokonaisuutta? Kaikki erimielisyydet ja eripuraisuudet vähitellen häviäisivät. Sillä aivan huomaamatta yhtyisi ajatus ajatukseen, yhtyisivät kolmanteen, neljanteen, — ihmisten välillä rakentuisi kodikkaan tuttavuuden side, joka tekisi mahdolliseksi kaiken vierastavan suvaitsemattomuuden ja vihan heidän välillensä. — — Ja Eemil keskeytti puheensa, katsahti Heikkiin ja nauroi.

Hänen oli lähteminen junasta, joka juuri tuli asemalle.

Ei sanaakaan Heikin maallaolosta ja nykyisestä matkasta! Oliko Eemilkin unohtanut.

— Kuinka tyytyväiseltä ja onnelliselta Eemil näytti tavatessaan vaimonsa asemasillalla. Mutta samassa, kuinka se häntä kuvasi se että hän jo näin nuorena oli naimisissa, ettei hän ollut pelännyt avioliiton proosaa.

Hän ei varmaankaan tiennyt mistään suruharsoista, joitten läpi piti kaikkea nähdä.

Ja hänen teoriiansa sitten! Olihan aivan selvä mitä hän oikeastaan ajatteli: olkaamme kaikki vaan näin ilosia ja tyytyväisiä kuin minäkin, kaikki tehdä napostelkaamme pikku töitämme, — kyllä yhteiset asiamme vihdoin eduksemme kääntyvät. Edi-

sonin uudet keksinnöt sen tekevät. Ne yhdistävät meidät maailmankokonaisuudeksi — ilman mitään deklamatsiooneja meidän puoleltamme!

Mutta Eemil oli varmaan pikkusielu!

Pikkusielut tunnetaan siitä mihin he tyytyvät.

Hän ei voi ymmärtää, että noin luotu maailmankokonaisuus ei voi koskaan ihmissydäntä tyydyttää.

Ihmissydän tahtoo itse toteuttaa aatteensa, sen täytyy tietää että toteutuva aate on seuraus sen omasta työstä, sen oman veren sykinnästä.

Hän ei ymmärrä, että niitä on ihmissieluja, jotka eivät tyydy pikku maailmoihin, pikku hyviin töihin ja jokapäiväisiin ystävyuden tunteisiin, — jotka janoovat suuria töitä ja suurta rakkautta, — kansan rakkautta, koko maailman rakkautta! — —

Semmoinen suuri sielu oli Snellman ja se juuri erottaa hänet niin paljon korkeammalle kaikkia muita.

Eemil ei ole koskaan ymmärtänyt Snellmania eikä innostusta. Hän kuului ihan toisiin piireihin.

Heikki odotti vaan sitä hetkeä, jolloin hän saisi tavata jonkun niistä valituista, niistä johtavista. Ne olivat varmaan lujina pysyneet.

— —

Ja eräällä asemalla, jossa kaksi suurta rautatienhaaraa yhtyy ja jossa juna pysähtyy pitkäksi aikaa, hän aivan odottamattaan tapasi Antin. Heikki huomasi hänet ensiksi ravintolahuoneen perällä — viinapöydän ääressä syömässä, palttoo auki hartioilla.

Antti oli nähtävästi myöskin matkalla Helsinkiin, tulemassa pohjoisesta päin. —

Hän söi, niinkuin ainakin, kiireisesti ahmimalla, ja paineli tavan takaa toisella kädellään luureunaisia prillejään, jotka eivät tahtoneet nenällä pysyä. Hänen itaalialainen ryövärihattunsa valtavine lierineen, tumma, tuuhea tukkansa ja muuten kookas vartalonsa, — hiukan huolimaton ja hyvin leveäliikkeinen käytöksensä lienee vaikuttanut sen, että hän sai syödä aivan rauhassa: muut matkustajat, jotka toisistansa kyllä tunsivat tungosta ja ahtautta, jättivät hänelle väljän sijan liikkua, ja mieluummin kiersivät kuin kurottivat kättään hänen editsensä.

Heikkikin, joka muuten palavasti halusi pian saada Anttia puhutella, katsoi paraaksi antaa hänen ensin syödä syötävänsä ennenkuin meni tapaamaan.

— Terve mieheen! Kah, Heikkikö se on! — sanoi hän nielaistuaan viimeisen palan, viskasi rahat tiskille ja jätti kaikki semmoisekseen: veitsen voihin, olutlasin lautaselle ja servietin, rutistettuna yhdeksi mykkyräksi, pöydälle, ruokien keskelle.

Heikki odotti jännityksellä milloin Antti kysyisi hänen maallaolostaan ja matkoistaan. Hän oli jo päättänyt miten vastaisi. Hän sanoisi ettei hän suinkaan ole jättänyt maaseutua kokonaan, vaan että hän vaan tahtoi täydentää tietojansa.

Mutta Antti ei kysynyt mitään sinneppäinkään. Ihan kuin olisi unohtanut koko asian. Hän puhui päinvastoin Heikin kanssa aivan niinkuin Heikki

olisi ollut täydellisesti oikeutettu matkustamaan Helsinkiin.

He alkoivat kävellä edestakasin väkijoukossa.

Sitten Antti ehdotteli lasin punssia ja he joivat.

Keskellä jäykkää ravintolahuonetta, jossa Heikki äsken vielä oli hukkoa ujouteensa, keskellä näitä vieraita, kylmiä ihmisiä, kesken tätä väliäpitämättömyyttä, outoa hälinää, rupesi Heikistä samassa tuntuun kodikkaalta. Antti kulki noiden kaikkien ohitse niin ylen varmasti, puhui kovemmasti kuin kukaan, nauroi ääneensä vaikka sattui olemaan hiljaisuus ja katsoi vasten silmiä kaikkia, jotka häntä tarkastivat.

Antin kanssa ollessa kaikki nuo tuntemattomat korkeat herrat, jotka osaavat niin varmasti liikkua ja niin selvällä ylemmyyden vakuutuksella katsoa muita ihmisiä silmiin — nekin ikäänkuin kadottavat ylhäisen asemansa, muuttuvat tavallisiksi ihmisiksi, joilla saattaa olla virheensä ja naurettavat puolensa, joita voi vallan hyvin arvostella, — toisinaan hiukan ivatenkin.

Ja Heikkikin ojentautui koko olennossaan.

Niin oli kuin ensimmäisestä kädenpuristuksesta hän olisi saanut yleisen luottamuksensa takasin, — maailman luottamuksen häneen ja hänen luottamuksensa maailmaan.

Hän halveksi Eemiliä ja hänen porvari-onneansa.

He kulkivat ulos asemasillalle.

Siellä Antti pysäytti Heikin, peräytyi hänestä pari askelta ja sanoi:

— No, Heikki?!

Mutta Heikin vastausta odottamatta jatkoi siten matkaansa junavaunuun. He istuutuivat akkunan ääreen.

Antti rupesi aluksi vaan ohikulkevia naisia tarkastamaan ja arvostelemaan.

Kuinka hyvin Heikki ymmärsi tämänkin puolen Antissa! Että hän taisi noin vaan — tavattuun paraan toverinsa, — ikäänkuin he olisivat jo kauan olleet yhdessä!

— Katsoppas kun on hattu ihan kuin vene kumollaan — tuolla, ei — ei, katso tuonnemmas, — tuo tuolla! — sanoi Antti pakottaen Heikin päätä vaununlasista ulos.

Ja sitten siellä oli toinen, jolla oli hyvin muhkea vartalo. Antti kuvasi koko hänen olentonsa parilla sanalla ja lisäsi jotakin, jolle he nauroivat ihan katketakseen.

Aina Antin mieliala tarttui Heikkiinkin. Antin vieressä Heikki pääsi hengittämään siihen ilmakerrokseen, jostapäin Antti ympäristöään katseli ja halitsi, josta Antti aina suunnattomalla keveydellä lajitteli ihmisiä ja nakkeli niitä omatekoisessa luokkajärjestelmässään.

Kylläpä oli pitkiä aikoja kulunut siitä kuin Heikki viimeiksi oli nauranut!

Sitten juna vihelsi ja teki lähtöä.

Heikki heittäytyi istumaan Anttia vastapäätä, ja tunsu että tuo hänen liikkeensä oli huoleton ja vapaa.

— Jaa-a Antti! Tässä minä nyt olen ja tämmöiseksi minä olen käynyt. Mutta sinun pitää huomata että maalla olen ollut puoli toista vuotta, — ajatteles: puolitoista vuotta yksinäisyydessä!

Näin sanoessaan Heikki hämärästi tunsi joka sanalla haavoittavansa kaukaista kotitaloa siellä muistojen maailmassa. Hän puhui Antille ja kotoinen kuva piti samalla häntä luonaan. Sanojensa välillä hän ennätti olla siellä, kuulla isän jotakin puhuvan ja nähdä hänen panevan lakin päähänsä ulos mennäkseen. Mutta niin oli aina Antin kanssa puhuessa, ettei Heikki osannut sanoa aivan juuri sitä mitä ajatteli ja tunsi, vaan piti aina sovittaa sen maailman henkeen, jossa Antti eli.

Antti katsahti häneen niinkuin olisi nyt vasta tullut muistaneeksi.

— Niin, niin, tosiaankin, sinähän olet ollut kotonasi. — No jaa, kyllä se saattaa hyväksikin olla. Sitä suuremmalla voimalla ryhdyt nyt jälleen asiaan.

Tietysti. Asiaan! Siihen yhteiseen suureen asiaan!

Antti oli siis todellakin unohtanut! Koko puhe oli siis ollut hetken innostusta, jota yksin Heikki oli ottanut täydeksi todeksi. Anttikin siis katsoi että tosi asiaan voi ryhtyä vaan Helsingissä.

Ja koko pitkä maallaolon aika rupesi samassa Heikistäkin näyttämään vaan joltakin väliajalta, — joltakin lomahetkeltä suuren elämäntyön keskellä. Tuo Antti tuossa yhdisti ensi kädenpuristuksessa Heikin entisyyden ja nykyisen hetken toisiinsa, solmi ne jälleen yhtäjaksoiseksi ketjuksi. Ehkä oli

järkeä sentään Heikinkin elämässä, kokonaisuutta keskellä sitä suurta hajaannusta, jossa hän oli tuntenut olevansa! Ja Antti se tämän kaiken rakensi — yhdessä hetkessä — yhdellä sanalla!

Antti oli muuten sama kuin ennenkin, mutta hän vaan toisinaan näytti vaipuvan mietteisinsä. Ja oli kummallisen harvapuheinen, hajamielinen. Eikä tahtonut ollenkaan päästä niihin suuriin kysymyksiin.

— Jaa, jaa, nuo siunatut tädit! sanoi hän vihdoin niinkuin heräten ajatuksistaan. Tiedätkös Heikki, mitä tässä on? — Hän näytti suurta matkalaukkuaan. — Neljä pulloa punssia, veikkoseni — käytettäväksi virkistykseksi lomahetkinä, työn väliajoilla. Omakätisesti ovat tädit sovittaneet ne tyystin kirjojen väliin. Neljä pulloa! ja sitä paitsi vielä evästyksiksi varoitus: elä nyt sentään liiaksi juo! — ha-ha-ha!

Ja Antti rupesi päästelemään matkalaukkunsa hihnoja.

— Näin matkalle ne ehkä riittänevät, hän sanoi vetäen sieltä esille pullon hyvännäköistä ruotsalaista punssia.

— Ja meidän on tyytyminen tämmöiseen lasiin!

Hän oli varovasti nostanut irti tinapaperisen tötterön pullon suusta.

— Maljasi Heikki!

He nauroivat yhdessä keksintöänsä ja joivat, ja lähenivät toisiansa. Oli niinkuin entinen toveruus olisi jälleen vironnut heidän suoniinsa.

Kuinka toinen, kuinka paljoa sydämmellisempi oli Antin ääni, kun hän kädellään puistaen Heikkiä polvesta sanoi:

— No Heikki, mitä sinulle nyt siis oikeen kuuluu?

Ja sitten Heikin puhussa pani tavan takaa: hm — hm —. Ja alkoi sitten itse puhua.

Antti puolestaan oli niin varma ja niin vakaantunut kaikessa siinä mitä puhui ja mitä tahtoi tehdä. Ja kaikki hänen aikeensa liikkuvat niin selvissä, niin suurissa piirteissä, ettei mikään epäilyksen kuolettava kysymys näyttänyt koskaan likellekkään päässeen.

Nyt vasta oli Antti entisellään.

Semmoinen suuri elämänhalu oli hänessä, niin voimakkaat hänen sanansa, että Heikki samassa tunsu itsensä aivan pieneksi hänen rinnallaan, joksi-kin kummalliseksi olenoksi, jonka aina oli kulke- minen hienon hienojen surulankojen ympäröimänä, joita ei kuin hän yksin saattoi huomata.

Oh, kun saisi kerrankin väkisin temmaista hallelle tuon suruharson, joka esti häntä selvästi eteensä näkemästä, kuten Antti näki!

Nyt hän tahtoi sen tehdä.

— Maljasi Antti!

Ja se oli jo haihtumassa.

Se oli niin hienoa kudosta, että se tuntui hälvänevän yksin siitä ajatuksesta että siihen kosket- taisiin.

Kaikki samassa muutti muotonsa ja värinsä. Mieli kohosi ennen tuntemattomille aloille: näin hän ei ollut ties kuinka pitkään aikoihin asioita katsonut eikä nähnyt — eikä tuntenut että maailmaa oli niin äärettömän pitkältä.

Mitä hän oikeastaan olikaan surrut? Hän oli kietoutunut jokapäiväisiin pikkuseikkoihin, punninnut niitä ja selvitellyt, ja oli menehtyä niitten paljouteen. Vuosikausia hän oli ollut niitten orjana.

Ja ne olivat hänestä tehneet merkitsemättömän, ujon luonteen, jota jokainen saattoi ylenkatsoa tai ainakin olla huomaamatta.

Mutta Antin vieressä hän nyt tunsi aivan toista. Tunsi että hänkin voi elämästänsä jotain tehdä oman makunsa ja mielensä mukaista. Kerran vaan elämme! Miksi emme siis eläisi suurta, ihanaa, voimakasta elämää!

Pois nuo lukemattomat laskut ja punnitsemiset! Hengähdä sydän, hengähdä syvästi ja vapaudu pikkumaisuuksista!

— —

Heikki alkoi Antille kertoa Eemilistä ja hänen teorioistaan. Antti ei ottanut niitä edes totiselta kannalta, vaan nauroi joka sanalle.

— Saatpa nähdä, sanoi hän, kun Helsinkiin tulet, että niitä on paljon siellä Eemilejä. Niitä on vesonut viime aikoina joka taholla. — Ja monet meidän paraimmat miehemme ovat jättäneet entisen kantansa, laimistuneet ja veltostuneet.

Antti nimitti useampia.

— Mutta onhan se surkeata! — sanoi Heikki. Mitä ovat silloin merkinneet kaikki heidän sanansa, heidän lupauksensa ja heidän valansa!

— Ttjah, sanoi Antti kohauttaen olkapäitään; — se ei todista muuta kuin ettemme kaikki ole Snellmaneja. Onhan se muuten maailman meno. Niitä on niin paljon semmoisia raukkoja, joille pitäisi aina pitää kiihoituspuheita. Jos he joutuvat itsekseen, vie heidät ensimmäinen tuulahdus mukanaan, he unohtavat kaikki.

Heikki tunsi niinkuin pistosta näistä Antin sanoista. Mutta hän iloitsi että se koski jo menneisyyttä. Hän ei enää koskaan tekisi itseänsä syy-pääksi semmoiseen. Nyt hän oli jälleen Antin ja toverien ja maailman. Hän kuunteli innolla joka sanaa, minkä Antti sanoi. Ja Anttikin alkoi elpyä, ja hänen silmänsä loistivat niinkuin ennen puhujalavalla.

— Turhaa on paheksia, ettei saa kaikkia aatteita yhdellä kertaa upotetuksi tuohon suureen massaan. Jokapaikassa kulkee edistyksen tie siten, että massaa viepi eteenpäin jotkut harvat, niin sanotut kansallissankarit. Massa pysyy aina kehityksessä näitä alempana. Oikeastaan kaikki se, mitä me suurimman innostuksen aikana haaveksimme toimeenpanna huomenna tai ylihuomenna, se kaikki voi olla ainoastaan meidän tulevaisuutemme asia. Ei meidän tähtemme, — kyllähän me olisimme valmiit, — vaan noitten tähden, jotka kulkevat perässä, joitten silmät ensin ovat avattavat ennenkuin he näkevät.

— Snellman on vaikuttanut meihin. Se ei ole sanottu että hän on samaten vaikuttanut muihin. Mutta hänen vaikutuksensa on ulotettava koko kansaan. Koko kansa on saatava hereille, sivistykseen. Siinä on meidän elämämme työ. Siinä on vielä monen Snellmanin elämäntyö.

Antti oli aivan innoissaan. Hän hengitti silloin aina kuuluvasti ja vähän nenäänsä.

Kuinka oikeassa hän oli! Mitä hyötyä olisi siitä ollut, jos Heikki olisi jäänyt maalle vaikuttamaan kotoväkeen ja lähimpään ympäristöönsä. Entäs koko muu Suomi! Ja Heikki kun oli voinut nukkua pois näin suurista aatteista!

Näitä puhuessa kului pian se taival, joka vielä oli jäljellä Helsinkiin.

Helsinkiin tulon aika lähestyi. Palvelusmiehet sytyttelivät lamppuja vaunuissa ja kulkunopeus tuntui yhä enenevän. — —

Mutta ennen tuloa Antti tunnusti Heikille olevansa — kihloissa. Tyttö oli Heikille tuntematon.

Omituinen tyytyväisyyden hymy levisi Antin kasvoihin hänen tätä sanoessaan.

Ja he joivat tytön maljan sittenkuin Heikki oli liikutettuna toivottanut onnea.

Että Anttikin ajatteli avioliittoa!

Mutta kaikki mitä Antti teki oli kaunista ja suurta.

Heikki ei itsekään ymmärtänyt miksi hän niin ilostui Antin uutisesta. Se lohdutti häntä niin kum-

mallisesti ja herätti ajatuksia, joita hän tuskin olisi uskaltanut itselleenkaan tunnustaa.

— —

Juna hihkasi pitkän vihellyksen, ja niin jo tuikivat tuolla lyhdyt Töölön lahden yli.

* * *

Se oli uusi Heikki, joka nyt astui Helsingin asemasillalle.

Punehtuneena punssista, ojentuneena koko olennossaan hän tapasi Ollin, joka oli tullut häntä vastaanottamaan.

Antti erosi ja meni menojojansa.

Ollikin oli ilosella tuulella, nauroi kohti kulkua ja syleili vallattomasti Heikkiä väentungoksesta huolimatta.

Hänen seurassaan oli monta muuta Heikin tuttua.

Siinä oli tervehdyksiä ja kysymyksiä ja iloa ja ystävyyttä ja kädenpuristuksia. Kaikki vieraisuus katosi ja lämpimältä tuntui pääkaupungin avara syli, — lupaavalta sen rauhaton räminä ja ihmisäänten sotkuinen melu.

Omituiselta tuntui taas pujotellessa eteenpäin tuon suuren väkijoukon läpi, tässä lyhtyjen ja lamppujen valossa; niin oudolta kilisivät tuon kenraalin kannukset hänen rientäessä eteenpäin adjutanttiensa seuraamana, — ja niin arvokkailta herat korkeissa silinterihatuissaan totisine naamoineen.

Ja tuolla kaksi maalattua naista, jotka päätänsä kääntämättä silmillään seuraavat tulijoita ja myhäh-tävät salaisella ymmärryksellä, kun kulkee heidän ohitsensa ja heihin katsahtaa.

Tovereista ei kukaan huomannutkaan niitä. Heille se tietysti oli ihan jokapäiväistä.

Mutta Heikkiin ne vaikuttivat niin, että hän sa-massa selvisi huumauksestaan. Omituinen viehätyk-sen ja syvän säälin sekainen tunne tunkeutui koko hänen olentoonsa. Ja kun Olli ja ne muut pysäh-tyivät Heikin matkakapineita odottamaan ja jatkoivat ilosia kysymyksiään, vastasi Heikki kyllä ja oli kuuntelevinaan ja nauravinaan; mutta oikeastaan hän käytti jokaista tilaisuutta nähdäkseen heidän ohitsensa noita naisia. Miksi ne raukat esiintyivät näin julkisesti; eivätkö ne ollenkaan hävenneet?

Jospa elämä sentään oli jotain muuta kuin haave isänmaasta ja siitä suuresta yleisrakkaudesta, joka katsoo yksityisten yli!

Onneksi ne tuossa juuri menivät pois, kopsu-tellen koroillansa, käännähdellen asemahuoneen ki-visellä permannolla, ja katosivat sen suuresta ovesta ulos meluavien ajurien ja vaunujen välitse.

— Mitä sinä mietit Heikki, sanoi joku. — Noita naisiako sinä tirkistelet?

Kaikki kääntyivät katsomaan sinneppäin.

— Kuinka kauan oletkaan ollut maalla?

Ja he rähähtivät kohti kulkkua nauramaan. — —

Heikki hämmentyi niin että sydän oli pakahtua.

Mitäpä siitä että veri hyökkäsi päähän; mutta hänen teeskennelty naurunsa tuntui mullistavan kasvot luonnottomaan irvistykseen ja äkkinäinen hiki pakotti turvautumaan nenäliinaan.

He olivat tällä ottaneet semmoisen voiton hänestä, että hän kerrassaan kadotti kaiken tasapainon heidän rinnallaan.

Kaikki se itsetietoisuus ja varmuus, jonka Heikki oli saavuttanut Antin seurassa, se pakeni samassa tietymättömiin. — Punehtua toverien keskuudessa!

Ja jäljellä oli taas ujo, vähäpätöinen Heikki kysymyksineen: miksi hän oikeastaan oli tullut tänne Helsinkiin?

VI.

Jonkun kuukauden Helsingissä oltuaan Heikki alkoi huomata että kaikki täällä oli entisestään paljon muuttunut. Suomalaisen puolueen johtavissa piireissä, ylioppilaitten kesken, kaduilla ja kokous-saleissa elettiin entistä rauhallisemmin, — niinkuin tuosta kansaan sulautumisesta tai lähestymisestä ei olisi koskaan mitään puhettakaan ollut. Ihmisille näytti sillä välin kasvaneen muita huolia ja puuhia. Puhuttiin vaan kunnallisista ja valtiollisista vaaleista ja niitten tuloksista. Kansalliskysymyksen kärki oli poistunut ylioppilaspiireistä, jossa sen merkinä oli ollut sininen laulajalippu ja heränneestä kansanrakkaudesta hurmaantunut mieli. Se oli siirtynyt kunnallisen ja valtiollisen elämän aloilla. Ja siellä se viritti aivan uusia tulia. Siellä voitto tai tappio liikutti ihmisten aineellisen edun kysymyksiä. Ja siellä jo hymyiltiin isällisesti kaikelle poikamaiselle innostukselle ja aatteille. Sillä kysymys siellä ei ollut semmoinen että se innostusta tai aatteita olisi kaivannut. Se koski ainoastaan tapaa millä parhaiten saisi vastustajan kumotuksi ja itsensä hänen sijalleen.

Ja ylioppilaat puolestaan näyttivät kyllästyneen kokouksiin, yllyttelyihin ja puheisiin. He alkoivat ajatella velkojansa ja pyrkivät sentähden pois luentosaleista leipäänsä ansaitsemaan mikä missäkin. Hekin jo nauroivat innostusta ja aatteita: — kansan rakkaus, — olihan se kaunis aate, — mutta ei se elätä!

Niitä oli vaan muutamia siellä täällä, jotka jatkoivat vielä samaan henkeen, pitivät innostuneita puheita ja joivat isänmaan maljoja. He uskoivat että into vielä uudestaan viriäisi, että kaikki ei olisi vielä sammunut. Ja siinä toivossa he valvoivat öitä kuunnellen toisiansa ja ottaen aamu-aurinkoa vastaan joka kerta niinkuin se olisi ensi kertaa noussut heitä tervehtimään. — —

Sitten oli semmoisia, jotka olivat ottaneet kaikki asiat ihan uudelta kannalta. He eivät olleet niitä entisiä, jotka lauloivat innostuneina: „vi sjelfva må förgätna dö som vågen i dess sjö!“ He eivät olleet niitä, jotka viis välittivät kaikesta yksilön sieluelämästä, kunhan yhteinen asia vaan meni eteenpäin. He tahtoivat löytää totuuden juuri sieluista. Eivätkä he uskoneet että sitä siellä ollenkaan on, jolleivät saaneet sitä esille käsin tunnusteltavaksi. Ja sentähden he eivät säästäneet yhtäkään tunnetta ihmisessä, vaan mielellään tunkeutuivat äärimmäisiin inhimillisiin aiheisiin. Seuloivat näitä aiheita ja sanoivat itseään pessimisteiksi kun eivät löytäneet mieleisiään. Sanoivat että kaikki näyttävät perustuvan egoismiin, itsekkäisyyteen. He olisivat tah-

toneet semmoisia, jotka olisivat perustuneet altruis-
miin. Eivätkä sanoneet löytävänsä.

Ja yhteisestä asiasta he olivat vähän eri mieltä. Mutta rohkeimmat tunnustivat suoraan olevansa kosmopoliittejä. He ottivat vähintäkään arvele-
matta itse isänmaanrakkaudenkin epäilevän arvoste-
lunsa alaiseksi. Selittivät että sekin oli oikeastaan
vaan egoismia. Viittailivat tällöin erityisiin henki-
löihin valtiollisessa ja kunnallisessa elämässä, joitten
toiminta osoitti että isänmaan nimi oli vaan kau-
nistuksena heidän vallanhimoisille pyrinnoilleen,
maineen tai rikkauden tavoittelulle.

*

Olli, jonka kanssa Heikki joutui asumaan, oli
yksi tämmöisiä. Hänkin oli yksi niitä, jotka silloin
Snellmanin juhlassa olivat syrjästä ivanneet muiden
innostusta. — Mutta hän oli kehittynyt toiseen
suuntaan kuin Eemil. Olli ei tahtonut kuulla pu-
huttavankaan mistään aatteista. Hän ei uskonut
mitään, ei aatteita eikä jumalia. Hän luki lääkeop-
pia ja seurusteli toveriensa kanssa ravintoloissa.
Joskus hän ei Heikkiä nähnyt pitkiin aikoihin —
silloin kuin oli joutunut pitemmille juomaretkille.

Mutta kummallisesti Heikki häneen kiintyi ensi
hetkestä.

Eivät he Heikin kanssa missään kysymyksessä
olleet yhtä mieltä milloin Heikin onnistui saada hä-

net vähäksi aikaa kuuntelemaan. Ei Heikki tahtonut saada hänelle mitään selitetyksi. Olli aina jo puolesta lauseesta keskeytti alituisella: kyllä, kyllä ymmärrän. Hän otti liian kevyeltä kannalta kaikki mitä Heikki sanoi.

Kun Heikki keskusteli Antin kanssa, sulivat he kokonaan toisiinsa. He ottivat ja antoivat ajatuksia. Antti käsitti ja osasi omistaa ne aatteet, jotka Heikki sai esille. Mutta samat aatteet, jotka näin Anttiin vaikuttivat, ne otti Olli vastaan aivan jokapäiväisellä arvostelun myminällä, katsahtamattaakaan Heikkiin, ikäänkuin hänellä olisi ollut heti käsillä kaikellaisia painoja vaa'an toiseenkin päähän.

Ja siksi aina hänen seurassaan Heikiltä aivan kuin katkesi kesken elokas ajatuksen lanka. Korkeista aatteiden ilmakerroksista hän putosi keskelle käytännöllisen järjen selviä mutta monimutkaisia polkuja. Hän oli aivan vieras täällä. Ei voinut sanoa sitä eikä tätä. Ei tiennyt mitään. Jokainen poikanulikka olisi voinut nolata hänet ja solmita hänen omiin sanoihinsa. Hänen siipensä olivat kuin katkaistut. Hän ei voinut kohota enää. Ja sanomaton tyhjiys levisi samassa ympärille.

Silloin kuin Olli oli kotona oli hänen tapana lukea maaten seljällään vuoteessansa — jalat ojona sängyn karmilla. Ja muutenkin hän enimmäkseen virui vuoteellaan, tappaakseen kalvavan ikävän, josta hän näytti aina kärsivän.

Semmoisena hän oli enin ivallinen. Hän laski usein kirjan alas mahallensa, otti prillit nenältään,

hieroi intohimoisesti silmiänsä ja kääntäen päätänsä Heikkiin päin, — joka luki pöydän ääressä ikkunan luona, — sanoi jotakin, jota oli kauan hautonut, jotakin ilkeätä, myrkyllistä, joka karmi Heikin sydäntä.

Hegeliä ei Olli voinut ollenkaan kärsiä. Filosoofeista hän voi suvaita vaan Schopenhaueria ja historikoista vaan Bucklea. Muuten hän tunnusti oikeastaan vaan luonnontieteilijöitä, oli darvinisti kiireestä kantapäähän, luki Häckeliä ja Büchneriä. Ja Heikki oli varma siitä että Olli oli mennyt johdopäätöksissään pitemmälle kuin nämät. Sillä Ollin mukaan ihminen ei ollut ainoastaan kehittynyt apinantapaisesta olennosta vaan ei ollut edes sanottavasti apinaa kehittyneempi. Kaikki inhimilliset tunteet, kaikki hienoisimmat ja jaloimmatkin, hän selitti kummallisen aineellisesti, riippuviksi vissistä fysiologisista edellytyksistä.

Heikin olisi tehnyt mieli sanoa että isänmaallista tunnetta ei toki apinoilla ollut. — Mutta hän suorastaan pelkäsi Ollia siinä kohden. Olli olisi ehkä nauranut hänelle vasten silmiä. Olli oli ennenkin pilkannut isänmaallista innostusta. Ihmiset ovat kaikki samallaiset; miksi rakastaa toisia enemmän kuin toisia! Hän sanoi että se kaikki vie kansalliseen itserakkauteen ja luopi ihmisiin inhoittavaa bismarckilaista henkeä, semmoisiinkin pikku herroihin kuin kansakoulunopettajat ovat. Ei mitään hän inhonnut niinkuin virallista isänmaallisuutta. Ei edes oikeen voinut sulattaa isänmaallisia lauluja. Sanoi

että se häneen vaikuttaa niinkuin jonkunlainen urhollisuuden kerskaus. Suurimmat pelkurit ovat aina urhoollisia vaan ajatuksissaan ja innostuvat vaan ajatuksistaan.

Kerran hän kuvasi Anttiakin suureksi pelkuriksi; pelkurimaisuus oli Antin luonteen pääominaisuus, sanoi hän.

Heikki ei voinut kyllin ihmetellä tätä luonnekuvausta. Antti pelkuri! Antti joka katsoi kaikkien yli, joka oli rohkeus itse!

Mutta Olli selitti että kaikki tuo ulkonainen menettely oli vaan tapa peittää sisällistä pelkuriutta. Se oli teeskentelyä alusta loppuun, — tarkoituksella häikäistä vähemmin tarkkasilmäisiä ihmisiä.

Mikä kumma vaikutus Ollilla olikaan Heikkiin. Hänen puheensa tuntui sisältävän huutavaa vääryyttä Anttia kohtaan. Ja kumminkin Heikki tuns selvästi että hänen oli mahdoton nostaa Anttia omissa silmissään entiselle sijalle. Oli niinkuin joku olisi takaa lyönyt Anttia polven alle. Hänen miehekäs olentonsa lutistui ja notkahti alas. Ja auttamattoman naurettavalta tuntuivat samassa kaikki hänen korkealentoiset puheensa, hänen eteenpäin viittaava kätensä ja hänen katseensa, joka oli silmäilevinään laajan isänmaan yli niinkuin olisi pitänyt hallussaan koko sen tulevaisuuden ja onnen.

Antti, joka oli tehnyt koko Heikin elämän siksi mikä se oli!

Oh, kuinka tunteettomasti, ilkeästi tuo kaikki oli Ollilta!

— Kun sinä noin arvostelet Anttia, sanoi Heikki, — olisipa hupaista tietää mitä *minusta* sanot.

Olli katsoi kummastuen Heikkiin. Hän ihmetteli että tuo oli voinut Heikkiä loukata. Ja sentähden hän nauroi vastatessaan:

— Sinun olisi pitänyt syntyä naiseksi, Heikki.

Nousi ylös, ojentihe, vihelteli jonkun aikaa ja läksi sitten ulos kävelyllä.

— —

Naiseksi; niin juuri!

Jospa Olli tietäisi kuinka paikalleen hän oli osunut!

Heikissä ei ollut edes sen verran miestä että hän olisi osannut olla yksin, irtautua Ollista.

Ollin mentyä alkoi tässä huoneessa kaikki tuntua vieraalta ja kylmältä. Uh, jos täällä sairastuisi ja joutuisi vuoteen omaksi! Silloin Olli tietysti muuttaisi pois. — „Äsh, hän sanoisi, — kuka täällä lasaretissa viitsii asua!“ — Ollin mielestä on niin luonnollista että kukin hoitakoon itsensä ja vastatkoon omasta puolestaan. Hän on aina elänyt itseksseen eikä hänessä ole mitään tunteellisuutta. Vaan järkeä ja arvostelua. — Eikö olisi ainoatakaan semmoista ystävää, joka ottaisi itseään vaivatakseen? — Mikä hirvittävä irtonaisuuden tunne! *Täytyy* olla ystäviä! Pois tästä yksinäisyydestä!

Ja Heikki riensi ulos.

Alakuloisena hän kulki monta katua edes takasin. Aleksanterin kadulla hänen ohitsensa meni useita tuttuja ylioppilaita. He tulivat luennoilta ja

kiirehtivät ilosina mikä minnekkin. Heikille he nykykäyttivät päätään tuskin ennättäen vilaistakaan. Mitä heille oli hänestä. Heillä oli kaikilla omat ajatuksensa ja hommansa.

Kun olisi sittenkin tavannut Ollin! Olihan Olli kumminkin juuri ennen lähtöään naurahtanut ystävällisemmin. Ja ulos mennessään viivähtänyt oven suussa niinkuin että: pyytäisinköhän sinutkin mukaan. Ehkä hänessä sentään oli jotakin ystävyyttä Heikkiä kohtaan. Ehkä hän silloin tällöin ajatteli-kin Heikkiä, työskennellessään anatomiasalissa, aasiksella, taikka istuessaan kovaäänisten toveriensa keskellä olutkuopassa.

Kun Olli ei tahtonut Heikkiä mukaansa, niin näytti se olevan siksi ettei hän ikäänkuin hennonnut loukata Heikin viattomuutta. Heikki tunsi sen selvästi. Olli nauroi joskus hänelle aivan kuin lapselle.

Ja siinä se oli oikeastaan koko se kirous, joka seurasi Heikkiä. Se ujous, se naisellisuus, joka oli esteettömästi siellä maalla päässyt kehittymään, se se juuri erottikin Heikin luonteen niin toisenlaiseksi kuin oli Snellmanilla ja muilla suurilla historiallisilla henkilöillä. Olisiko näille koskaan niinkuin Heikille kodista eroaminen voinut muuttua miksi-kään elämänkysymykseksi! Tai olisivatko ne koskaan panneet semmoista merkitystä läheisimpään ympäristöönsä, surreet ystäviä ja kaivanneet lämpimyyttä tovereilta!

Sama kaksinaisuus asui vieläkin Heikin sydämen pohjalla.

Miksi suurten tulevaisuuden toiveiden ohella hänelle pitää olla välttämätöntä, että Olli häntä rakastaa; että nuo, jotka kulkevat ohitse häntä huomaamatta, rakastavat häntä! Suuren isänmaankin rakkaus on vaan tyhjyyttä, kun Olli ja nuo muut eivät hänestä välitä.

Tuntuu taas täälläkin niinkuin olisi jäljellä vaan yksi tie: tekeytyä tieteen tahtoin pieneksi ja vähäpätöiseksi niinkuin siellä maalla. Se rauhoittaisi omaatuntoa ja sovittaisi niin paljon!

Mutta samalla se olisi täällä äärettömän järjetöntä: miksi Heikki sitten olisi tullut pois kotoa!

Ei; — siinä kohden oli hänen elämänsä ratkaistu. Tie oli ainoa ja selvä: hänen *täytyi* voittaa pikkumaisuutensa, täytyi taas oppia ajattelemaan ja tuntemaan rohkeammassa piirteissä, oppia olemaan yksin, kylmänä, — lakata tavoittamasta yksityisten rakkautta!

— —

Samassa ajoi hänen ohitsensa avonaiset vaunut. Siinä istui Fanny veljensä Artturin kanssa.

He eivät huomanneet Heikkiä.

Fanny oli mustissa vaatteissa. Toisen näköinen kuin siellä maalla. Hänen vaaleutensa pisti nyt paremmin näkyviin. Se sopi hänelle sanomattomasti.

Sattumusko lie ohjannut nuo vaunut hänen ohitsensa juuri nyt!

Mutta se ratkaisi paljon. Sen merkitys tuntui ihan tuossa sydämessä.

Sillä Fannyhän oli juuri se ihminen, jonka puoleen Heikin oli kääntymisen tuossa yksinäisyydessään.

Heikki muisti Fannyn lämpimän käden sieltä maalta.

Yhtä lämmin oli koko hänen olentonsa.

Kaikki hänessä oli niinkuin luotu toista rakastamaan.

Hän oli sittenkin ainoa, joka oli osottanut jotakin huomiota Heikin sisäisimpään sieluelämään — siellä maalla.

Mitä hän sanookaan kun Heikki nyt hänet tapaa?

Fanny ymmärtää hänet hyvin, — Fanny, joka oli ajatellut sielujen näkymätöntä yhteiselämää ja sanoi uskovansa siihen. Fanny ehkä nyt sanoisi: no? enkö arvannut oikeen, eikö ole Teidän parempi olla siinä paikassa, missä Teitä ymmärretään?

Silloin Heikki vastaisi naurahten: neiti, semmoista paikkaa ei ole kuin yksi ainoa! — Mikä sitten? — Se, joka on Teidän vieressänne.

Taikka jotakin semmoista.

*   *

Heikki tapasi sitten Fannyn suurissa ylioppilashuveissa.

Heikki oli ollut kuin toinen ihminen siitä saakka kuin hän Fannyn näki ajavan ohitse.

Jotakin varmuutta oli tullut hänen olentoonsa.

Ja nyt seistessään väentungoksessa ylioppilassalissa, — seistessään jälleen noitten pilarien juurella häikäsevässä kaasunvalossa, — oli niinkuin kaajahdus entisen innostuksen ajoilta jälleen olisi mielessä liikahtanut.

Hänellä oli ehkä vaan ollut liian vähän itsetuottamusta.

Taikka hän oli tahtonut kaikki yhdellä kertaa. Hän oli tahtonut tyydytystä nykyhetkessä.

Kas noita muita, kuinka he kaikki valmistelivat elämänsä. He eivät välitä siitä että nyt ovat pieniä ja huomaamattomia. He ajattelevat tulevaisuutta. Vaikka he näyttävät vähäpätöisiltä, on heidän jokaisen sydämessä salainen itu suuruudentoivosta.

Kuinka hyvin Heikki tunsii joka pienimmänkin ajatuksen, joka heitä aiheutti, kun he kiiruisesti vetivät hansikkaita kömpelöihin käsiinsä ja toisiltaan neuvoja kysellen laittelivat kauluksiaan ja kaulahuivejaan ja nykivät frakkejansa tiukemmalle. Minä olen tosin vielä kömpelö, en osaa kumartaa, en sulavasti kätellä enkä taitavasti tanssia; mutta tulevaisuus on minun, minä vähitellen opin tuon kaiken ja kerran olen minäkin liikkuva vapaasti tuolla väljemmällä puolen salia; minäkin tahdon olla noiden ylhäisten piireissä tunnettu, tahdon merkitä jotain heidän seuroissaan!

Mutta Heikki menisi toista tietä. Hän alkaisi uransa julkisella esiintymisellä. Hän vallottaisi yleisönsä ylhäältäpäin, eikä alhaalta niinkuin nuo. Eihän kysymys ollut oikeastaan muusta kuin tuon ujuden voittamisesta, aivan niinkuin silloin siellä ylioppilasjuhlassa, jossa Heikki oli ensimmäisen puheensa pitänyt. Kuinka paljon hänellä nyt olisi sanomista yleisölle. Hän perustaisi sanoin selittämättömän, syvän ymmärryksen yleisön ja itsensä väliin. He tuntisivat hänet, koko hänen sydämensä; — sillä hän olisi pannut sen heidän eteensä, tuonut heidän nähtäväkseen sisäisimmän ytimensä. Hän olisi kuin vannoutunut yleisön lempilapseksi, hän tuntisi sen toiveiden, sen lämpimän rakkauden kietouvan ympärilleen. Mikä teko silloin olisi liian vaivaloinen, kunhan sillä voi tätä yleisöä palvella! Kuinka ihana olisi itse kuolemakin, jota tämä yleisö itkisi! Kuolema yleisön lämpimään syliin!

— Aseta tarkoituseräsi korkealle! kajahti Heikkissä taas niin selvänä Snellmanin lause.

Niin juuri, se oikea elämä se oli elämä tulevaisuudessa!

Valmistua, valmistua vaan täydellisesti!

Fanny, ja rakkaus häneen — se kaikki oli sitenkin vasta toinen asia,

Ja nuo ihmiset tuossa, jotka tunkeilevat edestakasin, jotka nyt ovat valmiit mennessään työntäsemään vähäpätöisen Heikin syrjään, jotka eivät häneen katsahdakaan, — ne ovat kerran kaikki kääntävät kasvonsa häneen, heidän täytyy kuulla

mitä hän sanoo, seurata joka lauseen käännettä, hyväksyä, innostua. — —

— —

Sieltä ovesta tuli yhä uusia ihmisiä, vaikka esitelmä oli jo pidetty.

Nyt vasta tuli Fannykin. Taas veljensä seurassa.

Kaikki ovensuussa olijat huomasivat heti heidät. Fanny oli niin huomiota herättävä kalpeutensa vuoksi, tummine silmineen.

Ja kun he menivät, tunkeutuivat muut heidän jälkeensä niin että sulkivat tien ja jättivät Heikin taaksensa. — Siinä oli noussut paljon kihinätä ja puuhaa Fannyn tähden, aivan kuin vesipyreitä suuren kalan jälkeen. Heikki hänet kumminkin tunsii, ja noista tuskin kukaan!

Fanny oli näyttänyt vähän hermostuneelta, niin kuin hän ei olisi oikeen sietänyt tätä osaa salista. He pyrkivät sinne perälle, missä oli väljempää, mistä kaikki mitättömämmät pysyivät poissa, missä ihmiset tunsivat toisiansa, hymyilivät ja jo kaukaa osasivat nyökäyttää päätä tervehdykseksi, missä ei kömpelyyttä näkyneet eikä kukaan toista silmiin tirkistänyt tai syrjään sysännyt. — Siellä oli ne suuret ja ne tottuneet, jotka eivät joutuneet hämilleen jos sattuivat vahingossa sylinterinsä maahan pudotamaan.

Jos sinne menisi Heikki, heille outo ja vähän kömpelö olento, he katsoisivat hänet maan alle. Jotta siellä voisi turvallisena liikkua, pitäisi olla

silmiä joka taholla. Ja tottumuksella saavutettu, pettämätön varmuus joka jäntereessä!

Taas sama ujous!

Se nousee vastaan joka askeleella ikäänkuin sulkeakseen kaikki tiet ja osottaakseen kuinka mahdoton hän on kaikkeen, — kaikkeen!

Mutta samassa soitettiin lehteriltä tanssin alkua. Musta, ovensuussa viihtyvä frakkijoukko rupesi hitaasti vyörymään salin perälle päin. Ne oli kaikki niitä nuoria, vasta-alkajia tanssipermannolla. Niinkuin aristunut lammaislauma ne puristuivat siellä kokoon. — Kokoelma ujoja maalaispoikia, joitten kömpelöä rakennusta frakki ja hansikkaat vaivoin saivat peitetyksi!

Heikki rohkaisi mielensä. Hän ei tahtonut kuulua noitten joukkoon. Jos hän oli jättänyt maaseudun niin ei hän ainakaan noitten kanssa tahtonut yhteyttä tuntea. Hän oli jättänyt sen toisesta syystä kuin nuo. Jotakin niin alentavaa oli siinä asemassa, johon heidän ujoutensa heidät saattoi. Aivan kuin he olisivat tunnustaneet talonpoikaisen alemmuutensa ja madelleet sen ylemmyyden edessä, johon he kaikin voimin pyrkivät!

Ja Heikki erottautui sisällisellä inholla siitä josta, joka oli hänet tuonut mukansa.

Hän ei ollut enää ujo.

Varmoin askelin hän lähestyi sitä paikkaa, jossa Fanny oli. Se ei ollut kaukana puhujalavalta, ovenpielessä vasemmalla. Siinä Fanny seisoi puhellen pitkän mustaviiksisen herrasmiehen kanssa, joka

juuri teki lähtöä pois. Fanny piti häntä kädestä ja puisteli ilosesti puhuessaan, niin että herra sai lykätä lähtönsä yhä tuonemmaksi eikä hänen kumarruksillaan ollut mitään seurauksia.

Heikistä oli tässä heidän tavassaan jotakin kaunista. Hän tahtoi heti tervehtää Fannyä kun he vaan olisivat eronneet. Hän tahtoi samalla tavalla. —

Mutta Fanny vastasi Heikin tervehdykseen aivan toisella katseella kuin äsken, puhuessaan tuon herran kanssa. Hymy oli samassa kokonaan siliytynyt hänen kasvoistaan. Hän sipristi hienostaan silmänsä ja kumarsi vaan tuskin tuntuvasti päällään.

Heikki oli kumminkin tullut niin lähelle ettei hänen sopinut peräytyä sanomatta jotakin.

Fanny silminnähtävästi ei tuntenut häntä.

Heikki hämmentyi ja sopersi nimensä. — —

— Ah, se on totta, sanoi Fanny niinkuin olisi muistanut jotakin vuosikausia sitten tapahtunutta; — se oli silloin huvimatalla. Ja hän pani kätensä Heikin olalle valmistuakseen tanssiin.

Hän oli niin käsittänyt Heikin kumarruksen.

Heikki ei ollut varma valssissa. Ja tällä kertaa hänen jalkansa eivät tahtoneet mitenkään virkaansa tehdä. Oli niinkuin ne olisivat nuoriin sotkeutuneet.

Fanny kiitti ensimmäisen kierroksen tehtyä ja herkesi tanssimasta. Hän joutui heti toisten, taitavampien käsiin.

Suuri, varmaliikkeinen ritari hänet Heikiltä otti ja otti niinkuin lyseolaiselta, joka oli liika aikasin tunkeutunut aikaihmissen aloille.

Ei silmäystäkään Fannyn puolelta kun hän Heikin jätti. Päinvastoin hän sen teki vissillä hermostumisella, ja peitti sen siihen hymyyn, jolla vastasi uuden ritarinsa kumarrukseen.

Heikki oli masennuksissa. Epätoivoinen häpeä nosti veren hänen päähänsä.

Mitä hän olikaan kuvaillut! — Että Fanny olisi muistanut häntä, — että olisi muistanut mihin silloinen keskustelu oli pysähtynyt, siellä Honkavaaran pihkaisella penkillä!

Ja ratkaiseva hetki oli tullut.

Joko paeta tätä häpeää, ryöstäytyä ulos tästä salista, juosta — juosta kunnes sortuisi hengästyksen ja mykistyisi kuolleeksi kiveksi.

Taikka —? Masentaa häpeä, kukistaa ylpeys, ja koettaa vielä!

Voittaa hetken katkeruus, ja ajatella että tässäkin asiassa on tulevaisuutensa!

Jollei nyt niin *kerran* Fanny vielä huomaa hänet.

Ei koskaan eikä mistään asiasta Heikki ollut niin varma kuin nyt siitä että juuri Fannyn täytyisi kerran häntä rakastaa.

Tai ainakin siitä että kaikki muu oli hänelle itsellensä ihan arvotonta. Niin — isänmaa ja kaikki ne ajatukset sinneppäin, niitä ei enää ole olemassa.

Ei ole elämää ilman Fannyn rakkautta!

Ja siksi ei ole nöyryytystä eikä häpeää.

Heikin *täytyi* vielä tavata Fannyä, — vielä tänä iltana!

Ja Fannyn *täytyi* muistaa, elää uudestaan se hetki siellä Honkavaaralla ja uteliaasti tiedustella Heikin aikeita. —

Jollei nyt niin kerran!

— —

Samana iltana Heikki vielä tapasikin Fannyn. Se oli pukueteisessä.

— Ah, herra Vuorela, sanoi Fanny hänet huomattuansa. Tahdotteko sanoa veljelleni että olemme poislähdössä.

Heikki toimitti pian asian.

Artturi istui siellä toverineen eikä ollut tietääkseenkään mistään poislähdöstä, pyysi vaan Heikkiä ilmoittamaan jäävänsä.

Fanny rypisti hienosti silmäkulmansa, mutta naurahti sitten Heikille kiitokseksi.

— Te olette jättäneet maaseudun? hän kysyi sitoessaan vaippaa päänsä ympärille.

— Niin, olenhan minä, vastasi Heikki vaan.

Ja Fanny nyykäytti päätänsä ilosessa naurussa hänelle hyvästiksi — hyvin ystävällisesti — ja läksi saattajinensa.

Hän siis muisti kumminkin silloisen keskustelun. Hän oli ehkä vaan tanssisalissa tahtonut välttää pitempää keskustelua.

Kuinka kaunis Fanny oli!

Ja sitten hänellä oli jotain hermostunutta ja kärsivää silmissä, jotka vähän levottomina katsoivat ympärilleen. Ne sisälsivät sanomatonta mahdollisuutta toista käsittämään. Ne paloivat niinkuin olisivat vaan siksi palaneet että olisivat aina valmiit edeltäpäin arvaamaan toisen sisäisimmän ajatusjuoksun. Tuo saattoi hänessä olla aivan tiedotonta, ja ehkä juuri sen vuoksi ettei siihen ollut kukaan osannut panna täyttä arvoa. Ei kukaan ollut tähän asti kaivannut hänen rakkauttansa.

Eikö Heikissä ollut kylläksi ainetta Fannyn rakkaudelle?

Oo, jospa Fanny vaan tietäisi mitä sisällistä elämää Heikki eli!

Ja muuta ei tarvittukaan kuin että Fanny vaan sen saisi tietää. Hänen täytyisi silloin rakastaa Heikkiä, — juuri sitä mikä oli Heikille ominaista, mikä oli sisäisintä Heikkiä, mikä oli Heikin syvintä itseä. — Juuri Heikkiä hänen täytyisi rakastaa. Mahdotonta oli etteivät juuri he kaksi olleet luotu toisiansa varten.

Ja kun Fanny kerran tuntisi Heikin ja rakastuisi häneen!

Mikä suuri ihana maailma sieltä vyöryi kuin loihdimalla esille — uusi, ennen aavistamaton, vie noine mutta äärettömän ihanine värineen! — Ja sen auetessa oli kuin tuhannet viulut olisivat korkeimmasta diskantista alottaneet hiljaisen väräjävän sävelvirran. Se oli kuin uuden aamun koitto, — ilman suruharsoa. — —

Heikin kotiin tultua oli Olli vielä poissa. Missä lieneekään taas ollut, ei ainakaan iltahuveissa häntä ollut näkynyt.

Hänen vuoteensa oli laitettu, uutukaiset lakanat olivat ihkasen sileinä. Ja kello oli jo kaksi aamua.

Siinä oli jotakin naurettavaa tuossa sängyssä, joka odotteli Ollia.

Kuinka monta kertaa oli Heikki ennen nähnyt näin yöllä tuon sängyn samalla lailla tyhjänä; ja odotellut Ollia ja ajatellut häntä ikävöiden, surrut sitä ettei Olli viitsinyt hänen kanssaan liikkua vaan piti parempana muitten toveriensa seuraa!

Mutta nyt Heikkiä melkeen nauratti. Se oli kaikki tuo nyt niin äärettömän vähäpätöistä. Miksi Heikki oikeastaan olikaan pitänyt suhdettansa Olliin niin tärkeänä? Aivan kuin Ollin kaltaisia ihmisiä ei olisi kuin yksi ainoa, Olli itse; tuo Olli pitkulaisine kasvoineen, jotka punersivat tiheistä täplistään, ruskeine silmineen, joitten ympärökset kuumottivat alituisesta hieronnasta.

Fannyn nimi huulilla Heikki vihdoin nukkui.

— —

Mutta aamun jo sarastaessa Olli kopisteli sisälle. Heikki heräsi puolivalveille ja näki että hän oli kovasti juovuksissa.

Heikki kääntyi hermostuneesti toiselle kyljelleen päästäkseen Ollia näkemästä.

Mutta Olli oli huomannut Heikin inhon.

— Niin, niin, sinä Heikki, sanoi hän riisumatta päällystakkiaan ja pitäen käsiään syvällä sen tas-

kuissa, — mutta vaihetaanpa Heikki, vaihetaanpa! Ota sinä minun elämäni ja anna minulle omasi! Minulla ei ole kotia, anna sinä se minulle; saat kaikki minulta, tuon saappaan ja prillit ja kaikki mitä tahdot — minulla ei ole kotia, vaihetaan! Kuu-letko! In vino veritas!

Ja hurjasti puisteltuaan päätänsä hän retkahti istualleen vuoteellensa ja heltyi itkemään.

Tämä tämmöinen tapahtui Ollille oikeastaan jo toisen kerran. Ensi kerralla oli Heikki ottanut asian hyvin totiselta kannalta. He olivat yhdessä istuneet kaulatuksin aamuun asti, ja Heikkikin oli kuunnellut kaikkea mitä Ollilla oli sanottavaa.

Mutta seuraavanapa päivänä Olli oli hirmuisesti hävennyt hetyymistänsä. Ei ollut voinut Heikkiä silmiin katsoa ja näytti kärsivän vaan tästä häpeästään eikä ollenkaan yöllisestä kodittomuudestaan.

Heikkiä nyt melkeen inhotti kun Olli alotti jutun uudelleen.

Ja sitäpaitsi vaikutti Ollin esiintyminen niin häiritsevästi Heikin nykyiseen mielialaan!

Hän ei vastannut Ollille sanaakaan.

Ja Olli nukkui vähitellen nyyhkytyksiinsä, vaatteet ylle.

Heikki sammutti lampun, huohti keventyen ja uppoutui oman vuoteensa lämpimäin lakanain väliin.

* * *

Tämä merkillinen ilta ja näin valvottu yö ratkaisi paljon Heikin elämässä.

Se ei loppunut auringon nousuun, vaan se ikäänkuin levitti itsensä ajassa paljoa ulommas, ja väritti koko seuraavan pitkän jakson Heikin elämässä.

Samat surulangat näyttivät kumminkin pian jälleen kietoutuvan ympärille kuin ne entisetkin.

Ne olivat niin samat luonteeltaan, ettei niissä ollut mitään, mikä olisi ne entisistä erottanut. Tuntoi alituisesti sama kaipuu, sama saavuttamattomuus. Ja kumminkin oli sen aiheena nyt niin kokonaan toiset syyt.

Fanny ei näyttänyt taipuvaiselta mihinkään lähestymiseen, eikä osottanut halua tutustua Heikkiin sen syvemmältä.

Mutta se vaan yllytti Heikkiä ja sytytti hänen olennossaan kaikki mikä siinä palavata oli.

Ja niin se alkoi.

— —

Hän tuli orjaksi. Häneen syntyi ominaisuuksia, joita hän inhosi, jotka olivat vastoin hänen luonnettaan.

Fannyn läheisyyteen päästäkseen hän tahallisesti lähestyi Artturia ja tekeytyi hänen ystäväkseen.

Ja onnistui siinä, niinkuin kaikessa mitä täydellä voimalla tahtoo.

Artturi kiintyi Heikkiin hyvin pian. Hän toi Heikin kotiperheensä niinkuin jonkun uuden löydön. Heidän kotonaan kävivät vaan jotkut valitut,

semmoiset, jotka osasivat esiintyä seuroissa ja ylhäisten saleissa. Artturin isä oli korkea virkamies, vanhaa aatelissukua ja niitä harvoja, jotka säädystään huolimatta olivat ankaroita suomenmielisiä ja sanoivat itseänsä „kansanvaltaisiksi“. Aatteessa hän salli mentävän vaikka kuinka pitkälle. Mutta käytännössä hän ei kuitenkaan voinut „plebsiä“ sulattaa. Ei kärsinyt kansanvaltaisuutta silloin kuin näki sitä todellisuudessa silmäinsä edessä, — kun näki kaikellaisten käsityöläisten ja aliupseerien pyrkivän „suomalaiseen seuraan“. Sitä väkeä oli kaikissa tapauksissa pitäminen vissin välimatkan päässä, koska sillä muuten oli taipumus aina pyrkimään liian lähelle. Ja mikä oli iljettävämpää kuin pomaadalla voideltu aliupseeri taikka frakkiin pukeutunut käsityöläinen!

Ne nuoremmat siellä Artturin kotona puhuivat henkisestä ylimystöstä, johon kuului kaikki henkisesti hienot ihmiset. Talonpoikakin saattoi olla henkinen ylimys. Varmaan oli talonpoikienkin joukossa todellisia hengen ylimyksiä. Mutta kaikki nuo jotka „pyrkivät“, jotka koettivat leikkiä sivistyneitä, — ne olivat „plebsiä“.

Kun he näin puhuivat että talonpoikienkin joukossa saattoi olla semmoisia oikeita, tunsivat Heikki että he tahtoivat samalla saada sanotuksi että hänenkin oli henkisesti ylimys. Ja Heikki yhtyi heidän puheesensa ja luetteli koko joukon ihmisiä, joista toisten piti olla ylimyksiä toisten plebsiä, ja he ihmettelivät ja sanoivat että Heikki löysi hyvin sat-

tuvia esimerkkiä. Selvää oli mitä he ajattelivat Heikistä itsestään.

Se oli ihan uutta maailmaa Heikille tuo hienojen tapojen ja taiteellisen hengen taltuttama ympäristö.

Siellä esiintyivät kaikki täysin itsetietoisina siitä, että he juuri edustivat sitä piiriä ihmisten joukossa, joka oli kaiken muun huipulla, johon muut pyrkivät, johon pääseminen ja jossa eläminen oli ainoa elämän järjellinen tarkoitus. Ja siksi he, jotka olivat siellä, katsoivat alaspäin kaikkiin muihin.

Ja eikö hienostuminen ja jalostuminen ollutkin elämän tarkoitus!

Mutta vaikka he olivat semmoisella suosiolla ottaneet Heikin vastaan, vaikka he vapaasti ja välittömästi antautuivat hänen tuttavuuteensa, tunsivat Heikki kumminkin alituista arkuutta heidän seurassaan, niinkuin pelkoa etteivät he vaan pitäisi hänen pyrkivän liian lähelle heitä. Oli niinkuin tuo hänen henkinen ylimyksellisyytensä viimeseltäkin olisi riippunut juuri siitä, että hän osasi olla arka ja varovainen suhteissaan heihin. Hänen asiansa oli vaan ymmärtää heitä, osata erottaa heidän hienoja ajatuksiansa, kuunnella heidän tunteittensa leikkiä, osottaa pikaista käsitystä ja valmista myötätuntoisuutta. Mutta jos hän olisi sanallakaan tuonut tähän piiriin omaa itseänsä, valittamalla puhunut sisällisestä surustaan tai kertonut jotakin omasta elämästään, niin hän olisi varmaan menetellyt taitamattomasti, olisi tunkeutunut liian lähelle heitä.

Kerran sanoi Fanny kaikkien seurassa:

— Herra Heikki, opettakaa minua rakastamaan kansaa. Tunnustaakseni minä en ymmärrä edes mitä sillä tarkoitetaan. Jos pitää rakastaa noita talonpoikia, niin en oikeen tiedä miltä kannalta sen ottaisin; minulla ei ole mitään tunteita heihin; ne ovat minulle aivan kuin jotain eri olentoja.

Heikki oli mennyt tulipunaseksi heti ensi sanoista. Fanny oli vetänyt hänet ja hänen talonpoikaisen maailmansa ihan odottamatta esille.

Ja ainoastaan vaiti olemalla ja sitten hienosti kääntämällä puheen toisiin asioihin Heikki pelastui.

Fanny rupesi kerran kahdenkesken Heikin kanssa ollessaan puhumaan samasta asiasta.

Hän ei aavistanut minkä syvän ironian hänen pyyntönsä sisälsi Heikille, että se haavoitti ihan sydämmeen asti. Fanny ei tiennyt mitä pyysi. Ei tiennyt että se oli sitä toista elämää, sitä, jota hän ei koskaan vielä ollut ymmärtänyt, sitä, joka on ulkoapäin näkymätön, mutta itsessään sisältää loppumatonta valoa ja muuttaa satunnaisen ihmiselämän ikuisuudeksi. Eikä tiennyt *ketä* hän pyysi. Ei tiennyt että Heikki juuri oli tämän elämän jättänyt ja mateli nyt hänen edessään, hänen rakkauttaan tavoitellen!

Mutta ensin Heikki varoi ilmaisemasta niitä tunteita, jotka hänellä oli Fannyä kohtaan. Ei kukaan saanut aavistaakaan mitään sellaista.

Ainoastaan Fanny itse oli silminnähtävästi huomannut kaikki tyyni. Mutta ikäänkuin jostakin sää-

listä Heikkiä kohtaan piti hänkin tyystin salassa tätä ymmärrystä heidän välillensä. Silloin vaan kun Heikki yksin huomasi häntä, osotti hän selvää kylmyyttä. Muulloin hän saattoi olla ystävällinen, jopa helläkin.

Siinä se juuri oli Heikille koko vaikeus: ymmärtää milloin Fanny tarkoitti niinkuin olisi ollut vaan kahdenkesken Heikin kanssa, ja milloin hän vaan siksi oli ilonen ja ystävällinen että oli muita samassa seurassa. — Toisinaan tuntui kuin olisi Fanny ihan selvään osottanut hellyyttä, ihankuin vaan sen heidän salaisen ymmärryksensä perustuksella, vaan heidän keskensä. Mutta kun Heikki, päästäkseen varmuuteen, koetti saada vieläkin selvempää osotusta, kohtasi hän Fannyn puolelta melkeen loukkaavaa kylmyyttä.

— —

Kesän tultua Heikki pyydettiin kotiopettajaksi heidän luoksensa maalle perheen nuorimpia lapsia avustamaan.

Ja siellä maalla oli Fanny hyvin altis ystävyYTEEN. Häntä ei olisi voinut tuntea samaksi ihmiseksi. Hän oli melkeen rajattoman avonainen ja luottavainen.

Mutta kun tuon ihanan kesän jälkeen jälleen kaupunkiin muutettiin, oli kaikki kuin pois puhallettu. Fanny osotti täällä melkeen selvää hermostumista Heikin seurassa, — aivan kuin olisi kärsinyt siitä ettei Heikin tunteet rajoittuneet tavalliseen ystävyYTEEN, jota vastaan hänellä ei kyllä mitään

olisi ollut. Kun tämä oli Heikille mahdotonta, teki Fanny koko kääntein, alkoi karttaa hänen seuraansa ja erittäinkin yhtymistä kahden kesken.

Eläessään vielä omissa entisissä tulevaisuuden tuumissaan Heikki oli monasti nauranut niitä aikamiehiä, jotka rakastuneina saattoivat jättää kaikki totisemmat harrastuksensa, myydä ikäänkuin koko entisyytensä jonkun tyttöletukan tähden.

Nyt hän oli itse kaikissa suhteissa noiden järjettömien kaltainen.

Kaikki haaveet suurista töistä, joitten palkintona sitten olisi koko kansan rakkaus, mitä ne enää olivat hänelle! Jos hänen työnsä vielä kaikkea tuota tarkoittikin, niin se oli vaan Fannyn rakkauden ansaitsemiseksi. Kansaa, isänmaata, — niitä ei hänellä enää ollut.

Elämällä ei voinut olla mitään muuta ajatusta enää. Jollei Fannyn rakkautta, niin ei mitään. —

Eikä yksin Fannyn, vaan sen ympäristön, jossa hän hengitti. Sillä sen tunnustus oli välttämätön, että Fanny koskaan voisi tunnustaa. Heidän täytyisi kerran tunnustaa hänet itsenäiseksi jäseneksi heidän piirissään, — että hänkin kulki siellä elämän huipulla, eikä tarvinnut katsoa heihin ylöspäin — —

Ja hän ei nähnyt edessään mitään muuta tarkoitusperää.

Vuosia kului tuossa tavoittelussa. Vuosia vierii ilman ainoatakaan nykyhetkeä. Pitkät talvet vaan elämää tulevaisuudessa. Ensin oli se tulevaisuus,

joka väritti kaiken työn, joka oli kaiken työn järki ja ajatus; sitten se tulevaisuus, joka haaveena liikkui mielessä työn lomahetkinä, joka etäisyydellään teki mielen alakuloiseksi; ja vihdoinkin se tulevaisuus, joka oli lähin, joka poltti mieltä ja saattoi sen kuumeesen. Se oli kesän odotus.

Mutta kun toinen kesä sitten vihdoinkin tuli, koh-tasi häntä se onnettomuus että Fanny oli melkeen kaiken aikaa ulkomailla, ja hän yksin lasten opet-tajana siellä maalla.

Sitten tuli pitkän talven perästä kolmas kesä. Nyt oli jo sekin lopussa.

— —

Tänä kolmantena kesänä oli Fannyn ja Heikin väli ollut taas entistä ystävällisempi. He eivät ole-leet puhuneet paljon keskenään ja vähimmin mistään tunteellisista asioista. Mutta kumminkin oli heidän välilleen perustunut vanha ystävyys ja keskinäi-sen ymmärryksen side. Ja Heikki tiesi että se olisi voinut katketa vähänkin varomattomasta kosketuk-sesta; sentähden hän mieluummin pysyytyi kauem-pana.

Kunpa vaan saisi ijäksi jäädä tänne maalle eikä koskaan lähestyä rauhatonta pääkaupunkia! Heikki voisi ijäksi tyytyä siihen suhteeseen, joka oli perustunut tänä kesänä. Se oli sanomattoman hienoa sopusointua kaikissa tapauksissa. Se antoi aavistaa edes jotakin mahdollisuutta jossakin tulevaisuudessa — ja juuri sentähden että se oli niin pyhän kos-kettamaton!

Mutta nyt oli kesä päättynyt. Huomenna olisivat nämä hiljaiset seudut jo jätetyt ja puhaltamassa levoton kaupunkilaistuuli. Syys-toaletit, hatut, hansikkaat, esplanaadi kappelineen ja sähkövaloineen — —! Siellä ei pysy muistossa hieno kesähattarain ja rantakaislikkojen kutoma sydänten side —

— Muistuttamatta!

Oh! Alkaisiko taas sama hirveä talvi! Pitäisikö Heikin taas näytellä syrjäytetyn ja unohdetun osaa, alituisesti vahtia sopivaa tilaisuutta milloin muistuttaa Fannylle olemassa olostaan, hakea hänen suosiotansa ja asettua hänen silmäystensä eteen mihin hän katselleekin, milloin iloita myhähdyksestä, jonka hän on ohimennen suonut, milloin taas katkeroittua vieraille suodusta huomiosta — ja alituisesti, alituisesti tavoitella vaan tuota saavuttamatonta, alentua, nöyrtyä tuhat kertaa, ja sittenkin vaan tavoitella!

He istuivat iltana ennen kaupunkiin lähtöä kaikki kokoontuneina suurelle verannalle, jonne näkyi tyyni, ruskoisia pilviä kuvastava järvenpinta ja jonne puutarhan ruusut tuoksahtelivat joka pienimmänkin henkäyksen mukana.

He kuuntelivat pianonsoittoa, joka kuului eteishuoneesta verannalle.

Aurinko oli jo aikoja sitten laskenut, taivas rusotti, työväki oli vajennut ja kadonnut. Hiljaiset yöperhosef vaan silloin tällöin lentelivät esillä.

He istuivat hiljaa, puhumatta sanaakaan keskenänsä, kukin omalla mielisijallaan eri paikoissa suurta

verantaa. Fanny istui kaukana verannan päässä molemmat kyynäspäänsä nojaten kaidepuihin ja kätensä pitäen korvain takana.

Soittamassa oli Fannyn täti, vanhanpuoleinen, pitkäkasvuinen neiti. Hänen oli tapana näin iltasin soittaa heille kaikille. Hän saattoi istua tuntikausia pianon ääressä kadottamatta hetkeksikään kuulijoitensa huomiota. Pitkillä, laihoilla ylimyssormillaan hän soitteli, ilman nuottia ja ilman valoa, silmät enimmäkseen kiinni ja ruumistansa rytmin mukaan tuuditellen. Hän oli Fannyn näkönen, vanhanaikainen väritys koko olennossaan, jo harmahtavat hivukset nostettuna pääläelle, ilman mitään otsatukkaa. Hän oli sanomattoman kaunis soittaessaan. Silloin vaan hän oikeen elikin.

Hän rakasti enemmän vanhaa musiikkiä. Jumaloitsi Beethovenia, ja soitti yhä täydellä hartaudella Chopin'ia ja Schumania, joihin sai valetuksi ylimyksellistä väritystään. Uutta musiikkiä Wagnerineen hän ei voinut sulattaa. Hänellä oli tapana sanoa että tuo uusi suunta oli tuonut *sanoja* musiikkiin. Hänen mielestään sanat eivät olleet missään niin vieraat kuin musiikissä; musiikki oli sanattomuuden maailma. Sanat vaikuttivat siinä niin kuin taulussa alastomuus, joka vieraita aisteja herättämällä hämmentää taiteellista puhtautta. Ja uusin musiikki oli hänestä pahin kaikista: se oli alentunut vaan semmoisille tunteille, joita sanalla oli esiin kiihoitettu, palveli vieraita jumalia.

Perheen nuoremmat jäsenet antoivat hänelle anteeksi nämä hänen omituisuutensa. Silloin tällöin he vaan yltyivät hänen kanssaan kiistelemään ja masensivat hänet silloin enemmistöllään. — Kauan he kaikki aina valvoivat, kun täti alkoi soittaa, ja soiton päätyttyäkin kesti vielä puhetta ja muistelua pitkälle yöhön.

Heikki oli heidän seurassaan saanut kuulla vähitellen kaikki mitä musiikissa oli kauniinta ja parainta. Musiikki oli vaikuttanut syvästi hänen surunsekaiseen tunne-elämäänsä; milloin se tyyntyi sydäntä milloin taas repi sen auki, milloin synkistäen milloin puhaltaen uutta toivoa. Ja joskus! — mihin taivaisin se saattoikaan nostaa mielikuvituksen, mitä aavistamattomia uusia maailmoita se saattoi avata, — joita ei mikään sana, ei mikään näkö, ei mikään tieto koskaan olisi voinut esiin loihtia!

Heikki ei ollut vielä kertaakaan lausunut mielihpidettään missään soitantoa koskevassa asiassa. Hän ei edes aina ymmärtänyt mitä muut sanoivat; ei voinut aina seurata, kun he alkoivat arvostella ja puhua viittauksissa, kun he vertailivat ja pyysivät uudestaan soittamaan ja kuuntelivat ja keskeyttivät ja äkkiä alkoivat kaikki yhtäaikaa puhua jostakin, josta eivät olleet yhtä mieltä.

He saattoivat niin antautua taiteisinsa että näytti kuin ei mikään muu maailmassa olisi voinut heidän harrastustansa herättää. He ikäänkuin elivät näitä iltoja varten.

Sillä päivä helteisine aurinkoineen ja häikäisevine hattaroineen heissä vaikutti vaan veltostusta ja hermostusta. Keskipäivällä he eivät voineet mihinkään ryhtyä eikä mitään täydellä todella ajatella. Vasta hämärtäessä alkoivat he elpyä ja vähitellen, paperossejansa sytytellen, kerääntyä verannalle. Vähitellen alkoi sananvaihto, punousi ajatus ajatuksesta, kehittyi jotakin vissää suuntaa kohden ja vihdoin jätti jälkeensä kuin kokonaisen rakennuksen. Kuinka he saattoivat innostua puheistansa! Se oli kuin sisällistä tarvetta heille. He ikäänkuin tyyntyivät vasta saatuaan tuon joka-iltaisen rakennuksensa pystyyn; ikäänkuin sillä olisivat sovittaneet päivän toimettomuuden.

Ja niin tuli sitten musiikki, tuo taivainen, joka niin viehkeästi, niin tainnuttavasti kajahteli hämääseen ulkoilmaan ja suli syyskesä-yön heikosti siristävään tähteen. — —

Se oli heidän aikansa tuo; — ylimyksellinen aika, jolloin kaikki päivän lapset, kaikki kyntäjät ja ojankaivajat ja paimenet ja lypsäjät olivat vaijonneet ja nukkuneet pois maailmasta tuolla alapihan matalammissa rakennuksissa. Ne olivat niitä eri olentoja.

Ja alettuaan soittonsa he tavallisesti unohtivat Heikin kokonaan.

Niin nytkin, tänä iltana, — viimeisenä iltana ennen muuttoa.

Heikki istui muista erillään eräässä verannan sopukassa, jonne hyvin kuului soitto. Jokin levo-

ton aavistus hänellä oli siitä että vielä tänä iltana kaikki olisi tapahtunut.

Mutta tänä iltana sointui soitto entistäänkin ihanammin. Ja he olivat niin äärettömän kaukana kaikesta muusta.

Sitten alkoi Artturi soittaa viulua pianon säestyksellä.

Se oli Wagnerin „Träume“.

Hän soitti erinomaisesti. Viulun väräjävä ääni kajahti vuolasevasti ulos öiseen viileään ilmaan, puiston hiljaisten haapain lomitse ja hävisi jonnekin pimeään, jossa alotteleva laulurastas sen vaihtoi omiinsa. —

Kuinka se oli ihanaa se viulun sävel, sen surullinen värähdys siellä kaiken hienouden, kaiken elämän huipulla!

Mutta sydämmen hurmautuessa sitä samalla kouristaa joku salainan ahdistus. Niinkuin hän, Heikki, nauttisi täällä jotakin kiellettyä, johon hänellä ei ollut rehellistä oikeutta.

Hänen takanansa oli tulevinaan suunnaton joukko kuuntelevia olentoja, niitä, jotka eivät vielä ymmärtäneet, — korvat hörröllään, suu puoleksi avoinna. Silmissä heillä paloi outo liekki ja kasvoissa asui ääretön totisuus. Hän tunsii useita heistä. Ne olivat hänen maalaisia tuttujaan — myöskin Liisa ja isä. Jotkut niistä olivat käsittäneet tämän hetken rukoushetkeksi ja olivat tulleet virsikirja kädessä. Kaikki he seisovivat liikkumatto-

mina, syvimmissä hartaudessa. — — Ne raukat, raukat siellä maalla!

Mutta sitten joku alkoi puhua ja Heikki ihan säpsähti heidän puolestansa. Hän ajoi mielikuvituksen heti hajalle; hän tahtoi heidät pois, mitä pikemmin, ettei kukaan täällä saisi heitä nähdä.

Ja kuinka turha oli kumminkin hänen säpsähdyksensä ja hänen pelkonsa!

Ei täällä kukaan hänen haaveitansa aavistanut. Hänet he olivat niin kokonaan unohtaneet, — niinkuin häntä ei olisi koskaan heidän maailmaansa ollutkaan. Hän melkeen pelkäsi liikahtaa nurkassansa, ettei olisi heidän kummastustaan herättänyt ja siten ehkä häirinnyt. — Niin yksin, niin yksin oli Heikki heidän keskuudessaan. — He kerääntyivät mielikuvituksessa ihmisryhmäksi, jonka jäsenet osasivat vaan toisiansa ymmärtää, — niin, ehkä rakastaakin vaan toisiansa! Ihankuin *he* olisivat olleet jotain eri olentoja. — Ja Heikki samassa vajosi niitten joukkoon, jotka olivat tulleet virsikirjoinensa. — —

Oh, he eivät tuntuneet ainoastaan vierailta, — se tunne oli vihaa, sammumatonta vihaa, jota piti ihan väkisin estää kehittymästä rajattomaksi! — —

Mutta kaikessa kiihkoisuudessaan se viha oli kumminkin vaan ohimenevä tunne. Miksi ei olisi antanut noille ylhäisille anteeksi. He olivat kasvanut semmoisiin katsantotapoihin. Ja heissä saattoi olla mahdollisuutta enemmän kuin muissa. Jospa

vaan saisi kerran heidän tunteensa liikkeelle, värähtäisi heidän hellyyttänsä!

Olihan Fanny kerran itse pyytänyt, että Heikki opettaisi häntä kansaa rakastamaan. Se ei voinut olla mitään leikkiä hänen puoleltaan. Hänellä täytyi olla jokin tiedoton, sisällinen tarve siihen, — tarve vapautua elämästä, joka ei ollut muuta kuin nautintoa, — tarve palvelemaan ja hyödyttämään.

Ja kyllä Heikki opettaisikin, koko sielustaan ja sydämestään. Sitten. Sittenkuin Fanny ensin on *hänen!*

— — —

Ja mistä hän lieneekään saanut voimaa ja rohkeutta, mutta ensimmäisessä sopivassa tilaisuudessa hän lähestyi Fannyä ja sanoi onnistuneen välinpitämättömästi:

— Fanny, minä tahtoisin puhua sinun kansasi. Tuletko puutarhaan kävelemään?

Fanny katsahti vähän kummastuen, mutta nau-rahti sitten:

— Ohhoh, kylläpä tuo kuuluu juhlalliselta!

Hän nouti kumminkin paksun olkavaippansa, kääriytyi siihen tyystin ja virkkoi rappusilla:

— Mennään! — Paino oli viimeisellä tavuulla.

Ja heidän mennessään hän mymisi äskeisiä melodioja. Hän eli aivan vielä niissä.

Vasta puutarhassa, kun Heikki seisautui ja pyysi häntä penkille istumaan, hän vaiken.

Ja Heikki näki hämärästä huolimatta että hän kalpeni, kun Heikki alkoi puhua, — kalpeni niin kuin ihminen vaan voi kalveta.

— Niin, niin, sanoi Heikki keskeyttäen alottamansa lauseen, — minä arvasin että sinusta tämä on hyvin odottamatonta. Enkä minä olisi milloinkaan ruvennut puhumaan, jos se olisi minulle ollut mahdollista. Mutta minä tahdon vaan aivan lyhyen vastauksen — voithan itse tehdä tämän hetken niin lyhyeksi kuin tahdot.

Mutta Fanny oli vaiti.

— Minä jos kukaan, sanoi taas Heikki, tahtoisin säästää sinua tästä sinulle ehkä vastenmielisestä hetkestä. — Minua se vaivaa itseänikin. Sinä autat siis minuakin jollet viivyttelä, — ainoastaan ihan lyhyesti: niin taikka ei —

— Enhän ole itsekään selvillä, Heikki, sanoi Fanny vihdoin. Hänen äänessään oli hienoa hermostusta. — Minä en oikeen tiedä mitä sinä tarkoitat, — ja katsoi pois päin.

Heikki vavahti. Hän ojentautui, nosti otsansa ja sanoi päättävästi:

— Mitä tarkoitan, se on helposti sanottu. Minä tahdon sinulta kysyä, rakastatko sinä — —

Fanny aristui. Hän ei ollut nähnyt Heikkiä tuommoisena. Ensi kertaa tunsikin hän Heikin vaikutusta itseensä. — Ja hän alotti melkeen anteeksi anovalla äänellä:

— Sinä erehdyt Heikki, jos luulet etten sinusta pidä. Ei ole ketään josta niin pitäisin. Minusta tuntuu usein kuin en koskaan olisi ollut kenenkään kanssa niin todellinen ystävä kuin sinun. Eikä kukaan ole minulle ollut niin hyvä kuin sinä; ei

VII.

Helsinkiin tultuansa myöhään syksyllä Heikki ensi teokseen lähti hakemaan Ollia, jonka kanssa yhtä vähän kuin muidenkaan toverien kanssa hän ei kahteen viimeiseen vuoteen ollut paljon ollenkaan seurustellut.

Ei kukaan oikeen tiennyt missä Olli asui. Hän kuului pitävän sitä salassa. Hän tahtoi vihdoinkin saada tutkintonsa suoritetuiksi ja oli siksi mieluummin yksin kotonaan milloin siellä oli. Muuten näkyi hän yhtä usein kapakoissa kuin ennenkin. Heikki vaan ei ollut nyt sattunut tapaamaan.

Kumminkin Heikin onnistui saada Ollin asunnosta selvä.

Oli tuulinen ja sateinen syysilta, kun Heikki koputti Ollin ovelle, suuren kivimuurin neljännessä kerroksessa.

Olli aukasi melkeen samassa kuin Heikki oli koputtanut, sillä hän oli itse juuri ulos lähtemässä.

— Heikkikö sinä olet? sanoi Olli peräytyen pari askelta kummastuksesta.

— Niinkuin näet. Asutko yksin?

— Tulehan sisälle — ei no terve mieheen Heikki! Mistä sinä kapsäkkinesi? —

— Maalta, kotiopettajan toimesta. — Otatko minut täksi yöksi?

— Tuohonko sohvalle? Taikka kyllähän minäkin siinä; — saat sinä sängynkin jos niikseen tulee.

Hän riisui päällystakkinsa ja auttoi Heikkiä järjestämään hänen kamssujansa. Yhtä ja toista otettiin kapsäkistä ja ripustettiin nauloihin.

He herkesivät molemmat puhumattomiksi kuin sopimuksesta. Olli kuitenkin yhä tarkasteli Heikkiä ja sanoi vihdoin:

— Kuule sinä, Heikki, — ethän liene sairas? — ja tavoitteli valtasuonta.

— Terve minä olen, ei minua mikään vaivaa. Ja taas olivat ääneti.

Ei koskaan Olli ollut semmoisella kunnioituksella Heikkiä kohdellut. Hän aavisti jotain suurta surua Heikin takana ja kulki melkeen varpaillaan hänen ympärillään.

Kun he olivat saaneet Heikin kamssut järjestykseen, sanoi Heikki:

— Sinähän taisit olla ulos lähtemässä? Älä anna itseäsi häiritä. — Niin, Olli, huomaathan sinä missä tilassa minä olen — minä en voi nyt puhua!

Ja hän näki että Olli aivan hätääntyi. Merkikilliseksi olivat käyneet hänen silmänympäryksensä ja suu vetäytyi kummallisesti kokoon! —

— Sinä lienet väsyksissä, Heikki? Minä lähettän tytön tänne vuodettasi laittamaan, — pääsethän sitten levolla.

— Oh, vastasi Heikki, saatanhan laittaa vuoteeni itsekkin. Sano mieluummin tytölle ettei hän tänne ollenkaan tule koko iltana. Minä tahtoisin olla yksin — sinä ymmärrät, Olli! —

Olli viivytteli lähtöänsä. Levottomana hän katsoi ympärilleen, tarkasteli uudestaan Heikin kapsäkin ja kulki sitten muutaman kerran vaanien edestakasin.

Heikki seisoi ikkunan luona kääntyneenä ulos pimeyteen päin — niinkuin olisi vaan odottanut Ollin lähtevän.

Silloin tuli Olli ihan lähelle Heikkiä, otti häntä kädestä ja aikoi jotakin sanoa. — —

Mutta hän oli silmännähtävästi niin hämillään tästä sydämmellisyyttä ilmaisevasta liikkeestään, ettei saanut sanaakaan suustansa. Heikki huomasi että Ollin vaalenneet huulet liikahtelivat suonenvendon tapaisesti ja koko olennessa asui auttamaton neuvottomuus. — Tämmöistä tapahtui hänelle varmaan ensikerran hänen elämässään.

Vihdoin sieltä tuli vavahtavalla äänellä:

— Heikki, — lupaa ainoastaan ettei se tapahdu *nyt!*

Vastaukseksi Heikki vaan puristi hänen kätensä.

Ja Olli irtausi ja riensi ulos.

Aivan kuin olisi mennyt pakoon jotain, jota häpesi.

Ja Heikki hengähti syvästi. Hänen kasvoistaan lieveni synkkyys ja suun ympärille ilmaantui melkeen mielihyvän hymy.

Oliko tuo Olli? Olli liikutettuna! — Olli, joka muuten oli aina niin valmis arvostelemaan ja joka ei missään koskaan kadottanut kylmää malttiansa?

Kerrankin!

Ollin osanotto! Mikä voisi Heikkiä enemmän lohduttaa? Ja jos Heikki kaikki kertoisi, kuvaisi suuren elämänsurunsa hänelle; mitä jos Olli silloin purskahtaisi itkuun!

Se on totta, — Heikki oli kyllä ennenkin nähnyt hänen itkevän. Mutta sehän oli ollut jotakin aivan toista. Olli oli silloin päissään, — ja lie neekö silloin ollutkaan mitään itkemisen syytä.

Mutta jos Olli ei heltyisi eikä tunnustaisi Heikin surua? — No niin! Silloin hänkin saisi lähemmin asiaa ajatella Heikin kuoleman jälkeen! Semmoinen tapaus varmaan hänetkin pehmittäisi! —

*

Kun Olli tuli kotiin, makasi Heikki vuoteesansa. Lamppu paloi tuolilla ja valaisi häntä kirkkaasti.

Kauhistus ilmausi hetkeksi Olliin. Hän hiipi Heikin vuoteen ääreen ja kuunteli.

Heikki hengitti tasaisesti ja tyynesti. Nukkui.

Ollin kasvot kirkastuivat. Hän heittäysi hiljaa keinutuoliinsa, venytteli kaikkia jäseniänsä ja jäi kauan sinne istumaan.

Siitä oli nyt jo lähes kolme vuotta kuin he olivat eronneet. Olli tiesi vaan, että Heikki oli ollut kaiken aikaa ahkerassa lukutyössä. Mitä hän

luki, sitä ei Olli tarkalleen tiennyt. Lienee ollut niitä Heikin filosofioja. Ja sitten arvasi Olli että Heikki oli rakastunut.

Ulkonaisissa oloissa ei kyllä ollut mitään muutunutta. Kaikki oli entisellään. Niin makasi tuo Heikki tuossa kuin olisi eilen häntä viimeiksi nähnyt. Ja Olli istui keinutuolissa aivan niinkuin ennenkin, palattuaan yöllä kotiin. Lamppu sihisi tuollilla — ja sekin oli ollut Heikin ainainen tapa: hän ei sitä koskaan jättänyt pöydälle palamaan.

Heikin kasvoissa näytti kumminkin joku omi tuinen muutos tapahtuneen. Niihin oli tullut jotakin hienontunutta. Nenä oli kuin laihtunut ja silmäluut selvenneet. Niinkuin pitkät kärsimykset olisivat hänen kasvojansa muodostelleet. Olli oli lukevinaan niin paljon, paljon siitä Heikin silmien luota — semmoista, joka oli tullut häneen heidän erilläolonsa aikana, sisästäpäin, sieluelämän vaikutuksesta.

Mutta ulkonaisesti olivat Heikin kasvotkin samat — pienimpiin erikoiskohtiin asti. Erittäin kummasteli Olli hänen tukkansa ominaisuutta. Se oli aina sama samoine kiharoineen. Siellä oli yksi niskassa, joka oli oudostuttavan itsepintaisesti pysytännyt muotonsa ja asemansa. Se putosi muita alemmaksi, kiehkuraksi niskassa ja ulottui tavallisesti Heikin ahtaan alaskäänteisen kauluksen valkealle pohjalle. Tämä tukka se antoi hänen kasvoillensa niitten ulkonaisen luonteen, ja ehkä samalla keveän viittauksen hänen talonpoikaiseen syntyperäänsä.

Olli huomasi nyt ensi kerran että sen todellakin vaikutti vaan tuo kihara. — Hän katseli siksi Heikkiä verrattomalla huomiolla, — nousi keinutuolistaan ja tarkasteli joka taholta.

Tuolin selkäpuulla riippui Heikin harmaa takki — ijänikuinen, jota Olli muisti vähintään kolme vuotta sitten nähneensä Heikin kantavan. Sitä sanottiin juh-latakiksi ja otettiin esille harvoin. Mutta nyt se osotti jo kulumisen oireita. Kiilteli vähän kyynäspäitten kohdalta ja tarjosi siellä täällä nähtäväksi poimuja, joita vuodet olivat siihen kasvattaneet. Se poloinen oli nähtävästi saanut viime kesänä jokapäiväisen takin viran palvellessaan rakastunutta her-raansa.

Olli naurahti itseksensä, otti takin tuolinkarmilta ja katseli sen kaulusta. Se oli tuon kauluksen vähän virheellinen leikkaus, joka juuri antoi takille omituisuutensa ja jätti sen muistoon. Se kiersi liian alas niskassa, niin että joskus näytti paidan kauluksen alareunaa; mutta edessä se otti tappionsa takasin ja pyrki vähän liaksi kohoamaan. Heikki ei olisi ollut Heikki, jollei tuo kaulus olisi juuri semmoinen ollut. Niin pitkälle kuin Olli häntä muisti, oli hänellä aina ollut tuo virhe vaatetuksessa, — mikä tuli siitä että hän käytti halpaa räätäliä, ja aina samaa.

Olli meni vaatekaappinsa luo, avasi sen ovet ja otti esille uuden uutukaisen, lakanaan käärityn, kiiltävän, mustaverkaisen visiittitakkinsa. Hän tarkasteli sitä tuntijan katseella ja mietti itseksensä;

mutta alkoi sitten sitä mittailta Heikin takin kanssa, leveyden olan päästä olan päähän ja niskaluusta selkäristeykseen.

Oli sentään omituista kuinka he olivat samantamaisia, Olli ja Heikki. Voisi vannoa että tuo Ollin takki sopisi Heikille aivan yhtä hyvin kuin se sopi hänelle. — —

Ja Olli kääri sen huolellisesti jälleen valkoseen lakanaan; ei vienyt sitä takasin kaappiin, vaan jätti pöydälle.

Sitten hän riisuutui, ripusti Heikin takin paikoilleen, sammutti lampun ja sukeltui vuoteesensa.

*

Kun Heikki seuraavana aamuna heräsi, oli ulkona ilma muuttunut ja aurinko paistoi ilosesti sisälle.

Olli istui puolipukeissa sänkynsä laidalla ja tirkisteli häntä.

Rykäsi ja nousi seisaalleen kun Heikki havahtui.

Ja Heikin pukeutuessa he eivät puhuneet sanaakaan toisilleen. Oli ihan mahdotonta alottaa Ollin kanssa jotakin sydämmellisempää puhetta, — vaan senvuoksi että tiesi että hän olisi siitä kärsinyt ja hävennyt sanomattomasti.

Tuntui selvästi että Olli oli arvannut kaikki tyyni, ihan pienimpiin yksityiskohtiin asti. Ja että hän oli ihan säälimättä antanut tapaukselle sen nimen mikä sille tulikin. Heikistä se oli sentään jo-

tain muuta kuin miksi Olli sitä ajatteli. Se oli tapaus, jolla oli vuosikausia takanaan, jolla oli syvät syynsä, suuri merkityksensä, jota ei voinut selittää yhtenä eikä kahtena iltana. Mutta Olli olisi varmaan keskeyttänyt kaikki selitykset ja sanonut: sanalla sanoen, sinä olet saanut rukkaset!

Vaitiolo rupesi sentään Ollistakin tuntumaan tukalalta, koskapa hän alkoi viritellä puhetta.

— Kylläpä on tuo takkiskin jo kulunut. Minä sen muistan vielä entuudesta.

Mutta kun ei siihen saanut mitään vastausta, sanoi hän taas jonkun ajan kuluttua:

— Voisit minulle tehdä suuren palveluksen. Osta minulta tämä takkini. Se ei sovi minulle ollenkaan.

Ja veti esille uuden visiittitakkinsa.

Hän silmännähtävästi tahtoi asettua sille kannalle ettei Heikin asiasta muka mitään sen pitempiä puheita olisi tullutkaan.

— Jos sillä teen palveluksen niin miksei! Mutta rahaa et minulta saa hyvään aikaan, sanoi Heikki.

— En tarvitsekkään tällä haavaa. Mutta koetahan sitä.

Ollin pitkä musta takki oli kuin tilattu Heikkiä varten. Se sopi mainiosti. Ei ainoatakaan liikaa poimua!

Mutta Heikki ei ymmärtänyt niitä asioita. Sillä katsahdettuaan peiliin hän aivan kauhistui.

— Ei — ei, Olli, ei tämä minulle käy. Sehän on kuin satula lehmän selässä.

Olli ei ottanut kuullakseenkaan. Käänteli vaan Heikkiä vasemmalle ja oikealle, ja sitten poistuen jonkun askeleen taakseppäin huusi innostuneena: mainiota! minä arvasin oikeen! sinusta tulee toinen mies! — Pidäs vähän päätäs pystympänä — niinkuin katselisit olkani yli! — Noin, noin, juuri noin! Suuremmoista!

— Sinä olet hullu, Olli!

— Pane tämä pystykaulus kaulaasi!

Mutta kun Heikki oli saanut Ollin pystykaulusen paikoilleen, purskahti Olli nauruun.

— Katso peiliin itse!

Tiesinhän minä että ne olivat nuo sinun kiharasi!

Heikki alkoi ottaa kaulusta pois.

— Ei, ei, anna sen olla paikoillaan. Kiharasi ne ovat poistettavat! Sinun täytyy erota pyhimysvanteestasi, rakas sielu!

Heikin teki niin hyvää heittäytyä onnettomuukseensa niinkuin lapsi Ollin käsiin.

Sillä selvää oli että Olli koetti olla näin ilonen ja ystävällinen vaan lievittääkseen Heikin surun.

Ja surut eivät silloin tuntuneetkaan, ne olivat kuin haihtuneet. — —

Kun he sitten menivät päivällisille yksinäiseen huoneeseen suuressa ravintolassa, ja kun Olli päivällisen jälkeen alkoi juoda likööriä, tuli kaikki tyyni ihan itsestään puheeksi. Ja Olillakin näytti olevan paljon puhumista Heikin asioista. Hän tahtoi kerrankin puhua suunsa puhtaaksi. Kaikkeen oli Heikki

itse ollut syypäänä, sanoi hän. Heikki katsoi elämää liian lapselliselta — liian aralta kannalta. Hänessä ei ollut kylläksi miestä. — Ja se taas tuli epäluonnollisesta elämäntavasta. Miehuus riippuu siitä että elää niinkuin mies. Eikä hän voinut lääkärinäkään muuta neuvoa. Epäilemättä riippuu psyykillinen kypsyys hyvin paljon tästä asiasta. Ja senvuoksi Heikki juuri olikin, sanoi hän, aina osottanut vissiä kypsymättömyyttä, lapsellisuutta luonteessaan, joka teki hänet niin huomaamattomaksi eikä voinut herättää edes toverien intressiä häneen.

Tämä nyt oli sitä samaa mitä Olli oikeastaan aina oli hautonut itsessään. Ja Heikki sen olisi tiennyt hänen sanomattaankin.

Mutta näin suorana vaatimuksena ei Olli ennen ollut esittänyt mielipidettään.

Hän silmännähtävästi odotti selvää vastausta Heikiltä.

Ja Heikin oli mahdoton nyt työntää luotaan hänen tarjoomaansa apua ja ohjausta. Hän olisi sillä kerrassaan vetäytynyt pois siitä ystävällisestä suhteesta, joka oli heidän väliinsä niin äkkiarvaamatta perustunut, ja joka korvasi hänelle melkeen kaikki. He olisivat taas eronneet ja olleet kylmiä toisilleen — ehkä ainiaaksi. Mutta nyt olisi Heikki vähin voinut luopua Ollista.

— Menemmekö parturiin, kysyi Olli.

— Mennään nyt sitten, sanoi Heikki, ja tunki selvästi kuinka Olli sen käsitti vastauksena aivan toisiin kysymyksiin. — —

— —

He menivät hienoimpaan parturiin.

Täällä Olli määräsi kaikki.

Parturi tunkeutui konesaksineen keskelle Heikin tukkaa.

Se leikattiin niin lyhyeksi kuin suinkin voitiin saada, — niin että pääkallo siinti esille.

Ja siinä ne nyt makasivat parketti-permannolla Heikin tutut kiharat toinen toisensa vieressä — vieraassa ympäristössä. Lakasijapoika työnsi ne armottomasti uunin eteen, sinne muitten, outojen, tummempien tai vaaleampien joukkoon. — —

Heikin ulkonäkö oli niin muuttunut että hän hämmästyi peiliin katsahtaessaan. Pääkallon muodot esiintyivät selvinä näkyviin — nenä, suu, silmät saivat aivan erilaisen näön — ja Ollin korkea pystykaulus, joka pakotti Heikin pään luonnottomasti jäykkään asentoon, teki yleisvaikutuksen vielä kummallisemmaksi: oli kuin korvat olisivat syyttäneet tulleet hallitsevaan asemaan; ne olivat kuin kasvaneet suuremmiksi, ja lerpattivat ulospäin; — kaikki muu oli kuin silinnyt ja kadottanut merkityksensä.

Mahdotonta oli Heikin ajatella ulosmenoa. Hän olisi mieluummin pistänyt onnettoman päänsä säkkiin ja vajonnut maan alle.

Hänen suureksi lohdutukseksi tuli ulkoa kaksi herraa, joilla oli samalla lailla — siintävä pääkallo ja korvat ja pystykaulukset. Ne oli niitä pääkaupungin leijonia. — Se oli ihan viimeisin muoti. Monet vähäpätöisemmätkin leikkuuttivat samalla lailla, mutta nämät olivat niitä, jotka aina

ovat näkösällä. — Yksi heistä työntäsi vahingossa Heikkiä, tullessaan peilin ääreen, — mutta pyysi samassa semmoisella kohteliaisuudella anteeksi, että Heikki meni aivan punaseksi hämmennyksestä —.

Lähtiessä Olli otti tahallaan Heikin vilttihatun päähänsä ja jätti hänelle oman sylinterinsä Heikin estelystä huolimatta. Hän tuli aivan kovaääniseksi, ja Heikin piti kuin pitikin myöntyä.

Kun he olivat kadulla, juoksi kaunissilmäinen piika heidän ohitsensa. Hän katsoi Heikkiin. Ja kun Heikki kääntyi taaksensa häntä vielä nähdäkseen, katsahti hänkin, ja nauroi silmää iskien.

Ennen olivat vastaantulijat aina katsoneet Ollia. Nyt ne katsoivat Heikkiä.

Kevyt syysilta oli tullut Helsingin yli. Kaasut syttyivät ja Esplanaadin sähkölamput pian voittivat ja hävittivät taivaalta tulevan kellankuultavan iltahohteen. Hiljaa kävellen pitkissä jonoissa, ilosena sorinana liikkui pääkaduilla ihmisjoukot — ja hyväilevästi jymisi korvaan taantuva kaupunginmelu.

Olli ehdotteli Kappeliin, ja he menivät sinne.

Siellä soitti musiikki ja väkeä oli sijat täynnänsä sekä sisällä että ulkona — huoletonta, nauravaa, ystävällistä, sähkön valaisemaa yleisöä lämpimän syysillan hyvänhajuisessa tuoksussa. — —

He tulivat keskikäytävää ylös ja poikkesivat oikealle puolelle. Heikki voitti kaikki ujustelut. Ja se oli nyt entistä helpompi, kun tuo Ollin korkea kaulus jäykisti niskaa ja pakotti pään pystyyn. Monet ihmisistä aivan kääntyivät katsomaan, ja

noissa katseissa oli niinkuin jotain uteliaisuudella sekoitettua kunnioitusta. Varmaan sen vaikutti sylinteri ja kaulus ja musta verkatakki, joka näkyi avatun, kevyen palttoon alta. — —

Kappelin kylkimajan luona, jonne Olli ja Heikki ensin tulivat, istuivat kaikki ne sieltä maalta.

Mutta Heikki ei pysähtynyt kättelemään. Nosti vaan sylinteriä. Eikä vilaisutkaan Fannyyn.

Ylhäällä pääoven edustalla, missä oli valoisinta ja näkyvintä, istui suuri joukko Ollin tuttuja. Heikille ne oli semmoisia tuttuja, joita tervehditään lakin nostamalla. Ne olivat anastaneet siinä kaikki pöydät ja hallitsivat kokonaan sitä seutua.

Ne olivat kaikki sylinteripäisiä.

Yhdellä vaan oli tavallinen huopahattu. Ja se olikin läheisempi tuttu Heikille. Se oli Eemil.

Heikin nähtyään hän hyppäsi paikaltaan.

— Ei mutta! Heikki! Terve mieheen! — Ja kuinka pääkaupunkilaiseksi olet käynyt! Enhän tahtonut sinua tuntea!

Ja nyki ja reuhtoi lähentelevään tapaansa, niin että Heikin tuli vaikea olla noitten muiden vuoksi, jotka eivät olleet hänelle niin tuttuja. Eemil puhua mellasti aina niinkuin kaikki ihmiset olisivat olleet saman perheen jäseniä. Hän oli kuin sokea kaikelle mikä maailmassa on ulkonaista arvokkaisuutta, tahallista kylmyyttä käytöksessä. Hän ei ymmärtänyt sitä ja laskeutui koko olennollaan niitten väliin, jotka toisilleen olivat vieraampia tai säilyttivät keskenään arvonsa mukaista suhdetta; laskeutui ja

heti sekotti kaikki suhteet, nimitti asiat kotoisilla nimillään, ja ehdotteli liian aikasin sinunmaljoja.

Mutta Eemil onneksi ei istunut kauan. Hän nyykäytti seuralle hyvästiksi päätä ja katosi, jotakin paperilippua liivintaskustaan hakien.

Ne muut ottivat Heikin vastaan aivan toisella tavalla. Nousivat paikoiltaan tervehtiessä ja kuuntelivat huomiolla mitä hänellä oli sanomista. Oli jotakin kohteliasta ja kunnioittavaa heidän käytöksessään. Ja samalla he näyttivät olevan hyvin uteliaita Heikin olemmasta selkoa saamaan. Aivan kuin olisivat nyt vasta ensi kerran häntä nähneet.

Heikki tunsu että he oikeastaan saivat perin pohjin väärän käsityksen hänen henkilöstään; — semmoisen niinkuin hän olisi ollut elämän vastoinkäymisiä kokenut mies, joka tahtoo kaikella mitä sanoo laskea hienoa ivaa maailmasta ja ihmisistä ja niiden pyrinnoista. Mutta samalla ne juuri sen tähden näyttivät niin mielellään kuuntelevan häntä.

Ja miksi Heikki olisikaan ilmaissut heille oikean itsensä? Saakoot vaan väärän kuvan. Semmoisen, joka soveltuu hänen muuttuneeseen ulkomuotoonsa.

Kun he siinä istuivat ja urkkivat hänen olentoansa, selvisi hänelle itselleen yhä enemmän se kuva, jommoisena hän nyt hetki hetkeltä painui heidän mieleensä. Ja samassa heräsi halu itsen luoda ja muodostella tuota kuvaa; — pienimmistä erikoisuuksista asti suurimpiin ja tärkeimpiin luonteenpiirteisiin saakka: siitä kuinka hän nosti lasin huulillensa tai käänsi päätänsä tai naurahti — sii-

hen mitä hän ajatteli yhteiskunnallisissa kysymyksissä, mitä hän itse muka harrasti ja aikoi.

Ja mallina tätä kuvaa luodessa olivat *heidän* ihanteensa, — ne, joihin he pyrkivät kaikilla liikkeillään ja ajatuksillaan.

Heikki vastaanotti tarjotun sikarin. Hän syytytti sen miellyttävimmällä niistä tavoista, joilla oli nähnyt sikaria sytytettävän, ja puhuessa ei aina otanut suusta vaan piteli paremmin siinä lähitienoilla.

Ja mitä ajatuksiin tuli, niin piti etupäässä antaa vaikutuksen niinkuin olisi jo vakaantunut. Siinä tarkoituksessa piti puhua hillitysti, ei suinkaan vaan innostua mistään. Ja ennen kaikkea oli poikamaisuutta välttämisen, joka niin helposti saattoi pujahtaa jos ei muuhun niin johonkin lauseenkäänteesen kesken vakavintakin keskustelua. — Omista pyrinöistä ei juuri sopinut puhua. Mutta samassa piti kumminkin antaa selvästi tuntea takanansa varmaa yhteiskunnallisuutta. Ei kukaan tarvinnut tietää mikä oli se yhteiskunnallinen asema, johon tähtäili; mutta se piti olla ihan tuntuva, että tähtäili. — Se semmoinen aatteissa eläminen ja isänmaasta puhuminen, se olisi tehnyt ihan mahdottomaksi heidän silmissään. Piti päinvastoin asettua sille kannalle että semmoinen saattoi tulla ainoastaan lyseon konventissa kysymykseen, — ja nauraa yläpuolelta kun tuli puheeksi henkilöt, jotka vielä olivat niin lapsekkaita.

Hän itsekin kiintyi omaan kuvaansa. Hänen mielessään oli niin selvänä kuinka hän siinä istui sylinteri päässä sikarin savua luotaan puhallellen. Ja hän kiintyi erittäin siihen tapaan, millä hänen kuvansa lausui ajatuksensa, se on, mitä se ajatteli ja puhui. Peiliä ei ollut, mutta heidän silmissään oleva uteliaisuus sen hänelle kuvasti.

Ja omituinen keveys ja ilo tuntuu sydämessä.

Uusi, ennen olematon tulevaisuudenkuva väikyttelö muotojansa — niin paljoa lähempi ja helpommin saavutettu kuin kaikki entiset.

Entä jos elämä ei olekkaan jakso kärsimyksiä! Mikä pakko hänen onkaan sitä aina semmoiseksi ajatella!

Ja Heikki kohautti hattua ja sydämmellisimmällä hymyllä vastasi maljaan pöydän toisesta päästä.

He näyttivät kiintyvän häneen yhä enemmän.

Piiloon vaan kaikki sisäinen maailma lapsekaine haaveineen ja ihanteineen.

Olli oli oikeassa!

— —

Fanny ja ne muut läksivät ja tulivat kulke-neeksi ihan heidän pöytänsä ohitse.

Heikki nousi vaan paikaltaan ja nosti hattua.

Fanny pysähtyi epävarmasti niinkuin olisi tahtonut antaa hänelle tilaisuutta ojentamaan kättä hyvästiksi.

Ja lensi tulipunaseksi kun ei Heikki ojentanut.

— —

*

Kun kaikki heidänkin pöydässään vihdoin, musiikin loputtua, nousivat siirtyäkseen sisälle, ehdoteli Olli Heikille että he kaksin eroisivat muuanne. Ollilla oli tuttava, jonka luo piti lähdeettämän. Ja he jättivät seuran ja ajoivat sinne.

— —

He tulivat pienenlaiseen huoneeseen, jossa kaikki oli verhottu tumman punaseen, tapetit, huonekalut ja matot. Kaunis, korkeajalustiminen lamppu paloi matalalla ympyräpöydällä, jossa oli valokuva-albumia samettikansissa. Pöydän takana oli muhkea sohva ja pehmeitä tuoleja — nekin päällystetyt punasella sametilla. Siellä oli sitten täydellinen toalettilaitos komeine posliiniastioineen valkoisten uudinten keskellä, ja tummilla, raskailla verhoilla erotettu huoneen-osasto, joka näytti sisältävän suuren sängyn kullattuine päätyine. Matolla ei kuulunut käyntiä. Ja lampun kirjailtu varjostin jätti kasvot ja koko yläpuolen huonetta hämärään.

Se nainen, joka oli heidät päästänyt sisälle, pyysi odottamaan — ja toi Ollin käskystä heille portteria kokonaisuudessa pullossa.

Sitten kuului jostain seinien takaa käyntiä ovissa, kuului hetkeksi hurjaa pianonsoittoa ja nauravia, meluvia ihmis-ääniä, — joka kaikki, taas ovien taakse jäätyään, vaikeni äänettömäksi.

Ja samassa tuli Ollin tuttava esille.

Se oli Dagmar.

Hän seisautui ovelta ja nauvoi ystävällisesti heille molemmille, kätteli sitten Ollia niinkuin vanhaa tuttua, ja katsahti tutusti Heikkiinkin, silminnähtävästi ottaen hänet erityisesti huomionsa.

Hän ja Olli istuivat sohvaan. Mutta Heikki heitä vastapäätä tuolille, hajasäärin, tuolinselkä syliin päin. Dagmarin viittausta, että hänen toisella puolellaan olisi sohvassa vielä tilaa, ei Heikki ollut huomaavinaan. — Dagmar sai nähtävästi hänestä sen käsityksen että tämä kaikki oli hänelle niin jokapäiväistä ettei hän enää olisi oikeen viitsinyt, — että hän oli aikaa sitten kyllästynyt tällaisiin huvituksiin. Ja Heikki rupesikin huolimattomasti vihellellä albumin lehtiä selailemaan.

Mutta Dagmar ei voinut rauhoittua. Hän oli niin kaunis. Kaikki olivat hänelle aina ehdottomasti antautuneet. Miksei tämä?

Hän kävi pari kertaa peilin ääressä; sitten alkoi viehättävimmällä tavallaan syytää hyväilyä Ollille. Kaikki oli Heikkiä varten.

Mutta Heikki vaan ojenteli käsiänsä ja haukotteli.

Vihdoin Dagmar jätti Ollin ja tahtoi istua Heikin luo.

Ja ennenkuin Heikki ennätti katsahtaa ympärilleenkään, oli Olli kadonnut, — aivankuin jostakin sopimuksesta Dagmarin kanssa. Oli myöhäistä huuataa Ollia takasin.

Heikki oli kyllä ennenkin toverien kanssa joutunut tämmöisiin paikkoihin, mutta hän ei ollut koskaan näin jäänyt kahden kesken. — Tämä oli Olin tahto.

Dagmar seiso i oven luona, naurahteli lähennellen ja oli ujostelevinaan.

Heikki nousi ja meni toalettipiiliin luo, jossa yhä hiljaa vihellellen rupesi katselemaan kaikellaisia posliinisiä pikkukapineita. Hänen oli tavattoman vaikea teeskennellä rauhallisuutta. Sillä sydän alkoi sykkiä ihan hirveästi; se sykki niin, että Dagmarin olisi täytynyt kuulla, jos hän vaan olisi tullut ihan lähelle. Se oli hypätä ulos, se tuotti melkeen kipua.

Heikki rykäsi sanoakseen jotakin. Ja Dagmar käsitti sen keskeytykseksi ja katsahti kummastuneena hänen silmiinsä.

Koko voimansa sai Heikki käyttää voittaakseen onnettoman sydämmensä.

Mutta hän sen vihdoiin voitti. Varovasti ja taidolla sovittaen sanojaan vielä nopean ja epäta-saisen hengityksensä väliin hän sai kumminkin esille saman huolimattoman äänenpainon, mikä oli antanut Dagmarille alkuperäisen käsityksen hänestä niinkuin hän olisi ollut kyllästynyt maailmanmies. Ikäänkuin muun tekemisen puutteessa hän alkoi puhutella Dagmaria, kyseli alentuvalla leppeydellä hänen toimeentulostaan ja elämästään.

Dagmar vastasi kaikkeen; hän aivan aristui. Hän oli ihan tottumaton siihen että joku herra puhutteli häntä totisissa asioissa ja pyysi hänen vapaaehtoisia

vastauksiaan. Hän näytti samassa alkavan todellakin ujostella, melkeen hävetä. Jonkinlainen puna nousi ohimoihin. Hänen kauniit kasvonsa muuttuivat, ne melkeen rumentuivat; puuderi ja sminkki ikäänkuin irtaantuivat hänen todellisesta olennostaan ja paljastivat altansa hänen vähäpätöisen yksilöllisyytensä.

Heikin aivan kävi sääliksi, ja hän oli samassa itsensä herrana; sydän ei sykkinyt. Hän oli kokonaan voittanut Dagmarin.

Hän jatkoi puhetta samasta asiasta, mutta nauroi joskus ystävällisesti ja rohkaisi vähitellen Dagmarin mielen. Dagmar oli nyt niin hänen vallassaan, että Heikki olisi voinut kietoa hänet sormensa ympäri.

Mutta vielä jonkun aikaa puheltua Heikki ojensi hänelle kättä lähteäkseen.

Dagmar antoi omansa, ja katsoi niin suoraan Heikin silmiin kuin olisi tahtonut antaa hänelle lupauksen ikuisesta uskollisuudesta. Hän teki vaan heikon ja aran yrityksen pidättää Heikki luokseen.

Mutta Heikki nyykäytti naurahtaen päätä, taputti häntä olalle ja sanoi että joskus toisten. —

Sitten hän aukasi oven ja tuli eteishuoneeseen, jossa Olli häntä odotteli maaten seljälläan sohvalla, portteripullot vieressään pöydällä.

— Jaha, jaha, sanoi hän, nousi pystyyn ja pani paltoonsa nappeihin. — Jokos sitä mentiin?

— Jo.

— —

Kun he Ollin kanssa kulkivat kotiin, huomasi Heikki että Olli puhui hänen kanssaan ihan toisella tavalla kuin ennen, niinkuin olisi nyt luullut olevansa hyvin lähellä Heikkiä.

Heikki vastasi myöskin toisella tavalla kuin ennen. Heikkikin oli olevinaan entistä lähempänä, ja paljoo enemmän niinkuin olisi ollut vertainen. Olli näytti pitävän siitä uudesta tavasta, ja otti häntä käsipuolesta kävellessä.

— —

Eikä se ollut ollenkaan mitään vaikeata pitää nyt Olliakin väärässä käsityksessä; se tuli ihan luonnostaan.

VIII.

Kahden vuoden kuluessa siitä kuin he Ollin kanssa kävivät tuolla kappelin retkellä oli Heikki saanut kaikki tutkintonsa suoritetuiksi. Hän valmisteli nyt väitöskirjaansa. —

Kaikki oli mennyt verrattain helposti ja kevyesti. Ne vaikeudet, jotka olivat Heikkiä alussa pelottaneet, ne olivat vaan harhakuvia, niitä ei ollut olemassa. Piti vaan kerran kaikkiaan päästä siihen tietoon että vaikeudet filosofiassa syntyivät filosoofin omien ajatusten epäselvyydestä. Filosoofia piti kohdella niinkuin lasta; nauraa hänelle kun hän voimiansa ponnistellen pyristeli sotkeutuneessa ajatusten verkossa, joskus pudistaa hänelle päätä, mutta joskus hyväksyvästi nyökkäyttääkin, kun hän sai esille jonkun selvemmän ajatuksen.

Mutta ei ollut ainoastaan filosofian vaikeuksien laita tällöinen. Koko muun elämän laita oli sama. Aivan niinkuin filosoofi koetteli vaikeitten tieteellisten sanojen taakse peittää omaa epäselvyyttänsä ja hataruuttaan ja siten pelottaa arvostelusta liian nuorta järkeä, aivan samalla tavalla oli pelottanut Heikkiä koko muukin elämä, kaikki sen yhteiskun-

nalliset laitokset, vallan pitäjät, virkamiehet. Se oli kuin toista korkeampaa maailmaa, jota hän ei ollut ymmärtänyt, vaan ainoastaan arasti kunnioittanut. Hän oli aina tuntenut kuuluvansa hallittujen joukkoon.

Nyt hän oli kokonaan muuttunut. Se oli tullut aivan itsestään, kirjojen ääressä istuessa. Hän oli yhtäkkiä alkanut ymmärtää että kaikki tyyni oli hienoa petosta, harhanäkyä. Viranomaisuus, se oli vaan käsite. Virkatakin sisässä istui tavallinen heikko ihminen, joka oli vaan hyvin harjaantunut heikkouksiansa peittämään, joka oli kehittänyt itsetuottamusta ja oppinut käskemään. Miksi ei Heikki-kin ottaisi täyttä askelta ja siirtyisi „hallitsijain“ riveihin.

Antissa hän oli kerran läheltä nähnyt ja ihailut tuota voimaa, joka empimättä asettui kaiken yläpuolelle ja joka oli kaiken viranomaisuuden perustus.

Nyt hän tunsu sitä itsessänsä!

Monet hänen tovereistaan olivat tosin häntä ennen tähän kehityskauteen päässeet. Heikkiä oli myöhästyttänyt hänen lapselliset puuhansa maalla.

Mutta se ei tehnyt mitään: hän saattoi nyt vanhempana ja kokeneempana sitä varmemmin valloittaa vasta avautuneet alat.

Koko asia oli vaan ajan kysymys. Ja sivuasiasia oli myöskin mitä tietä se kaikki kävisi. Miksei niinkin, että hän pyrki ensin aineelliseen varakkuuteen! —

Lyhyempi oli kuitenkin toinen tie ja sillä hän oli jo koko pitkälle päässyt. Se oli maineen. Sen tavoittamisessa hän oli mennyt eteenpäin verrattoman nopeasti ja semmoisella loistolla, että oli herättänyt yleistä kummastusta ja ihailua.

Ja se oli kumminkin hänen pahin vihollisensa. Sillä se oli ainoa ajatus, joka häiritsi hänen lukujansa. Rivien välistä se pyrki esille, tunkeutui keskelle tieteen syvimpiä sokkeloita, keskeytti ajatusjuoksun tai pysäytti kynän, kasvoi, sytytti mielen outoon liekkiinsä, kunnes sai sydämmen sykkimään.

Mitään muuta hän ei koko aikana ollut enättänyt ajatella — tässä kiireisessä kuumeentapaisessa työssä ja pyrkimyksessä.

*

Eräänä iltana istuessaan työpöytänsä ääressä paksun tupakinsavun ympäröimänä, vajoutuneena milloin lukuun milloin haaveisiin, hän äkkiä säpsähti risahdusta ikkunansa takaa. Hän nousi istualtaan, painoi päänsä kiinni lasiin ja käsillään varjostaen silmiänsä katsoi ulos.

Siellä seisoivat kovassa pakkasessa turkkiin kääriytyneet naisolento.

Heikki rypisti tyytymättömänä silmäkulmansa, pukeutui sitten turkkiinsa, sammutti lampun ja läksi ulos.

Mutta hän hämmästytti suuresti nähdessään kenen hän tapasi, ja tahtoi mennä ohitse vaan nostettuaan

lakkiansa, sillä Heikki oli kai erehtynyt tuosta riisahduksesta.

Silloin sanoi neiti Fannyn tuttu ääni turkin sisästä:

— Ah, herra Vuorela, se oli hyvä että Teidät tapasin. Minä olen kauan hakenut tilaisuutta puhuakseni Teidän kanssanne! —

Hänen äänensä vapisi selvästi, vaikka hän oli puhuvinaan rauhallisesti ja melkeen huolimattomasti.

— Niin, sanoi Heikki hyvin ystävällisesti, — siitä on pitkä aika kuin olemme tavanneet toisiamme — kohta kaksi vuotta, minä luulen?

Sitten he kulkivat sanaakaan vaihtamatta kokonaisen katuvälin.

— No miten Teidän kotonanne jaksetaan, kysyi Fanny epävarmasti, jotain sanoakseen.

— En ole siellä käynyt siitä asti kuin Helsinkiin muutin. En tiedä mitään heistä. Te muistatte vielä Vuorelan?

— Muistan, — niin hyvin.

Ja he kulkivat taas pitkän matkan ääneti. Heikki odotti sitä asiaa. Mutta Fanny kävi levottomasti ja yhä kiireisemmin.

Vihdoin hän pysähtyi kadunkulmaan ja katkonaisesti sai sanotuksi:

— Tästä on minun eroaminen. Niin, minä tahdoin Teille sanoa, että minä olen niin usein ajatellut, — minua on niin usein vaivannut se tapaus siellä meidän puistossamme —

— No, mitäpä siitä — onhan se jo kauan sitten ollut ja mennyt, vastasi Heikki vähän kylmästi.

Fanny seiso i hetken vielä puhumatta mitään, mutta ojensi sitten hansikattoman, hiukan palelevan kätensä Heikille:

— Niin no, hyvästi sitten Heikki.

— Hyvästi.

Ja hän läksi kiireisesti omalle suunnallensa.

Heikki ymmärsi niin hyvin Fannyn tarkoituksen. Nyt oli siis tullut Fannyn vuoro!

Ja Heikki itsekin oudostui omaa kylmyyttänsä. Järki sanoi että tällöisessä tapauksessa olisi pitänyt tuntea osanottoa. Mutta ei merkkiäkään mistään osanotosta tai myötätuntoisuudesta herännyt hänessä. Sydämessä käväsi vaan ohimenevä säälintunne, kun hän katsoi Fannyn jälkeen ja näki takaa hänen turkinhelmansa joka askeleella käännähtävän kantapäitten mukana.

— —

Kotiin Heikki ei enää viitsinyt mennä.

Ravintolaanko taas? Ja siellä uudistaa jälleen tuhansia kertoja sanotut sanat ja ajatellut ajatukset! Ja puhua ja näyttää innostuneelta ja nauraa tyhmyyksille!

Heikki meni konserttiin. Häntä ei huvittanut seura tänä iltana. Hän tahtoi kuunnella musiikkia ja hetkeksi levähtää tavallisista ajatuksistaan ja haaveistaan.

Konsertissa ei ollut ainoatakaan hänen tuttavaansa, vaikka väkeä oli niin paljon kuin yliopis-

ton juhlasaliin suinkin mahtui. Kuinka toinen oli tämä yleisö kuin se, joka Heikin tunsi! Hän meni täällä aivan huomaamattomana läpi koko salin. Ei kukaan kääntynyt häntä katsahtamaankaan.

Esiintyi nuori viulunsoittaja, melkeen poika. Hän oli niin sievä ulkonäöltään ja niin nätisti kömpelö kumarruksissaan että yleisö otti hänet heti vastaan sydämmellisellä ihastuksella. Kävi tyytyväisyyden humaus läpi koko salin.

Hän soitti vaan liikuttavaa, surullista musiikkia, ja menestyksestä, hurjista taputuksista huolimatta jatkoi vaan samaan henkeen. Kaikki se itsetietoinen tyytyväisyys, jonka suosio sai hänen kasvoihinsa ilmaantumaan, katosi heti kun hän alotti jälleen soittaa.

Ja viimeisessä kappaleessa lauloi hänen viulunsa kieli alakuloisimmin; se värisi niinkuin hyljätty, rakkautta turhaan janoova ihmissielu.

Mistä hän oli saanut nuo tunteensa? Mahdottomasta että tuo poika olisi itse jo ennättänyt kokea semmoista syvää kaihoa! Hänen viulunsa kautta puhui kuin joku etäinen entisyys. Niinkuin hänen esi-isänsä, kaikki vainajat, joitten nuori jälkeläinen hän oli, olisivat hänen kauttansa tuoneet esille valituksen turhaan menneistä pyrinnoistään, sammuneista toiveistaan, — niinkuin häneen olisivat kerääntyneet kaikki entisyyden jo kuolleet surut, vaijonneet rukoukset — —

Soitto tunkeutui kuulijan sydämmen sopukkoihin ja löysi sieltä mitä oli tahtonut: se herätti sieltä

syvän, voimakkaan säälintunteen — johonkin tuntemattomaan, epämääräiseen.

Kuinka kauan oli siitä kuin Heikki viimeksi oli näin tuntenut! Mutta hän ei löytänyt nyt mitään, mitä olisi voinut kietoa tähän valmiisen lämpimään sääliinsä. Se ei tahtonut tietää Fannyn kuvasta. Eikä se sopinut vanhempien muistojen ympärille. Heikki olisi tahtonut esille vanhan kuvan: kotoisia kasvoja hartaassa kuuntelussa, suut auki virsikirjat kädessä, — niinkuin kerran ennen. — Jos se kuva olisi tullut esille, hän olisi sen kyllä ympäröinyt hellimpiin tunteisinsa, nyt kun nuo unohtuneet tunteet olivat jälleen mieleen loihditut. Mutta se ei tullut esille, ei muistelemallakaan, — muisto oli kuin mykkänä.

Soiton vajettua puhkesi yleisö myrskyisiin suosionosotuksiin; — se ei löytänyt kyllin kuuluvaa keinoa tunteittensa ilmaisemiseksi; käsienpaukutus-ten ohella se huusi, polki jalkojaan lattiaan, melkeen raivosi. —

Olivatko nuo kaikki siis samaa tunteneet kuin Heikkikin! Oliko nuori viuluniekka samalla lailla löytänyt tien tuhansiin ihmissieluihin, kuin oli löytänyt Heikin sydämmeen! Nuori poika, joka ei edes ymmärtänyt peittää itsetyytyväisyyden hymyä huuliltaan! Joka ei ollut mitään ajatellut, ei mitään kokenut, ei mitään kärsinyt! — Ja he rakastivat häntä kaikki, he olisivat tahtoneet hänet syliinsä, puristaa hänet kuoliaaksi! Naiset erittäinkin, hehkuvine pos-

kineen, — ja ylimykset, joita vaan musiikki sai liikkeelle hiljaisista kodeistaan.

He rakastivat — ja Heikki kadehti sielunsa koko mustuudella.

Oh, kuinka häntä joskus inhotti se piiri, jossa hän oli kuuluisa ja rakastettu!

Mutta liian myöhäistä oli hänen vaihtaa yleisöä. Hänen sormensa eivät enää olisi voineet viulunsoittoon taipua!

— —

* * *

Keväällä oli Heikki vihdoin saavuttanut kaikki tarkoituksensa yliopistossa.

Hänen väitöskirjallaan oli ollut loistava menestys.

Toverien piireissä hän oli esiintynyt entistä ilosempana ja alttiimpana. Ei muusta paljon tietty eikä puhuttu kuin Heikistä. — Arveltiin hänestä että hän tulee menemään „pitkälle“.

Mutta ne, jotka tunsivat lähemmin, ihailivat häntä aivan toisesta syystä. He ihailivat hänen luonnettansa, jota sanoivat harvinaisen miehekkääksi ja lujaksi. Missä Heikki vaan esiintyi, siellä hän aina vallitsi kaikkea mielialaa; heti sisään astuttuaan hän valloitti muut alamaisikseen ja kuuntelijoiikseen. Ei hänen koskaan kuultu sanallakaan mainitsevan asioita, jotka kuuluivat hänen yksityiseen elämäänsä,

ja kaikki utelut, kaikki lähestymiset siinä kohden hän työnsi ystävällisesti mutta varmasti luotaan. Ei hänellä ollut ainoatakaan semmoista ystävää, jolle hän olisi uskonut itsensä kokonaan, ja useat sentähden kilpailivat Heikin lähimmän ystävän nimestä. Sanottiin kyllä että Olli tuntisi Heikkiä paremmin kuin muut, mutta ei Ollista saanut mitään selkoa. Olli oli joutunut kokonaan rappiolle, juopoksi; teki tavastaan raittiuslupauksia ja lankesi säännöllisesti.

Jotkut sanoivat kiitostensa ohella Heikkiä kuitenkin vähän kylmäksi, mutta toiset vastustivat kiiwaasti tämmöistä arvostelua ja väittivät että se riipui vaillinaisesta tuntemisesta.

— —

Kevät oli varhainen. Jäät viipyivät vielä vaikka jo mustina, uppoavina Helsingin satamassa, jossa talvehtineita laivoja korjailtiin ja varusteltiin lähestyvää laivakulkua varten, puuhailtiin ja naputeltiin kiireisessä, ilosessa työssä.

Ulompana merellä siniset laineet jo laputtivat rantaanpäin ja pian näkyi majakan takaa mustaa savua taivaan rannassa. — Tuli suuri ulkomaan laiva, puhkasi jäähän väylän ja asettui sataman kylkeen. — Sen mörähtävä vihellys oli pannut koko kaupungin liikkeelle. Ja kun laiva oli vastaanotettu jäi väkijoukko vielä pitkäksi aikaa rantakaduille kävelemään. Esplanaadi oli mustanaan ihmisiä, jotka eivät malttaneet mennä kotiin nyt kun päivä juuri painui pois, kun sen sääteet

vielä leikkivät punertavina kivimuurien ylimmissä ikkunoissa, kun kevään henki niin viehkeänä, niin täyteläisenä liikkui tuskin tuntuvassa tuulessa — ja kun silloin tällöin kuului kesää muistuttava ajurien räminä pyörien sattuessa sulalle kivikadulle.

Mutta erittäinkin nuorison oli keväinen tunne saanut liikkeelle. Niitä kulki parvittain kävelyssä, nauraen, rupattaen, vallattomasti toisiansa töykkien. — Iloa oli jokaisessa heidän sanassaan, riemua heidän katseissaan ja liikkeissään; eikä missään näkynyt jälkeäkään surusta tai huolesta.

Yksin kulki Heikki tämän väkijoukon keskellä. Hänen ohitsensa virtasi koko tuo ilon ja riemun tulva, kuului alituisesti vaihtuvat, naurun pyöristämät, merkityksettömät, katkonaiset sanat — sanottu enemmän livertämisen aikomuksessa kuin puhumisen. —

Se oli nuoruus! Ja se oli jo ulkopuolella Heikkiä!

Mikä katkera pettymyksen tunne! Mikä jäytävä kateus! — Aivan niinkuin nuo olisivat häneltä sen varastaneet. Ja nyt eivät olleet tietääkseenkään hänestä. Eivät katsahaneetkaan häneen. Hän oli heille liian vanha. He eivät välitä mistään kuuluisista — heille pitää olla vaan nuoruutta. — —

Siellä kulki sitten suurempi joukko herroja, hänen tuttujansa. Nekin olivat ilosella, keväisellä tuulella. Olivat hetkeksi vapautuneet paperisalkuitansa ja heittäytyneet huolimattomasti alas yhteis-

kunnalliselta jalustalta, jossa heidän muuten aina oli seisominen epäluonnollisen jäykässä ja väsyttävässä asemassa. He olivat siihen asemaansa ja sinne pyrkimiseen niin tottuneet, että he pitivät sitä elämänä ja sen tarkoituksena. Mutta kun he näin hetkeksi irtautuivat ja rupesivat vallattomiksi — lykäsihän tuossa toinen toista leikillään katu-ojaan — niin se oli heistä ihan satunnaista, sulkumerkkien välillä olevaa poikamaista iloa, joka saattoi olla anteeksi annettavaa silloin kuin ensimmäinen laiva tuli satamaan. He nauroivat koväänisesti ja katsoivat ohikulkevia silmiin: te ymmärrätte, tämähän on aivan satunnaista!

Ja kun Heikki kulki heidän ohitsensa, eivät he pysähtyneet häntä puhuttelemaan. Terve — terve, ja päästivät ohitsensa. Heikin kanssa olisi pitänyt ruveta „yleisistä asioista“ puhumaan ja heillä ei nyt ollut siihen halua.

Heikki oli heille vaan „tunnettu henkilö“, jonka kanssa he mielellään olivat tuttuja. Mutta kun he jostakin näin iloitsivat ja heittäytyivät jokapäiväisiksi, eivät he silloin Heikkiä ajatelleet. Hän oli aivan ulkopuolella heidän elämäänsä.

Ei kukaan heistä aavistanut, että hänen sydämensä pohjalla oli naisellinen, hellyyteen valmis lapsenmieli, joka pyysi heidän rakkauttansa ja joka ohjasi kaikkea hänen toimintaansa, vaikka tämä ulkoapäin näyttikin täysikäisen järjen suuntaamalta.

Eikä ainoastaan hänen sydämessään, vaan kaikkien noiden, jotka leikkivät täysikäisiä, arvokkaika, vakaantuneita, yhteiskunnallisia. — Sama lapsi elää heidänkin sydämensä pohjalla. Hän tunsi heidät nyt niin elävästi. — —

— —

Rikkaudesta tunnettu, harmaapäinen kauppaneuvos ajoi komeissa avovaunuissaan kaksivaljakolla pitkin Esplanaadinkatua. Hän tervehti tuttuja joka taholle. Häntä kaikki ihmiset kääntyivät katsomaan, ihailivat hänen tulisia hevosiansa ja keveitä vaunujaan. Ja kaikkien huulilla oli hänen tuttu nimensä.

Siinä oli elämänura, jolle ei ollut koskaan liian myöhäistä siirtyä! Tulla rikkaaksi — se oli kaikkein helpointa; sille, joka rohkeni tehdä sen ainoaksi tarkoitukseksen!

Mutta miksi ei Heikki ollutkin valinnut tätä tietä!

Kaikissa tapauksissa ei se vielä ollut liian myöhäistä. Sen voi jos tahtoo!

Kuinka hyvin hän ymmärsi kauppaneuvoksen koko olennon, kaikki hänen liikkeensä, hänen hymynsä, hänen tervehdystapansa! Hän hymyilee ja hän tervehtii teitä, jotka siinä jalkasin maleksitte, niinkuin armosta, mutta itse asiassa hän on teidän orjanne. Hän kutsuu teidät ympärilleen komeihin valoisiin saleihinsa, hän sirottaa kukkia ja kultaa teidän nähtäväksenne, ja hän armollisesti alentuu teidän keskellenne ja suvaitsee huvittaa teitä sukkeluuksillansa. Te nauratte ja samalla ujos-

telette hänen ylhäistä seuraansa. Sillä te ette aavista, että hänen vanha sydämensä oikeastaan liehakoitsee teidän edessänne, olisi valmis ryömimään teidän jalkainne juuressa, — että hän syöttää ja juottaa teitä siinä toiyossa, että te ulkopuolellakin hänen kotoansa edes hetkenkin häntä ajattelisitte. — Kaikki ruhtinaat rikkauksillaan, kaikki maailman mainiot ovat vaan tavoittaneet pääsemistä teidän vähäpätöisten ajatustenne esineeksi. Mutta valloittaessaan yhä uusia ihmisryhmiä ympärilleen heidän on pitänyt heittää kaikki toivo teidän rakkauteenne heräämisestä; he tyytyvät vaan kaukaiseen kunnioitukseen teidän puoleltanne. Niin, — tyrannikin, joka heristää veristä miekkaa ihmisten silmien edessä, hänkin hakee samaa. Hän poloinen ei enää voi toivoa kunnioitustakaan; hän turvautuu pelotukseen. Mutta varmaan piilee hänenkin sydämensä pohjalla salainen ujous, sama naisellisuus ja se sammumaton pyrkimys! Kuinka hyvin Heikki ymmärsi hänen, hänen raivoisan uhkauksensa: kun ette voi rakastaa, niin pelätkää!

— —

Vanha tuttava tapasi samassa Heikin siinä yksin kulkemassa. Se oli Heikin aikuisimpia ylioppilastovereita, Pekka, — niitä entisiä innostuksen miehiä, joita vielä oli näkyvissä siellä täällä niinkuin ränsistyneitä ristejä vanhalla hautuumaalla.

Heikkiä inhotti ja melkeen hävetti hänen seuransa. Ettei hän edes ymmärtänyt käydä vähän siistimmässä päällystakissa!

Jollakin toisella kadulla olisi Heikkiä ehkä sää-
littänytkin hänen epäilyttävien kaulusten keskeltä
kurottuva päänsä, — mutta ei täällä.

He kääntyivätkin kohta Kluuvikadulle.

— Tuota noin — sanoi Pekka — arvelim-
mepa tulla sinun luoksesi tänä iltana vistiä pelaa-
maan? —

— Ketkä muut?

— Kalle ja Jussi-Mikko — ja puhui se Lassi-
kin tulevansa.

Kaunis valikoima henkisiä raajarikkoja! ajatteli
Heikki itsekseen.

— Kummallista, sanoi hän, — minä juuri tässä
itsekseni pääsin ajattelemasta että kunpa nyt tapai-
sin jonkun vanhan juurevan totitoverin! —

Pekka nauraa tihuutti ja naurusta vettyneillä
silmillään katseli niin uskollisesti Heikkiin että Hei-
kin tuli häntä sääli ja hän otti Pekkaa käsipuol-
lesta.

— Sitten pitää meidän hankkia Olli mukaan,
sanoi Heikki.

— Mutta Olli kun on raitis?

— No sitä suuremmalla nautinnolla hän saa
taas juoda!

Pekka nauroi ihan katketakseen. He päättivät
niin että Pekka hakisi Ollin käsiinsä. He tahtoivat
kaikki „vanhat“ kerrankin olla koossa ja muistella
entisiä aikoja.

Mutta Heikki, jälleen yksin jäätyään, käveli
kauan edes takasin pitkin katuja. Vasta myöhään
illalla hän muisti vieraansa ja kiiruhti kotiin.

He olivat jo kaikki siellä, kun hän astui sisälle ilosen näkösenä, sytytti lamput, vihelteli ja lauloi niinkuin olisi ollut paraimmalla tuulellaan. Ja aukasi heti kaikki pullo.

— Minä en juo, sanoi Olli jo edeltäkäte.

— Eläköön vapaus. Mutta te muut toivoakseni ette halveksi näitä ensi luokan juomia.

Eivätkä he vitkastelleet.

Ennenkuin he istuivat korttipöytien ääreen Heikki huomasi iltapostissa tulleen kirjeen pöydältänsä.

Kun he sitten istuivat, luki Heikki kirjeensä, korttia jaettaessa. — Ja luettuaan hän asetti sen säännölliseen taitokseen, pisti povitaskuunsa ja alkoi korttipelin.

Hän kehoitteli heitä ahkerasti maistelemaan, saadakseen heidät pian hyvälle alulle.

Oikealla puolella hänen vieressään istui Kalle, vielä aivan mykkänä. Hänkin oli aivan samallinen kuin hänen luopumaton toverinsa Pekka. Hän oli ennen aikaan ollut yksi nütä innokkaimpia, oli ottanut osaa kaikkiin kokouksiin ja juhliin, pitänyt puheita, kehoittanut ympäristöänsä isänmaanrakkautteen, uhraavaisuuteen, intoon. Mutta kaikki tuo oli jo aikoja sitten hänessä vaijennut. Hän oli vähitellen pahasti veloittunut, eikä sitten ollut muuhun joutanut kuin asioilla juoksemaan. Pekka oli häntä auttanut. Sitten hän oli auttanut Pekkaa. — Sitten he olivat molemmat suurten ponnistusten perästä, jakaen aikaa lukujen ja rahapuuhiin välillä, vihdoin

suorittaneet kandidaattitutkintonsa. Ja olivat nyt tyytyväisiä voidessaan kirjoittaa itsenäisiä pankkivekseleitä. Ja kyhailivät niitä kunnes niihin sotkeutuivat niinkuin kärpäset hämähäkinverkkoon. Ei ollut heistä enää toistensa auttajaa. He erkanivat loitommalle kukin muka omille apajavesilleen. — Jussi-Mikko oli jo ennen heidän toveruudestaan erkaantunut. Hänellä oli omat auttajansa eikä hänen suhteensa vielä ollutkaan kaikki toivo mennyt. Hän oli tosin kerran karannut maalle velkojiansa pakoon ja jättänyt kaikki toveriensa maksettavaksi, mutta he olivat hänet kumminkin toimittaneet takasin ja hän oli nyt suorittamaisillaan lääkärintutkinnon. — Huonoimmat olivat Lassin asiat. Hän oli jo kerran istunut niitten tähden. Mutta hän eli sittenkin aina toivossa. Ja hänellä oli aina paha omatunto, sillä hän aina tähtäili uusia vekselinhyväksyjä, joista ei uskaltanut hiiskuakaan noille muille. Ne olisivat tulleet kuin korvit hänen haaskansa ympärille. Ja sentähden hänenkin täytyi kulkea omaa tietänsä, erillään entisistä asetovereista.

Mutta joskus sisällinen tarve heidät näin saattoi hetkeksi yhtymään. Silloin ei puhuttu raha-asioista sanaakaan. Koko nykyinen elämä oli heille silloin olematonta — jotakin kurjaa, mitätöntä, — ei sitä oikeaa. Se oikea alkoi heille vähitellen väkijuomien mukana nousta näkyviin, — se oikea, joka raha-asioista huolimatta jälleen yhdisti heidät yhdeksi sieluksi niinkuin ennen muinoin! Kortinpeli heiltä sen mukaan jäi syrjäasiaksi.

Kalle alkoi aina ensin. Hän aluksi vaan hienostaan haukuskeli nykyisyyttä. Ei sitä ennen muka niin —! Nyt ne heti yliopistoon tultuaan alkavat ajatella että miksikä tulla; lukevat raukat virkatutkintojansa varten!

— Mutta oletteko kuulleet viimeistä skandaalia? säesti Pekka. — Heidän joukossaan on herätetty ehdotus että ylioppilaat pyytäisivät oman vapautensa rajoittamista, että opettajat järjestäisivät heidän lukunsa ja valvoisivat heidän edistystään — niinkuin kilttien lapsukaisten, jotka liehakoivat saadakseen opettajalta 10.

— Semmoinen ehdotus ei mene läpi niinkauan kuin ylioppilaslakki on suomalaisessa päässä!

— Mutta se on saanut suurta kannatusta. — Sinä saat nähdä että he sen tekevät! Se on tämän ajan henki. — Se on se pyrintö virkatakin ja kiiltonappien perään! — Äh! katala henki!

He ilmaisivat jokainen inhonsa ja kilpailivat siitä, kuka saisi sen tehdyksi tuntuvammin.

— Qvalis rex talis grex, sanoi Kalle päättävästi. Nythän kaikki meidän johtajamme pyrkivät hallitukseen. He ovat opettaneet että kellä ei ole yhteiskunnallista asemaa, hän ei ole mitään. Esi-merkki vaikuttaa. Näkyviä ihanteita jokaisen ajan lapset seuraavat.

— Mutta miksi, kysytään, miksi he oikeastaan pyrkivät hallitukseen, ne meidän johtajamme? arveli Lassi.

Jussi-Mikko, joka oli istunut ääneti, rupesi nau-

ramaan tätä kysymystä: — vai vielä miksi! Siksi, että se kannattaa, luonnollisesti!

— Vääryyttä sinä heille teet kun niin sanot, puolusteli Pekka. — Ajattele sentään mitä ne miehet ovat olleet!

Mutta Kalle otti pitkän siemauksen väkevästä totilasistaan. Hän alkoi olla nousuhumalassa. Ja ne muut vaikenivat häntä kuuntelemaan, sillä he tiesivät että hänestä juuri silloin läksi parasta mitä siellä vielä oli.

— Kuulkas nyt, sanoi hän, minä sen tiedän. Minäkin olen ennen heitä soimannut mutta nyt minä ymmärrän heidät. Minä olen kokenut koko asian tässä omassa sydämissäni. Tiedän kuinka se kaikki käy; tiedän miksi ihminen vähitellen rupee pyrkimään hallitukseen! Suurin kirous on ihmiselle kun hänelle jotain onnistuu tässä maailmassa! — Niin, niin, mutta se asia sikseen; minä en tässä nyt tahdo puhua itsestäni, vaan heistä.

Kalle siemasi taas lasistansa.

— Kun he ensin alkoivat työnsä, niin eivät suinkaan he silloin ajatelleetkaan hallitukseen tuleamista. Ei; semmoiset tulee myöhemmin! He vaan rakastivat kansaa, alhaista suomalaista kansaa, ja tekivät jos mitä sen hyväksi; uhrasivat työnsä ja varansa ja koko elämänsä. Esimerkki vaikuttaa, kuten sanoin. Kaikki on siltä ajalta syntynyt. Koko Suomi on silloin luotu. Ihmeitä tapahtui luomisen historiassa silloin. Oli kuin jumalat olisivat tulleet taivaista ottamaan osaa ihmistyöhön. Mutta

katsokaas, nyt se tulee se, josta sanoin että minä olen sen kokenut tässä omassa sydämissäni. Minä olen kaiken sen kokenut! — Jos meidän vaatimaton työmme — ajattelivat he — on vaikuttanut näin suuria seurauksia, mitä silloin tehneekään järjestynyt sotarinta, jota saamme johtaa, mitä valtioviisaus ja mitä osanottomme kansan hallitukseen! Se vanha Aatami kuiskasi näet heille: *te olette kaikki tehneet, mitä tehty on!* Ja he ovat unohtaneet että se oli se heidän rakkautensa, joka oli kaikki tehnyt. — Minä olen sen kaiken itse kokenut. Pekka tuntee minut. — Siinä sodassa ja valtioviisaudessa he ovat oppineet vaan vihaamaan. Ei ole ollut aikaa muuta kuin vihata ja etsiä keinoja vastustajien kukistamiseksi. Ja kaikki entinen rakkaus on käynyt vanhaksi, — korulauseeksi, jota ei kukaan todenperästä usko. Nykyinen sukupolvi ei edes sitä ymmärräkään. Vaikkei viikset vielä ole kasvaneet niin jo tulevia pensiooneja miettivät. Kansanrakkaus! Tjah! Onhan se muka sangen kaunista se; ja sulautukoot ja lähestykööt ne, joilla on aikaa. Nuoret miehet ovat vähitellen oppineet nauramaan aatteille ja innostukselle. Kylmä punitsevaisuus on muka parempi kuin aatteet, ja politiikki hyödyllisempi kuin mikään innostus. Noh, — ajatteli Jumala, — kun ette tyydy minun hallitukseeni niin hallitkaa sitten itse, ja vetäytyi pois, tapansa mukaan — kuten olen kokenut juuri tässä omassa sielussani. — Siitä saakka on kaikki pysähtynyt ja kuollut. Turhaan vanhat pyrkivät halli-

tukseen ja turhaan nuoret yhteiskunnalliseen vaikutukseen!

— On siinä tuossa Kallessa vielä puhujata, nauroi Lassi vapauttaakseen seuran vähän tukalasta juhlallisuudesta.

— Oo vait, se ei ole mitään puhetta. Johan sanoin että olen kaikki itse kokenut —

Lassi pelkäsi että Kalle olisi vielä yltynyt jatkamaan.

— Kukas on sepittänyt tämän laulun — sanoi hän — että

„omanpa henkeni kieltä ne puhuu
honkain humina ja luonto muu —
itse en sydäntä hillitä taida
riemusta soikohon raikas suu —“

Eivätkä he voineet hillitä sydäntään, vaan lauloivat kaikki yhteen ääneen:

hoi laari laari laa, hoi laari laari laa
kaikuu mun suloinen Suomeni maa —

— Niin juuri, sanoi Kalle. Mutta olettekos todenperästä kuulostaneet kuinka se hongikko humisee! Puhtainta suomen kieltä — sitä hienointa, sitä utuista, sitä lämmintä kotikieltä! Sitä ikisuomalaista, oman hengen kieltä!

— Suomea se käkikin kukkuu hongan latvassa, sanoi Pekka.

— Kevätkäki!

Ja Lassi muisti sen paikan Kalevalassa:

„Elköhön emo poloinen
 Kauan kuunnelko käkeä:
 Kun käki kukahtelevi,
 Niin syän sykähtelevi,
 Itku silmähän tulevi,
 Veet poskille valuvi,
 Kyynärän ikä kuluvi,
 Vaaksan varsi vanhenevi,
 Koko ruumis runnahtavi
 Kuultua kevätkekösen!“

— Se on hienoa! Se on suurta! sanoi Kalle lyöden molemmilla käsillään otsaansa.

He eivät enää lopulla pysyneet istumassa, vaan liikkuiivat edestakasin huoneessa. He puhuivat viittauksissa ja ymmärsivät toisiaan parista sanasta, kun kerran olivat saaneet itsessään hereille tuon vanhan joka juomingissa uudistuvan mielialan. Näin siirryttiin vähitellen entisyydestä tulevaisuuteen. Kaikki he vielä jotakin aikoivat, jotakin suurta, voimakasta, — kunhan tästä nykyisestä vaan olisi päässyt.

Ja niin Pekkakin tuli lempiaineesensa. Hänen aatteensa oli että naimisiin olisi mentävä talonpoikaisen tytön kanssa. — Hän oli vielä kerran niin tekeväkin.

Aina kun hänen silmänsä alkoivat juomisesta kiilua, toi hän tämän aatteensa esille.

— Juo Olli! sanoi hän. Mitäs siinä istua kyykötät tuppisuuna! Ethän ole koko iltana virkkanut sanaakaan!

— En juo, sanoi Olli.

Hän ei osannut mitään puhua selvänä ollessaan. Oli vaan siinä niin ala-arvoisen ja mitättömän näköisenä nurkassaan.

— Juo sinä vaan, sanoi Heikki. — Mitä sinä joutavia!

— No niin, tiedättehän että kun Heikki käskee, en voi olla juomatta. Terveydexsenne olkoon!

Ja muitten nauraessa hän tyhjensi yhdellä siemauksella kolmanneksen juomalasia puhdasta konjakkia — ja oli kohta aivan valmis.

— Kun Heikki käskee, se on, kun Heikki sanoo: juo! niin silloin Olli juo, alkoi hän jauhaa. En minä paljon tarvitse. — Minä rakastan tätä Heikkiä, tätä samaista Heikkiä tässä, rakastan niinkuin koira, tiedättehän sen!

Ja jotakin naurun ja itkun sekaista nyyhkytystä kuului hänen suustansa.

— Mutta mitä sinä Pekka äsken sanoit? alkoi hän sitten uudestaan. Sanoitko että naimisiin talonpoikaistytön kanssa? Sittenkö kelpaisi sinulle talonpoikaistyttö kun olet ensin juonut rahas ja mainees? Mutta ei yksikään, sanon minä, ei yksikään talonpoikaistyttö huolisi sinusta, Pekka rukka. Eikä meistä. Me olemme hylkyjä, niitä viimeisiä —! Sanonko millaiset työt meistä huolii, sanonko!

Olli rupesi aina mahdottomaksi tässä tilassaan. Tosin hän ei kauan kestänyt, vaan tykertyi pian tajuttomaksi vuoteelle. Mutta mielialan hän oli kumminkin ennättänyt saada alakuloiseksi. Ei virinnyt entinen hehku. He eivät päässeet enää entisyyteen

eikä tulevaisuuteen. Ja vaikka he joivat paljon, ei siitä enää tullut muuta kuin hälinää. He alkoivat tulla pisteliäiksi toisilleen ja yksi ja toinen heidän kurjan nykyelämänsä asioista vedettiin puheen alaiseksi. — Ja Heikkikin, joka ei ollut juonut juuri mitään ja oli tähän asti saanut olla ihan rauhassa, alkoi vähitellen tulla heidän arvostelunsa esineeksi. Heillä oli kaikellaista muistuttamista Heikin vetäytymistä vastaan heidän seurastaan. Heikki oli vieroittunut heistä. Heikki oli pyrkinyt pois heidän joukostaan niitten „yhteiskunnallisten“ piireihin — ja muuta sellaista panivat hänen syykseen.

Se jakso heidän juomingistaan oli Heikistä aina vaikein. Olivathan he oikeassa! Hän ei voinut heitä silmiin katsoa. Kaikki hänen tutkintonsa, hänen pyrintönsä, koko hänen elämänsä näytti samassa yhdeltä ainoalta heitä vastaan tehdyltä rikokselta. Hän seisoi niinkuin valapattona heidän edessään. Hän selvänä, ja he juovuksissa kiiluvine silmineen ja tulehtuneine poskineen.

Mutta tällä kertaa oli Heikillä käytettävänään valtti, jota he eivät aavistaneetkaan.

Hän pyysi heidät täyttämään lasinsa, täytti omansa ja nousi seisaalleen.

— Hyvät herrat, minun täytyy tässä juoda erään vainajan malja. En ole tahtonut sitä ennen tehdä, koska olisin siten ehkä häirinnyt iloista mielialaa, — koska panen toveruuden korkeammalle kaikkea muuta! Kun nyt jo on niin myöhäistä että kohta kumminkin eroaisimme, en voi enää salata

sitä sanomaa, jonka sain istuessamme korttipöydän ääreen, — sanomaa siitä, että isäni on haudassa. — — Hänen maljansa, hyvät herrat!

He selvisivät ällistyessään Heikin sanoja. He jäivät seisomaan kuin kivettyneiksi hänen ympärilleen.

Mutta Kalle kävi lasiinsa ja huusi:

— Vielä elää vanha Heikki! — Suo anteeksi että sanon sinulle pari sanaa ennenkuin lähdemme. Hyvät herrat! Hän on pelannut korttia ja nauranut meidän kanssamme — kuulonsanoma lakkarissa! Heikki, sinä olet *mies!* — sinä olet *mies!* — —

Kalle olisi vielä jatkanut.

— Vait, Kalle, — keskeytti hänet Pekka — älä jatka enää! Sinä et voi sanoa paremmin kuin olet sanonut: Heikki, sinä olet *mies!* Ssh — ssh! Vait kaikki! Poistukaamme — — Ssh — ssh! — —

He joivat kaikki pohjaan lasinsa. Puristivat sitten äänettöminä vuorotellen Heikin kättä, vetivät varovasti Ollin vuoteesta, ja puoleksi taluttamalla puoleksi kantamalla häntä kolistivat sanaakaan hiiskahtamatta tiehensä.

— —

Heikki katsoi tylästi heidän jälkeensä:

Sitten hän alkoi siivota heidän jätteitensä. Kokosi hajalle heitetyt sikarinpätkät ja pahimmat tuhkäläjät. Nosteli lasisirpaleet lattialta, järjesti tuolit paikoilleen ja korjasi pullot pöydältä.

Hän teki tuota kaikkea voidakseen vaan vielä olla ajattelematta sitä mitä hänen kohta piti ruveta ajattelemaan.

Mutta vihdoin hän pysähtyi, ja ajatus pääsi valloilleen.

Heikin olisi tehnyt mieli viskautua maahan ja itkeä hurjasti. —

Mutta hän oli käynyt niin kömpelöksi itkussa. Kun hän istui ja peitti pään käsiinsä, vavahti hänen äänensä vaan oudosti pari kertaa — eikä hän tuntenut sitä omakseen. Ei, — hän ei voinut, ei osannut enää itkeä!

Heikki otti kirjeen jälleen esille ja istui lukemaan sitä toiseen kertaan.

Siinä ei ollut ainoastaan isän kuolemasta ja hautauksesta. Sen kirjoittaja oli Juho Kustaanpoika, joka sanoi itseänsä Vuorelan uudeksi isännäksi. Se oli sen körttiläis-Kustaan poika. Kömpelöllä käsialallaan, tuskin ymmärrettävästi, hän siinä koetti sellittää isäntävainajan ja hänen välisestä kaupasta, joka tehtiin Heikki-maisterin lähdettyä. Vainaja oli myynyt perintötalon hänelle semmoisilla ehdoilla että saisi nauttia elinkautista syytinkiä talosta ja että määrätty kauppasumma suoritettaisiin vuosittain hänen pojallensa Heikille.

Juholta oli siis Heikki vastaanottanut nuo äänettömät rahalähetykset ilman sanaakaan tervehdykseksi! Ja Heikki kun oli luullut, että tuo äänettömyys sisälsi isän hiljaista kirousta hänelle!

Sitten oli kirjeessä pitkä luettelo jo maksetuista rahoista ja sen summan suuruus, joka Heikin vielä olisi ollut saatava. — Mutta kun nyt vanha Vuorela oli kuollut, oli paljon asioita ja las-

kuja, jotka olisivat kaivanneet selvitystä. Eikä niitä muuten selville saisikaan paitsi jos Heikki-maisteri itse tahtois käydä Vuorelassa.

Kaikki tämä oli Heikistä enemmän tai vähemmän yhdentekevää. Mutta sitten oli kirjeen lopussa kohta, jonka hän vasta nyt huomasi ja joka saattoi merkitä Heikille kaikki kaikessa: Samalla kömpelöllä Juhon käsialalla seiso siinä terveiset — Liisalta.

Mitä on Liisa Juholle? lämähti Heikkiin ajatus.

Ja vastaus oli selvää selvempi. Liisa on Juhon vaimo!

Muulla tavalla ei voinut ollakkaan. Kuinka isä olisi muuten voinutkaan Liisan tulevaisuuden turvata, ja mihin parempiin käsiin hän olisi voinut uskoa Vuorelan vanhan perintötalon kuin Juhon ja Liisan! Se oli kaikki niin viisaasti ajateltu ja tehty!

Ja Heikki oli kuin lamautettu.

Että Liisa kuitenkin taisi! —

Niin selvästi muisti Heikki Liisan koko olennon — semmoisena kuin hän seisoi Honkavaaran polulla esiliinaansa oikoen. Mikä hienous, mikä pyhä siveys asui hänen ympärillensä! *Silloin* Heikki ei ollut ymmärtänyt jumaloida hänen olentoansa. Kuinka hyvin hän *nyt* olisi ymmärtänyt! Se oli nyt melkeen käsittämätöntä korkeutta, tuo Liisan kuva tummine sileäksi kammattuine tukkineen ja ruskeine silmineen, alituisesti liikkeellä hiljaisissa kotiaskareissa, ei koskaan tyytymätönnä, kohdellen

omituisella tyyneydellä kaikkia, aina itsekseen miettimässä — ja vaan silloin tällöin jollakin sanalla tiedottomasti ilmaisten kuinka hänen ajatuspiirinsä yhä lavenee.

Häntähän Heikki oikeastaan rakasti ja oli koko elämänsä rakastanut. Eikö Liisa sitä tiennyt, koska oli sanallakaan hänelle ilmoittamatta mennyt Juholle! Ei, hän ei tiennyt sitä. Hän oli käsittänyt että Heikki oli hylännyt hänet luotaan silloin Honkavaaralla. Ne siellä maalla eivät usko sanoja eikä tunteita. Ne uskovat vaan tekoja.

Mutta ehkä isä on hänet pakottanut Juholle. Niinhän tekevät useimmiten talonpojat, joilla ei ole poikaperillistä: tytär kotivävyille ja itse syytingille! Ja Liisa ei ole voinut vastustaa vanhan kasvattisänsä tahtoa — —

Hän on ehkä sydämissään kärsinyt?

Kaikki on särkynyt kotona. Isä on sieltä poissa — hautuumaalla. Vanha Vuorelan perintötalo — ruokakelloineen ja kaivonvipuineen — niin, ja se yksinäinen koivu siellä niityn ojan reunalla — se ei ollut enää Heikin koto. Siellä liikkuu hiljaisissa askareissa nuori emäntä — se on vaan Heikin nuoruuden ystävä, heillä on yhteistä vaan muutamat lapsuuden muistot, ei mitään muuta!

Mutta kellä sitten on enää mitään yhteistä Heikin kanssa!

Heikille oli nyt niin selvää ettei hän ollut mitään elämässään saavuttanut — ei yhtäkään niistä tarkoituksiperistä, joita oli tavoittanut. Maineeseen hän

oli saavuttanut, mutta ei sitä mitä oli maineen saavuttamisella tarkoittanut. Ei yksikään niitten joukossa, jotka panivat arvoa Heikin luvuille ja edistymiselle ja jotka hänen nimeänsä usein mainitsivat, — ei yksikään niistä rakastanut häntä. Ei yksikään ihminen tuntenut häntä! Yhä kauemmas hän oli ihmisistä tullut.

Mutta mikä sitten on ollut hänen elämänsä tarkoitus? Miksi hän oli väsymättä tavoitellut ihmisten rakkautta? Miksi hän oli aina ollut valmis arvottomana heittämään luotansa sen osan, jonka oli luullut jo saavuttaneensa? Miksi oli hänessä syttyneet silloin entistä valtavammat liekit, jotka loimottivat aina yhä uusia aloja kohden? Olisiko Jumala tahallaan sytyttänyt semmoisen tulen ihmissydämeen, vaan saadaksean hänet alituiseen, kuumementapaiseen ponnisteluun?

Mutta jos ihmistyö oli Jumalalle niin tarpeellinen, miksi oli Heikin elämä *näin* muodostunut? Miksi Antti oli silloin ylioppilastalon ravintolassa pitänyt tuon puheen, joka syöksi hänet maalle vasten hänen kaikkia toivojansa? Miksi toverit tulivat sitten sinne maan sydämeen, johon hän jo oli luullut ikuisiksi hautautuneensa, — tulleet ja vastustamattomalla voimalla vieneet hänet taas sieltä? Järjetön sattumusko olisi yläpuolella Jumalan tarkoituksia? Silloin ei Jumalaa olisi. Ei. Jos Jumala löytyy, niin ei ole hänelle tarpeen ihmistyö, vaan ihminen. Sentähden hän on antanut ihmiselle vapauden.

Mutta juuri tämä vapaus saattoi tuntua kolkoimmalta. Oli kuin Jumala olisi luopuen viereltä sanonut: saat tehdä tekosi yksin ja yksin saat niiden seurauksista vastata!

Miksi juuri nyt, kun Heikki ehkä olisi ollut valmis jättämään kaikki kunnianhimoiset pyyteensä, kaikki turhat tavoittelunsa, — kun hän olisi ollut valmis tyytymään taas tuohon kaikkeen pienimpään, vähäpätöisimpään rakkauteen, siihen, jota yksinäinen koti siellä hiljaisuudessa saattoi tarjota, — miksi juuri nyt sulkeutui hänen edestänsä tämäkin tie? Miksi hänellä nyt oli käsissään tämä kirje, joka kertoi hänelle, että hän oli isätön ja että Liisa ei voinut enää koskaan tulla hänen omakseen? Miksi hän juuri nyt sai niin katkerasti tuntea ettei ollut ainoatakaan ihmistä koko maailmassa, joka olisi häntä ymmärtänyt ja tahtonut syliinsä sulkea, että hän oli yksin, niin sanomattoman yksin!

Ei, ei, niin yksin ei Heikki voinut olla. Se oli ammottavan tyhjä, pelottava yksinäisyys!

Hänen täytyi vielä saada nähdä Liisaa. Liisa oli ainoa ihmissielu, joka tunsi hänet. Liisan läheisyydessä ei ollut yksinäistä. — Ettäkö Liisa on naimisissa! Mitä se merkitsee sielujen keskinäisessä elämässä!

Mutta kun Heikki vihdoin kavahti ajatuksistaan, vuotivat kyynелеet virtanaan hänen silmistänsä, vapaasti, niinkuin ennen lapsuudensurujen kohdatessa — keventäen ja lohduttaen. — —

IX.

Lumet olivat sulaneet ja kesä täydessä voimassaan, kun Heikki oli matkalla vanhaan kotitaloonsa.

Hän oli jo melkeen suorittanut pitkän hevosmatkansa. Oli vielä yksi kievaritalo, sitten Niemeläntalo ja sitten se tuttu tie Niemelästä kotiin.

Kievariin tultuansa hän tapasi Niemelän isännän jonkun muun seurassa matkalla poispäin. He eivät tunteneet häntä ensin, vaan katselivat pitkään ja urkkivasti.

— Takäläisiä minä olen, sanoi Heikki, — olen Vuorela vainajan poika.

Niemelä ällistyi.

— Vai Heikki-maisteri olette — minä juuri tässä tunnustelin — no vanhaako kotitaloa nyt tulette katsomaan? Jaa, jaa, niin ne ajat muuttuvat, varttokaas nyt, johan siitä on kuinka kauan onkaan kuin täältä läksitte? Niin, niin, Vuorela haudattiin tässä pääsiäisen aikaan — vai kuinka se oli herra opettaja? kysyi hän tuntemattomalta herralta. — Jassoo, suokaa anteeksi, enhän ole esittänytkään:

herra maisteri Vuorela — herra kansakoulunopettaja Kiiski — meidän uusi kansakoulunopettajamme.

— Herra maisteri matkustaa asioissa? kysyi opettaja.

— Niin, on muutamia tilejä vastaanotettava, sanoi Heikki, ja häntä inhotti oma äänensä. — Te olette vasta muuttanut tänne?

— Aivan vastikään, tältä lukuvuodelta. Mutta sen verran kuin näin ensi silmäykseltä voin päätätä, miellyttää minua tämä väestö täällä. Ne ovat kaikki sitkeitä vanhoillaan olijoita, mutta aikaa lisäten saadaan kankeinkin puu taipumaan. Sanalla sanoen: luulen että tästä kyllä saadaan kalu, ja hyvä kalu. Meidän pahin vihollisemme ei ole enää vanhoilla-olijaisuus. Ei. Se on Ameriikka.

— Kuinka, ovatko ja täältäkin ruvenneet sinne lähtemään?

— Suuressa määrin. Kun vaan vähänkin oppivat lukemaan ja kirjoittamaan; ei silloin enää kotikontu kelpaa! Ja joka ei Ameriikkaan lähde niin lähtee muuten kotoa, kaupunkeihin, työn ansiolle tai muuten herrastelemaan. — Siksihän ne vanhat niin vihaavat kansakouluja!

— Mutta pahinta kaikista, jatkoi opettaja, on se että papisto alkaa yhä enemmän kallistua heidän puolellensa. Minulla oli kunnia keskustella v. t. ro-vastimme kanssa. Kysymys oli kansanopistopuu-hista. Hän sanoi peittelemättä ettei hän ollut sen asian ystävä. „Heistä tulee puoliherroja“, sanoi hän. Mutta kun ne saavat semmoisen tuen, niin ei sitten

mene mikään asia. Ne ovat sitkeitä, sanon minä, sitkeitä valistuksen vastustajia täällä, — sitkeämpiä en ole missään nähnyt!

Muissakin kohdin oli opettaja hyvin ankara tätä kuntaa kohtaan. Ne olivat täällä taikauskaisia ja valmiita luottamaan sokeaan kohtaloon. Eivät välittäneet yleisestä terveydenhoidosta, ja suorastaan sitä vastustivatkin, jos se vaan kustannuksia kysyi. Niinpä he vastustivat kiven kovaan kunnan lääkärin asettamista tänne, vaikka kaikki tiesivät että saastainen tauti oli päässyt arveluttavassa määrässä leviämään ja teki tuhojansa paraimman nuorison keskuudessa.

— Mutta kaikki tämä se vielä pannaan oikealle tolalle. Lääkäri *on* tänne hankittava ja uusia kansakouluja perustettava, niin — ja kansanopisto myös! sanoi opettaja räpyttäen tarmokkaita harmaita silmiänsä ja nykäisten kaljua päätänsä. Hän näytti olevan varma kuin pikku Bismarck siitä, että keran kävisi kaikki tässä maassa kuin komannon mukaan, koko kansa olisi ryhdikkäitä pikku sotilaita terveydenhoidon ja sivistyksen alalla.

Vanha Niemeläkin hymyili hänen innostustaan, samalla ikäänkuin pyytäkseen anteeksi opettajan puolesta, joka ei ollut vielä kaikista tšekäläisistä asioista perillä eikä siis tiennyt keitä hänen moitteensa oikeastaan koskivat.

Niemelällä oli kiire. Hän istui yksi-istuimiin kääseihinsä ja kansakoulunopettaja nousi takaistumelle. Kievarin isäntä hyöri mahtavan isännän ym-

pärillä sovitellen nahkamanttelia hänen jalkojensa ylitse.

Heikki oli tahtonut tietää miten talo vaurastui nyt Juhon käsissä.

— Jaa, jaa, nauroi Niemelä kääseistä. Se oli itseppäinen mies, luvalla sanoen, se vanha Vuorela vainaa. Olisihan hän saanut talolleen rahakkaan ostajan, joka olisi vaikka puhtaan summan hänen käsiinsä jättänyt. Mutta ei semmoiset kelvanneet. Otti isännäksi köyhän körttiläis-Kustaan pojan, joka oli vuorelaisten sukua. Oli vaan sanonut että „talo vasikkansa juottakoon“, meinaan Teitä, luvalla sanoen — ha-ha-ha. No, en tahdo sanoa mitään, onhan Juho kova raatamaan. Mutta meinaan että on se maasta nostettava summakin suuri. Voivat kesken väsyä, kun näetten vanhan isännän toivon mukaan eivät saisi taloa velasta kiinnittää. Olikin se Juho kuulenma jo kysellyt lainaa, isännän kuoltua.

Ja hyvästit jätettyään he ajoivat pois.

— Siitä tulee meidän valtiopäivämies, tietääkö majisteri. Niissä asioissa taitaa ajellakin! — kuiskasi kievarinisäntä heidän mennessään sisälle.

Mutta Heikki ei kuullut häntä.

Miksi Heikki ei ollut uskaltanut kysyä mitään Liisasta!

Kysyisikö nyt tältä kievarilta?

Mutta kieli ei kääntynyt suussa. Hän ei voinut keksiä mitään sopivaa muotoa kysymykselle.

Ja niin hän läksi ajamaan viimeistä taivalta. Kyytipoika ei tuntenut häntä. Mutta kysyä oli häneltäkin mahdotonta.

He ajoivat Niemeläntalon ohitse ilman että siellä kukaan huomasi heitä.

Sitten oli vähän matkaa semmoista näreikköä. Tie kääntyy siitä metsään, ja kun se jälleen pääsee aukealle, tulee se kuusikkomäki, jonka päältä näkyy Vuorela, kaukaa vielä mutta ihan selvästi.

Tuossa on se kuusikkomäki!

Kerran oli Heikki tällä kohdalla ottanut ohjokset isän kädestä ja kiiruhtanut valakkaa kotiin. Isällä oli silloin ollut musta sarkatakki yllään ja vilttihattu. Silloin oli kesäinen ilta niinkuin nytkin. Ja kun he sitten olivat ajaneet kotiveräjältä sisälle, oli Liisa kulkenut pihan yli ja lampaat olivat nousseet toinen toistaan ylemmäksi tarhan aitaa vasten, häneltä ruokaa määkien.

Heikki otti ohjokset kyytipojalta ajaakseen mäkeä ylös juosten.

— Mikä se onkaan Vuorelan emännän nimi? kysyi hän välinpitämättömästi pojalta.

— Enpä siitä nimestä niin tiedä, mutta senhän se Juho on nainut, sen Vuorela vainaan kasvattityttären.

He olivat samassa mäen päällä. Siinä se näkyi kultainen kotitalo — Vuorela, — sen ruokakellonkatos ja kaivonvipu!

Heikki antoi ohjokset pois.

Se ei ollut Heikin koto. Mitä tekemistä hänellä siellä olikaan. Se tuntui vieraammalta kuin ne lukemattomat vieraat talot, joitten ohi Heikki oli matkallansa ajanut. Sen muodot vaan olivat

kotoiset, sen sisällys oli vieras. Oh, kuinka kolkolta se näyttikään — melkeen viholliselta —

Nämät olivat jo Vuorelan maita. Siinä alkaa vanha kotipelto.

Mutta miksi se näyttää niin laihalta ja nääntyneeltä? Miksi sen ojat ovat saaneet pahasti umpeentua, ja aidat rappeutua?

Niin, olihan Niemelä sen jo selittänyt. Juhon ei kannattanut panna mitään maan korjuun ja kunnossapidon hyväksi. Hänen täytyi vaan nylkeä tätä maata, nylkeä viimeisiin asti. Sillä se kauppasumma oli isän tahdon mukaan tyhjältä luotava. Ja kun kauppasumma vihdoin oli Heikille maksettu, silloin oli Heikki kuin ijäksi pois pyyhitty näiltä mailta, — häntä ei ollut enää olemassa Vuorelalle. —

Siksi se juuri oli niin sanomattoman vieras! Niinkuin se olisi tahtonut sanoa: kohta olen sinusta ijäksi vapaa!

Kotiveräjä oli ihan uusi. Mutta se vanha, punanen, oli vielä jäänyt kumolleen aita vastaan.

Pihamaan vaahterasta oli tuulet kaataneet suuren haaran, joka oli ennen kallistunut tarhan aidan toiselle puolelle.

Ja sitten oli tuvan ja kuistin välinen ovi kiinni. Sekin oli kaikki outoa.

Heikki hyppäsi alas kääsyistä ja maksoi hevosensa.

Ei ketään ollut pihalla, kuin pieni poika, joka ei osannut puhua, mutta katsoi vaan ällistyneenä Heikkiä suurilla sinisillä silmillään.

Heikki tarttui tuvan oven tuttuun kahvaan. Sama vanha ovi, melkeen sama ääni sen narahduksessa!

Ja tupa oli sama.

Joku vaimo-ihminen oli leipiä uunista ottamassa.

— Herranen aika! Heikki-maisteriko se on?

Se oli Liisa. Hän oli aivan kuin kasvanut siitä kuin Heikki oli hänet viimeiksi nähnyt, kasvanut ja varttunut. Hänen kasvonsa olivat leipomisesta tulipunaset. Mutta nopeasti hän pyyhkäsi kätensä jauhosta, päästi siteen päänsä ympäriltä ja heitti esiliinan luotaan.

Hänen katseessaan ilmausi vilpittön ilo, kun hän tuli Heikkiä kättelemään.

Heikki tunsu itsensä kuin lapseksi tarttuessaan Liisan vahvaan käteen. Hän oli odottanut saavansa nähdä entisen ujon, kaikista pikkuasioista punastuvan Liisan, nyt ehkä vielä kärsivänä jotakin sydämmen tuskaa. Ja hän näki hyvinvoivan, suoraan hänen silmiinsä katsovan talonpoikaisemännän, jonka kädet olivat raskaan työn karhentamat, jänteet vahvistuneet, koko ruumis tullut rötevaksi ja täytelääksi.

Niin terve hän näytti olevan ja niin kaukana kaikista suruharsoista — —

Ei mitään jäljellä entisestä Liisasta! Hänkin aivan vieras!

Heikki ei voinut keksiä sopivia kysymyksiä, joilla olisi keskustelua ylläpitänyt.

— Että se Juho sattui olemaan poissa! sanoi Liisa. — Äsken se juuri tässä — Käynmähän katsoomassa näkyisikö tanhualla, — ja juoksi ulos. Aivan kuin hänkään ei olisi tiennyt mitä puhua kahdenkesken Heikin kanssa.

Ja he tulivat molemmat hetken kuluttua sisälle, Juho vähän hämillään, ujostellen.

Juho oli suunnattoman suuri ja roteva siinä työvaatteissaan. Päätänsä hänen piti kumartaa ovesta sisälle tullakseen.

— Tämmöinenhän tämä on mun Juhoni, sanoi Liisa nauraen ja lykäten Juhoa esille, joka vaan sitä enemmän hämmentyi.

Mutta kun Heikki sai hänet vihdoin puheilensa, sulii hänen kömpelyytensä vähitellen ja hän alkoi naurahdella ja jutella vapaasti.

Heikki kiintyi heti hänen suuriin kasvoihinsa. Silmien sinisessä syvyydessä asui puoleensa vetävä, sanomaton hyväntahtoisuus, ja koko kasvoista ilmausi luonnon leppeys, vakaa, pettämätön rauhallisuus, joka antoi värinsä koko hänen olennolleen, niin että olo hänen vieressäänkin tuntui turvaliselta.

He menivät Heikin kanssa sitten kotipeltoja katselemaan. Ja puhuivat kulkiessaan niistä asioista. Juho piti Heikin asettamia kauppasumman suorittamisen ehtoja itsellensä edullisina. Hän tuntui saavan niinkuin uutta voimaa ja uskallusta, ja sanoi ehkä voivansa siten velkaantumista välttääkin.

Juho valitteli vaan väkeänsä. Paljon olivat asiat muuttuneet siitä kuin maisteri täältä läksi. Ja niinkauan kuin talossa vielä oli ollut maisterin aikuisia, ei ollutkaan mitään valittamista. Mutta siten oli Manu kuollut, lisäksi muuttanut naineena miehenä omaan mökkiinsä ja muut siirtyneet mikä minnekin. Utta väkeä ei tahtonut kelvollista saada. Jos kauempaa saikin jonkun paremman, niin pian oli hänkin samallinen. Sillä täällä turmeli ruukki kaikki. Ja ruukkia vaan suurenneltiin ja miehiä sinne vaan lisäiltiin. Olivat laittaneet paperitehtaan, joka kohta pantaisiin käyntiin.

— Mutta Rönni ja Kalle, missä he ovat? kysyi Heikki.

Molemmat olivat ruukin palveluksessa. Ne olivat ruvenneet ensin maistelemaan, sitten olivat alkaneet ikävöidä ja sortuivat vihdoin sinne ruukin iloihin.

— Entäs Jaska? — kysyi Heikki arastellen. Sillä Jaska oli ollut hänen lempiystävänsä.

Juho viivytteli vastaustaan.

Jaska oli sairaana, eikä paljon työhön pystynyt. Häntä oli pidetty viimevuodesta saakka kunnan vaivaisena.

— —

Kun he palasivat viljelyksiä katsomasta, oli Liisa siistinyt tuvan ja ripotellut katajia permanolle. Itse hän vielä nosteli viimeiset leivät uunista.

Se pieni sinisilmä poika, joka oli ollut pihalla, se oli nyt sisällä. Se oli heidän lapsensa. Sillä oli Juhon lempeät kasvot.

— No mikäs sinun nimes on? kysyi Heikki ottaen lapsen polvellensa ja silitti sen valkoista kihaarasta päätä.

— Sano nyt nimes, sano pois! kehoittivat Juho ja Liisa.

— He-itti, — pani lapsi.

— Sano Heikki, — Heikki Vuorelainen, sano niin!

— He-itti Vuorelainen.

Heikki punastui ja koetti turhaan sitä peittää. Oli niinkuin hän ja Liisa olisivat tämän tapauksen kautta katsahaneet toisiansa silmästä silmään ja sydämmestä sydämmeen.

Ja niinkuin myöntääkseen Liisalle kaikki yhdellä kertaa ja yhdellä sanalla Heikki sanoi:

— No tätä lasta ette ainakaan kouluun lähetä! Mutta Liisa naurahti.

— Kuinka niin? Kyllä se kouluun lähetetään. Ja tuli ja otti lapsen syliinsä ja alkoi puhua sille, sen huulia sormillaan nipistellen:

— Pannaanhan lapsi kouluun, — sinnehän se lähetetään Helsinkiin lukukouluun, — mitä se lapsi sanoo, pannaanko, lähetetäänkö? — Voi sinua, Heikki hepukkani, sinä tupukkani, sinä tyyppikkäni . . .

Kutkutteli, nauratteli vähän ja laski menemään.

Heikki ei voinut uskoa muuta kuin että Liisa puhui leikillään niin.

Mutta sitten sanoi Juho samaa. Hän sanoi vielä että niin oli ollut vanhan Vuorelankin tahto.

— Ja eikös se Manu vainaakin ennen kuolemaansa neuvonut että „siihen justiin samaan Helsingin kouluun“, sanoi Liisa leipomauunin luota.

Eikä Heikki voinut kylläksi kummastella.

— —

Vasta päästyään yksikseen tämä asia hänelle vähitellen selvisi.

He olivat laittaneet yösjän Heikille hänen ulakkokamariinsa. Kun hän illalla tuli sinne, oli lattia pesty ja katajia sielläkin ripoteltu. Hänen vanha pöytänsä oli vielä paikoillaan ja seinähylly ja vaatekaappi. Mutta ei mitään ollut kaapissa, ei hyllyllä eikä pöydällä. Pöytälaatikossa oli muutamia kirjoitettuja paperiarkkeja, ja joitakin käytettyjä imupaperipaloja; kaikki koottu järjestykseen. Niissä näytti olevan hänen käsialaansa, joka oli silloin vielä vähän kehittymätön, ja imupaperitkin hän muisti omikseen. He olivat luulleet kaiken tuon tarpeelliseksi ja säilyttäneet vuosikausia, vaikka Heikki oli ne juuri tarpeettomina tänne jättänyt.

Yhdessä noista paperiarkeista oli lause, jonka Heikki erityisesti muisti. Hän oli sen kirjoittanut tärkeänä elämänkokemuksensa; oli kauan hakenut sopivaa muotoa sille ja vihdoin saanut suurella vaivalla kokoon kömpelön, melkeen lapsekkaan lauseen:

— elämä on sitä että pitää tehdä itsensä tarpeelliseksi ja onni on tieto siitä että on tarpeellinen —

Semmoinen oli ollut hänen elämäkokemuksensa silloin, se kokemus, joka oli ollut riippumaton kaikesta ulkovaikutuksesta, syntynyt omassa sydämessä täällä maalla äärettömässä hiljaisuudessa.

Hän itse oli tuon lauseen kirjoittanut ja kumminkin tuntui kuin olisi hänen korvaansa sen nyt kuiskannut joku ihan toinen olento, — lapsekas, mutta paljoa lähempänä totuutta oleva kuin hän itse.

Mikä syvä merkitys oli tuolla ajatuksella hänen elämässään!

Oliko hän ollut onnellinen koskaan muulloin kuin täällä maalla?

Tehdä itsensä tarpeelliseksi! — Semmoisella mielellä hän ei ollut koskaan tehnyt työtä muulloin kuin juuri täällä maalla. Sillä siellä suuressa maailmassa, jossa ei ollut nykyhetkiä, siellä oli kaikkea toimintaa johtanut tulevaisuuden kuvan kangastus.

Ja oliko hän täällä maalla ollut tarpeellinen?

Miksi he muuten olisivat kaikki yhä vielä muistelleet „Heikki-maisterin aikoja“ niinkuin jotakin pyhäisen rauhan ja siunauksen aikaa!

Ja miksi he muuten sanoisivat lähettävänsä toisen Heikin „justiin siihen samaan Helsingin kouluun“.

Ne raukat toivovat että ainakin toinen Heikki palajaa.

Ja siinä toivossa ne uskaltavat vaikka mitä.

Se sinisilmä lapsi, ainukainen, — valkosine kiharoineen!

Oli niinkuin Heikki olisi nähnyt itsensä tuona lapsena, uudestaan pienenä pyörivän kuistin penkien luona ja kaivelevan pihamaan mullassa. —

Ja sitten nähnyt itsensä jo kasvaneena, milloin työssä kotipellon vaon päässä, milloin täällä ylhäällä ullakkokamarissa, ponnistellen ajatusvoimaansa, suurella vaivalla vihdoin saadakseen kokoon kömpelön lauseen elämästä ja onnesta. — —

Siksi Heikiksi takasin! Takasin ujoksi lapseksi, takasin pieneksi, vähäpätöiseksi niinkuin silloin!

— —

Kunpa saisi nyt nukkua tänne ylös niinkuin ei olisikaan koskaan ollut täältä poissa, rauhallisesti, tietäen että siellä ulkona on piha ja talli ja ruokakello, — että ne ovat ihan tuossa seinän takana — ja että ne eivät ole vieraat, vaan tuntevat hänet eivätkä kummastele kun hän aamulla tulee ulos —

Mutta se kaikki on mennyttä. Ne eivät tunne häntä.

Hänen täytyy lähteä täältä, ja kohta hän on taas siellä kolkossa, kylmässä maailmassa, yksin, ihan yksin.

* * *

Kun Heikki aamulla heräsi, paistoi päivä iloisesti hänen huoneensa seinälle — aivan niinkuin ennenkin, samalla tavalla pienimpiin yksityiskohtiin asti.

Hän nousi pian ylös, sillä hän ajatteli lähteä niinpian kuin mahdollista.

Kun hän avasi ikkunan, tuulahti sieltä sisälle miellyttävän raikas ilma. Ja se kaikki muistutti niin sanomattomasti entisestä. Ja ikkunansäpötkin olivat niin ihan samalla tavalla pantavat hakasiin auringonpaisteesta lämminneissä pielissä.

Se kaikki tahtoi väkisin herättää entisen kotirakkauden. Sitä piti väkisin vastustaa. Sillä valtaan päässeenä se olisi tuntunut äärettömän katkeralta, kun tämänhän kaikki täällä ei ollut enää koti.

Mutta aurinko paistoi ilosesti, ihankuin olisi tahtonut sittenkin antaa uutta uskallusta ja elämäntoivoa. Ja vaikkei enää ollut oikeutta tätä kotia rakastaa, niin se tuntui kumminkin näyttävän luotansa ikäänkuin tietä eteenpäin. Olihan Heikillä muka muutakin rakastettavaa. Mitä? — Esimerkiksi niitä tovereja siellä Helsingissä, joihin hänellä oli sellainen vaikutusvalta. Pekkaa uskollisine silmineen ja Kallea aatteineen. Ja Olli raukkaa raittäiuslupauksineen! — Ja sitten Fannyäkin, jonka hän oli niin tylästi työntänyt luotaan.

Rakastaa Fannyä? — Oli niinkuin tämä olisi ollut ihan uusi kysymys, joka ei ollut koskaan ennen hänen päässään liikahtanutkaan. Ja Fannykin näin ajateltuna näytti ihan uudelta ihmiseltä. Hän oli eläessään tavoitellut Fannyn rakkautta, mutta hän ei ollut itse rakastanut. Hän tuskin tunsii Fannyä, tuota hyvää, avomielisyyteen valmista Fannyä!

Ja oliko hän rakastanut mitään muutakaan maailmassa? Oliko hän tehnyt yhtäkään vapaaehtoista tekoa toisten hyväksi siitä syystä että rakasti? Oliko hän tehnyt kaikki tekonsa vaan siksi että muut rakastaisivat häntä?

Oliko hän rakastanut tätä kotiakaan, joka oli saanut panna viimeiset voimansa häntä ylläpitääkseen? — —

— —

Ja ennen lähtöänsä Heikki nouti läkkipullon ja kynän ja otti esille Juhon antamat talonpaperit kirjoittaakseen niihin kuitit siitä pienemmästä osasta kauppasummaa, jonka hän oli jo saanut.

Ne kirjoitettuaan hän sitten kirjoitti tyhjälle paikalle niitten alle:

Juho Kustaanpojan ja hänen vaimonsa Liisan hyväksi luovun minä täten siitä kauppasummasta, joka minulle ylläolevan kauppakirjan mukaan vielä olisi tuleva, samaten kuin kaikista muista oikeuksistani Vuorelan perintötaloon;

— päivämäärän ja nimensä.

— —

Ja niin ei hänellä enää ollut omaisuutta.

— —

Hän käärsi paperit jälleen kokoon ja satoi nauhan niitten ympärille niinkuin hän ne oli Juholta saanutkin.

Juholle ja Liisalle hän ei sanoisi mitään lahjoituksestaan. He aukasevat nuo paperit ehkä vasta pitkän ajan perästä siitä kuin hän on lähtenyt. Ja

heidän ilonsa on oleva suuri kun he näkevät että he väsymättömällä työllään ovatkin koonneet itselensä, ja että heidän on mahdollista lähettää Heikkinsä opin teille.

*

Mutta mistä on se syvä riemu, joka juuri nyt kaikkialta virtaa hänen omaan sydämmeensä?

Taas niinkuin tuhannet viulut alkaisivat korkeimmasta diskantista —

Yhteytön kaksinaisuus katoaa sydämmestä ja siellä syntyy uusi yksi.

Hänhän se on taas, hän itse, niinkuin Jumala oli hänet alkujaan ajatellut.

Ja vuosikausien kuluessa näköä haitannut suruharso siirtyy hiljalleen silmien edestä.

Kadoksissa ollut nykyisyys aukeaa jälleen näkyviin, uhkuvaa eloa tuoden.

Kaikki selvenee — kaikki esineet kirkastuvat, tuo permanto tuttuine rakoineen ja Lüsan katajat tuossa — koko huone, koko ympäristö! Se on taas niinkuin ennenkin hänen kotonsa, tämä kaikki! Se antaa hänelle taas oikeuden. Se tuntee hänet entiseksi Heikikseen.

Ja ulkona tuntee piha ja vanha talli ja ruokakello. Niinkuin hän ei olisikaan koskaan niistä erossa ollut. Ne ovat antaneet anteeksi ja unohtaneet pitkän väliajan. Ne riemuitsevat vaan hänen palauksestaan!

Ja kun hän sitten ojentaa Liisalle kättä hyvästiksi, kun hän antaa suljetun paperikäärön takasin Juholle ja salaten kyyneleitä kumartuu suutelemaan pientä Heikkiä, — silloin hänen sydämessään tuntuu kuin hän olisi alkanut täyttää jotakin pyhää lupausta sinne taivaisiin.

— —

Sillä mäellä, josta viimeisen kerran näkyy kotoinen Vuorela, pysähtyy hevonen hengähtääkseen.

Viimeisen kerran Heikki sieltä katsahtaa kotitaloa, ja taas muistuu hänen mieleensä niin elävänä se sinisilmä lapsi.

Kunpa voisi muuttua hengeksi, joka aina valvoisi hänen pienen päänsä yli, seuraisi hänen kasvamistaan, pysyisi luopumatta hänen vieressään, kun hän lähtee pois maailmaan! Ettei hänestä mikään pääsisi irtitempaamaan tietoa ja tuntoa siitä mistä hän on kotosin! Että hän ottaisi maailmalta korkeimman hienouden, minkä se voi tarjota, ja veisi sen niille, jotka ovat hänet lähettäneet! Ja oppisi ymmärtämään kuinka syvästi he kaipaavat häntä, kuinka he tarvitsevat häntä, kuinka hartaasti he uskovat valoon ja sivistykseen, semmoisena kuin hänen hienostunut henkensä sen voi heille antaa! Ja alusta alkain rakastaisi heitä niin kuin Heikin sydän nyt heitä rakastaa!

— —

Niin jää vihdoin koti näkyvistä.

Seudut muuttuvat oudommiksi, tuttuisuus niistä katoaa vähitellen kokonaan.

Ja muistonako vaan seuraa sydämmessä kotoinen tunne?

Ei ei!

Se näyttää taas luotansa tietä eteenpäin, nyt selvemmin ja voimakkaammin kuin ennen.

Mutta itse se tahtoo olla vaan tien alkuna. Se tahtoo olla vaatimattomana valona vastaisella tiellä. Ja sen kieli on kotoisen leppeä, kun se hiljaa neuvoen tuntuu puhuvan sydämmeen: Minun luonani sinä teit ensimmäisen tekosi siitä että rakastit. Ja minulta sinä sait täkasin riemun sydämmeesi. Katso ympärillesi. Ymmärrä ja rakasta kaikkea tuota, mikä näyttää sinusta vieraalta, niinkuin ymmärsit ja rakastit minua! Tuolla vilkuttaa joku talo punasta kylkeänsä, tuolla toinen, — kolmas vielä kauempana; ja eikö tuossa ole yksi, jolla on ihan samallinen ruokakellonkatos ja kaivonvipu, ja tuossa aivan kuin kotipelto, — ja samahan kiurukin sieltä nousee liverrellen korkeuksiin. Tee sama tekosi uudestaan! Uhraa se mitä sinulla vielä on uhrattavaa! Sinulla on sitä paljon: on nuoruutesi, on työsi, on voimasi, on koko elämäsi!

Ja todellakin! Kotoinen tunne leviää leviämistään. Ennen vierailta näyttäneet talot se nyt kietoo lämpöönsä; tuntemattomat ihmiset, jotka pelloilansa työskentelevät, muuttuvat omaisiksi. Tuossa on kuin isä kyntäisi suoraa vakoansa, piipunnytystä hampaissa, ja vakaana, vastoinkäymisistä huolimatta, valmiina odottamaan vaikka tuhat vuotta, ajattelisi itsekseen: vielä se minun Heikkini kerran palajaa!

Ja palajaahan Heikki! Hän on valmis taas työhön, — työhön niille, jotka häntä tarvitsevat; valmis antamaan kaikki mitä hänellä on parainta, mitä hänellä on hienointa, mitä hänellä on syvintä itseä, — tälle armaalle kotikansalle, tälle kotoiselle isänmaalle.

Ja riemu täyttää sydämmen. Kiuruna kohoaa mieli ylistystä purkamaan. Ylistystä siitä että on niin äärettömän paljon rakkauden esinettä. Ylistystä Jumalalle, joka, nähtyään ettei meidän ahtaat sielumme ylety koko hänen ihanaa maailmaansa käsittämään, on siitä erottanut osan isänmaaksemme, ja antanut sille oman kotikielen ja sen honkiin puhaltanut oman henkemme humun.

Kustannuksellamme ilmestyy:

JOHAN VILHELM SNELLMANS

Samlade arbeten.

Teos, joka on suurin mikä tähän asti on julkaistu Suomessa, ilmestyy kuuden vuoden kuluessa *12:ssa osassa* ja siihen kootaan kaikki suuren kansalaisemme kirjoitukset eri aineissa. Hänen filosofisista teoksistaan mainitsemme erittäin „*Läran om staten*“ ja kaunokirjallisista „*Det går an*“, nerokas vastaus kirjailija Almqvistin samannimiseen novelliin. Hänen kirjoituksillaan aikakauskirjoissa ja sanomalehdissä on vieläkin arvonsa, sillä ne ovat ratkaisevasti vaikuttaneet olojemme kehitykseen. Erittäin merkillisiä ovat joukko ennen julkaisemattomia kirjoituksia m. m. *Min väg till senaten* ja *Lefnadsteckning öfver grefve Berg*, jotka tulevat luomaan uutta valoa Snellmanin elmäntyöhön ja hänen aikaansa. Viimeinen osa tule sisältämään *J. V. Snellmanin elämäkerran*, jota kirjoittaa prof. *Th. Rein*.

Tähän asti on ilmestynyt: II nidos. *Kaunokirjallisia teoksia*. (978 siv.) Hinta 14: —. III nidos. *Kirjoituksia aikakauskirjallisuuden alalta*. (615 siv.) Hinta 8: —.

Kotimaista kaunokirjallisuutta:

- J. H. Erkkö*, Aino. Runo viidessä näytöksessä. 3: 25.
Minna Canth, Papin perhe. Näytelmä neljässä näytöksessä. 3: —.
” ” *Novelleja I*. 2: 50.
” ” *Novelleja II*. 3: —.
” ” *Sylvi*. Näytelmä nelj. näytök. 2: 75.
Gustaf von Numers, Kuopion takana. 2: —.
” ” ” *Eerikki Puke*. 2: 75.

Kustannusosakeyhtiö Otava.